

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**EUROOPAN PUOLUSTUSTEOLLISTEN MARKKINOIDEN MUUTOSTEN
VAIKUTUKSIA SUOMEN KANSALLISEEN PUOLUSTUSPOLITIIKKAAN**

Pro gradu -tutkielma

Yliluutnantti

Henry Isojärvi

SM4

Ilmasotalinja

Huhtikuu 2015

Kurssi Sotatieteiden maisterikurssi 4	Linja Ilmasotalinja
Tekijä Yliluutnantti Henry Isojärvi	
Opinnäytetyön nimi EUROOPAN PUOLUSTUSTEOLLISTEN MARKKINOIDEN MUUTOSTEN VAIKUTUKSIA SUOMEN KANSALLISEEN PUOLUSTUSPOLITIikkaAN	
Oppiaine, johon työ liittyy Strategia	Säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun kurssikirjasto
Aika Huhtikuu 2015	Tekstisivuja 80 Liitesivuja 15
TIIVISTELMÄ Kylmän sodan päättymisen jälkeen Euroopan puolustusteollisia markkinoita ovat muokanneet poliittiset, taloudelliset ja teknologiset muutosvoimat. Tässä tutkimuksessa selvitetään Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutosten vaikutuksia Suomen kansalliseen puolustuspolitiikkaan. Tämä tutkimus sijoittuu tieteellisessä tutkimuskentässä kansainvälisten suhteiden ja strategian tutkimusalaan. Tutkimuksen teoriapohja rakentuu konstruktivismiin varaan. Tutkimuksessa kuvataan sosiaalisen rakentumisen tasojen avulla Euroopan puolustusteollisilla markkinoilla tapahtuneiden muutosten vaikuttaneen Suomen puolustuspolitiikkaan. Tutkimus toteutetaan monitapauksisena tapaustutkimuksena. Suomen puolustuspolitiikkaa mallinnetaan kolmen yksittäisen tapauksen avulla, jotka ovat: kansainvälisen yhteistyön perustelut puolustuspoliittisen eliitin puheissa, kotimainen ruuti- ja ammustuotanto osana ulko- ja turvallisuuspoliittisia selontekoja ja F-18 -torjuntahävittäjän kunnossapidon kustannuskehitys. Tutkimusmenetelmänä käytetään teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Tutkimuksessa havaittiin, että Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutosta kuvaavista analyysiyksiköistä suurimmat vaikutukset Suomen puolustuspolitiikkaan oli kustannustehokkuuden lisäämisellä ja puolustusmäärärahojen pienentymisellä. Puolustusteollisuuden rakenteellisilla muutoksilla havaittiin olevan yllättävän selkeät vaikutukset ulko- ja turvallisuuspoliittisiin selontekoihin kotimaisen ruuti- ja ampumatarviketeollisuuden kautta. F-18 -torjuntahävittäjän kunnossapidon varaosavaje on osa puolustusvoimien varaosavajetta, jonka kautta puolustusmateriaalin kallistuminen vaikuttaa puolustuspolitiikkaan, koska torjuntahävittäjien suorituskyvystä ei ole tingitty. Puolustuspoliittisen eliitin puheiden analyysissä huomattiin kustannustehokkuuden olevan käytetyn peruste kansainväliselle yhteistyölle. Muista Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutosta mallintavista analyysiyksiköistä kansainvälistä yhteistyötä perusteltiin yleisimmin huoltovarmuudella, puolustusmäärärahojen pienenemisellä ja suorituskyykyjen yhteisellä kehittämisellä. Pohjoismaisesta ja kansainvälisestä yhteistyöstä käytetyissä perusteissa ei havaittu olevan suuria eroja.	
Avainsanat Puolustuspolitiikka, puolustusteollisuus, Euroopan puolustusteolliset markkinat, konstruktivismi, ruuti- ja ammustuotanto, kansainvälinen yhteistyö ja pohjoismainen yhteistyö.	

EUROOPAN PUOLUSTUSTEOLLISTEN MARKKINOIDEN MUUTOSTEN VAIKUTUKSIA SUOMEN KANSALLISEEN PUOLUSTUSPOLITIikkaAN

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimustehtävä ja aiheen rajaus	3
1.2	Suomen puolustuspolitiikka – tutkimuksen kolme tapausta	4
1.3	Aikaisempi tutkimus.....	6
2	METODOLOGIA	7
2.1	Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat	7
2.2	Turvallisuuskäsitys	9
2.3	Tutkimuksen teoreettinen viitekehys.....	13
2.3.1	Konstruktivismi kansainvälisen politiikan tutkimuksessa	13
2.3.2	Suomen kansallisen puolustuspolitiikan rakentuminen	15
2.4	Tutkimusmenetelmät	18
2.5	Lähdeaineisto.....	20
3	EUROOPAN PUOLUSTUSTEOLLISTEN MARKKINOIDEN MUUTOS KYLMÄN SODAN PÄÄTTYMISEN JÄLKEEN	21
3.1	Eurooppalaisen toimintaympäristön muutos	21
3.1.1	Euroopan yleinen integraatiokehitys ja yhteinen turvallisuuspolitiikka	21
3.1.2	Sodankäynnin vallankumous	24
3.1.3	Euroopan puolustusvirasto	25
3.1.4	Puolustusmäärärahojen pieneneminen ja kallistuva puolustusmateriaali	26
3.1.5	Yhdysvaltalaisen puolustusteollisten jättiläisten syntyminen.....	29
3.2	Poliittinen mukautuminen Euroopan alueella	30
3.2.1	Puolustusteollinen yhteistyö Euroopan alueella.....	30
3.2.2	Yhteisten suorituskykyjen kehittäminen	31
3.2.3	Euroopan unionin ja Naton suorituskykyjen kehittämisohjelmien erot ja päällekkäisyydet.....	32
3.2.4	Puolustusmateriaalikauppa Euroopan unionin sisämarkkinoilla	34
3.3	Puolustusteollisuuden mukautuminen Euroopan alueella.....	35
3.3.1	Eurooppalaisten puolustusteollisten yritysten yhdentyminen.....	36
3.3.2	Suomalainen puolustusvälineiteollisuus	38
3.4	Yhteenveto.....	39

4	TAPAUSTARKASTELU PUOLUSTUSTEOLLISTEN MARKKINOIDEN MUUTOSTEN VAIKUTUKSISTA SUOMEN PUOLUSTUSPOLITIikkaAN	42
4.1	Tapaus 1: Kansainvälisen yhteistyön perustelut puolustuspoliittisen eliitin puheissa	42
4.1.1	Aineiston valinta ja rajausta	43
4.1.2	Aineiston analyysi	44
4.1.2.1	Puolustusministeri	45
4.1.2.2	Puolustusvoimain komentaja	47
4.1.2.3	Tasavallan presidentti	49
4.1.3	Yhteenveto	50
4.2	Tapaus 2: Kotimainen ruuti- ja ammustuotanto osana ulko- ja turvallisuuspoliittisia selontekoja	51
4.2.1	Suomalainen ruuti- ja ammusteollisuus	52
4.2.2	Kotimainen ruudin- ja ammustentuotanto osana Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisia selontekoja vuosina 1995–2012	54
4.2.3	Kotimainen ruudin- ja ammustentuotanto osana muita puolustuspoliittisia asiakirjoja	57
4.2.4	Johtopäätökset	57
4.3	Tapaus 3: F-18 -torjuntahävittäjän kunnossapidon kustannuskehitys	59
4.3.1	Lentokaluston kunnossapito	60
4.3.2	Kunnossapitohankinnoissa sovellettava lainsäädäntö	61
4.3.3	F-18 -torjuntahävittäjäkaluston kunnossapitomenojen kehitys	62
4.3.4	Puolustusvoimien kunnossapidon kokonaisvaje	63
4.3.5	Johtopäätökset	64
5	YHDISTELMÄ JA POHDINTA	67
5.1	Sosiaalisen rakentumisen tasot ja Suomen kansallinen puolustuspolitiikka	67
5.2	Laaja turvallisuusnäkemys ja turvallistaminen	70
5.3	Tutkimuksen tulokset	71
5.4	Pohdintaa	73
5.4.1	Puolustusteollisten markkinoiden rakenneanalyysi	75
5.4.2	Tutkimuksen luotettavuus ja mahdolliset jatkotutkimuskysymykset	79
	LÄHTEET	81
	LIITTEET	94

KUVA-, KAAVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuvat

Kuva 1:	Verkottumisen periaate puolustuskyvyn turvaamisessa.	5
Kuva 2:	Tutkimusasetelma.	6
Kuva 3:	Sosiaalisen rakentumisen tasot kansainvälisessä järjestelmässä.	17
Kuva 4:	Toimialan kilpailuun vaikuttavat tekijät.	76

Kaaviot

Kaavio 1:	Suomen ja suurimpien eurooppalaisten valtioiden puolustusbudjetit suhteessa bruttokansantuotteeseen.	27
Kaavio 2:	Tiettyjen varaosien hankintahintojen kehitys 1.	105
Kaavio 3:	Tiettyjen varaosien hankintahintojen kehitys 2.	106
Kaavio 4:	Kunnossapidon palveluhankintojen keskimääräinen tuntihinta.	107
Kaavio 5:	EDA:n jäsenvaltioiden puolustusmäärärahojen koostumuksen muutos.	108

Taulukot

Taulukko 1:	Analyysirunko.	41
Taulukko 2:	Kansainvälisen yhteistyön perustelut analysoiduissa puheissa.	51
Taulukko 3:	Kotimaisen ruuti- ja ammustarviketuotannon vaikutukset ulko- ja turvallisuuspoliittisiin selontekoihin.	59
Taulukko 4:	F-18 -torjuntahävittäjäkaluston kunnossapidon kustannuksien kehityksen vaikutukset puolustuspolitiikkaan.	66
Taulukko 5:	Tutkimuksen tapaustarkastelun johtopäätökset.	72
Taulukko 6:	Euroopan puolustusviraston suorituskykyjen kehittämisen painopisteet.	95
Taulukko 7:	Naton <i>Smart Defence</i> -projektit.	96
Taulukko 8:	Naton suorituskykyjen kehittämisen painopisteet.	97
Taulukko 9:	Puolustusministerin analysoidut puheet.	98
Taulukko 10:	Tasavallan presidentin analysoidut puheet.	99
Taulukko 11:	Puolustusvoimain komentajan analysoidut puheet.	100
Taulukko 12:	Sisällönanalyysin analyysiyksiköt.	101
Taulukko 13:	Puolustusministerin puheiden sisällönanalyysi.	101
Taulukko 14:	Puolustusvoimain komentajan puheiden sisällönanalyysi.	102
Taulukko 15:	Tasavallan presidentin puheiden sisällönanalyysi.	102

Taulukko 16: Kansainvälisen yhteistyön perustetut analysoiduissa puheissa.	103
Taulukko 17: Pohjoismaisen yhteistyön perustelut tarkastelluissa puheissa.	103
Taulukko 18: Kotimaisen ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotantokyvyn säilyttäminen Suomessa.	104

EUROOPAN PUOLUSTUSTEOLLISTEN MARKKINOIDEN MUUTOSTEN VAIKUTUKSIA SUOMEN KANSALLISEEN PUOLUSTUSPOLITIikkaAN

1 JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, mitä vaikutuksia Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksilla on ollut Suomen kansalliseen puolustuspolitiikkaan kolmen yksittäisen Suomen puolustuspolitiikasta valitun tarkastelupisteen kautta.

Kylmän sodan päättymisen jälkeen Euroopan puolustusteollisia markkinoita ovat muokanneet poliittiset, taloudelliset ja teknologiset muutosvoimat. Valtioiden puolustusmäärärahojen pieneneminen, puolustusmateriaalin hinnan kallistuminen, eurooppalaisten asevoimien murros sekä yhdysvaltalaisten asevoimien jättäjäisten syntyminen 90-luvulla ovat kaikki aiheuttaneet haasteita sekä eurooppalaisille valtiolle että puolustusteollisille yrityksille. Vuodesta 2008 Eurooppaa ravistellut talouskriisi on entisestään kiihdyttänyt jo kylmän sodan päättyessä alkanutta eurooppalaisten asevoimien muutosta. Valtioiden taloudellisen tilanteen huononeminen on heijastunut suoraan puolustusbudjetteihin ja sitä kautta puolustusmateriaalin kysyntään. Valtioiden leikatessa puolustusmateriaalihankintojaan joutuvat puolustusteolliset yritykset mukautumaan muuttuneeseen tilanteeseen. Myös Suomi on joutunut hakemaan pysyviä kustannussäästöjä muun muassa puolustusvoimauudistuksen avulla ja karsimalla materiaalihankintoja.

Puolustusteollisten yritysten näkökulmasta tarkasteltuna eurooppalaista toimintaympäristöä muokanneet tekijät voidaan karkeasti jakaa kolmeen kategoriaan: muuttuneiden uhkakuvien aikaansaama asevoimien reformi, yleinen poliittinen ja säädöspohjainen yhdentyminen Euroopan alueella ja yleinen taloudellisen tilanteen huononeminen. Nämä tekijät ovat saaneet aikaan puolustusteollisuuden integraation lisääntymistä Euroopan alueella. Suomalaiset puo-

lustusteolliset yritykset joutuvatkin kilpailemaan nykyisellään entistä haastavammilla markkinoilla sekä kansainvälisesti että kansallisesti. Eurooppalaiset puolustusteolliset yritykset ovat joutuneet sekä teknologisen että rakenteellisen muutoksen edessä tarkastelemaan toimintaansa uudelleen. Tämän on lisännyt puolustusteollisuuden integraatiota ja hälventänyt puolustusteollisuuden ympärille rakentuneita raja-aitoja. Puolustusteollisten yritysten muuttuminen muuttuneeseen markkinatilanteeseen ja poliittiset aloitteet sekä kansallisella että Euroopan unionin tasalla ovat muovanneet ennen useiden erillään olleiden toimijoiden markkinoista nykyisenkaltaiset Euroopan laajuiset puolustusteolliset markkinat, joita hallitsee muutama suuri toimija.

Puolustuspolitiikka ohjaa Suomen kansallisen puolustuskyvyn ylläpitoa, kehittämistä ja käyttöä. 2010-luvun toimintaympäristössä Suomen puolustusratkaisu on verkottunut puolustus, josta voidaan valtiojohdon niin päättäessä siirtyä yhteiseen puolustukseen. Verkottunut puolustus on kansallista ja kansainvälistä puolustuspoliittista ja sotilaallista yhteistyötä, jossa verkoston jäsenet kehittävät suorituskykyjä yhdessä ja tarjoavat omia suorituskykyjään tarvittaessa toistensa käyttöön. Näin voidaan vastata tilanteeseen, jossa keskinäisriippuvuus kasvaa puolustukseen käytettävissä olevien voimavarat säilyessä ennallaan tai mahdollisesti jopa pienentyessä.¹

Tämä tutkimus on ajankohtainen, koska puolustusministeriön vuoden 2014 tulevaisuuskatsauksessa ilmaistiin Suomen toimintaympäristön muutosten ja kasvavan taloudellisen keskinäisriippuvuuden edellyttävän laaja-alaista puolustusyhteistyötä². Puolustusministeriön mukaan tarvitaan kansainvälistä verkottumista, kumppanuuksia ja yhteistyötä, sillä kenelläkään ei ole kaikkia tarvittavia resursseja itsellään. Turvallisuus- ja puolustusyhteistyö onkin – niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin – erottamaton osa Suomen puolustusta.³ Vuoden 2015 helmikuussa julkaistiinkin raportti Suomen ja Ruotsin välisen puolustusyhteistyön tiivistämisedellytyksistä. Yhteistyön tavoitteena on parantaa alueellista turvallisuutta, resurssien käyttämistä ja kustannustehokkuutta maanpuolustuksen viitekehyksessä.⁴

Tämän tutkimuksen tiedonintressi keskittyy löytämään puolustusteollisilla markkinoilla tapahtuneiden muutosten vaikutuksia Suomen puolustuspolitiikkaan. Tutkimus on mielenkiintoinen, koska se avulla pyritään ymmärtämään, millaisia vaikutuksia puolustusteollisten

¹ Puolustusministeriö 2011a, s. 5

² Puolustusministeriö 2014, tiivistelmä.

³ Puolustusministeriö 2014, tiivistelmä.

⁴ Puolustusministeriö 2015, s. 2

markkinoiden muutoksilla on Suomen nykyisen puolustuspolitiikan rakentumiseen. Tässä tutkimuksessa Suomen puolustuspolitiikan kehittämisen ja rakentumisen kannalta valtiotoimijoita edustaa turvallisuuspoliittinen eliitti, joka koostuu tasavallan presidentistä, valtioneuvostosta, eduskunnasta ja puolustusministeriöstä⁵.

Tämä tutkimus sijoittuu tieteellisessä tutkimuskentässä kansainvälisten suhteiden ja strategian tutkimusalaan. Tutkimuksen teoriapohja rakentuu konstruktivismiin ja sosiaalisen rakentumisen tasojen varaan⁶. Tutkimuksessa selitetään sosiaalisen rakentumisen tasojen avulla Euroopan puolustusteollisilla markkinoilla tapahtuneiden muutosten taustalla vaikuttavien yhteisten ymmärrysten ja pelisääntöjen vaikuttavan maailman materialistiseen rakenteeseen – eli tässä tutkimuksessa Suomen puolustuspolitiikkaan. Esimerkiksi kansainvälisen järjestelmän sosiaaliseen rakenteeseen kuuluvat yhteiset tulkinnat asevoiman käytöstä muokkaavat suomalaisten toimijoiden kautta Suomen puolustuspolitiikkaa⁷.

Tutkimuksen luvussa kaksi esitellään tutkimuksen metodologinen perusta, käytetty sisällysanalyttinen tutkimusmenetelmä sekä tutkimuksen teoreettinen viitekehys. Luvussa kolme rakennetaan analyysirunko mallintamaan Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksia. Analyysirungon avulla tutkitaan luvussa neljä, mitä vaikutuksia analyysirunkoon valituilla analyysiyksiköillä on Suomen puolustuspolitiikkaan. Luvussa viisi vastataan pää-tutkimuskysymykseen koostamalla yhdistelmä luvussa neljä saaduista tuloksista. Luku viisi sisältää myös pohdintaa tutkimuksen tuloksista.

1.1 Tutkimustehtävä ja aiheen rajaus

Tutkimuksen tavoitteena on löytää Euroopan puolustusteollisilla markkinoilla tapahtuneiden muutosten vaikutuksia Suomen kansalliseen puolustuspolitiikkaan käyttäen konstruktivistisesta näkökulmaa. Tutkimukselle asetetaan seuraava päätutkimuskysymys:

Miten Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutokset ovat vaikuttanut Suomen kansalliseen puolustuspolitiikkaan?

⁵ Puolustusministeriön verkkosivut c

⁶ Raitasalo 2008a, s. 14–16 ja Jepperson & Wendt & Katzenstein 1996, s. 52–53

⁷ Raitasalo 2008a, s. 14

Aiheena Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutosten vaikutukset Suomen kansalliseen puolustuspolitiikkaan on niin laaja, että tarkastelu tehdään mallintamalla Suomen puolustuspolitiikkaa kolmella Suomen puolustuspolitiikasta valitun yksittäisen tapauksen avulla. Tutkimus on siis monitapauksinen tapaustutkimus, jolloin käsittelemällä Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutosten aiheuttamat vaikutukset kolmeen tapaukseen pystytään vastaamaan päätutkimuskysymykseen. Tutkimukselle asetetaan kaksi alatutkimuskysymystä, joiden avulla tutkimus kohdennetaan tärkeimpien aihealueiden äärelle. Alakysymyksiä tutkimuksessa ovat:

1. *Mitkä ovat Euroopan puolustusteollisten markkinoiden tärkeimmät muutokset?*
2. *Miten Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutokset ovat vaikuttaneet Suomen puolustuspolitiikkaa mallintaviin kolmeen tapaukseen?*

Alakysymykset on laadittu niin, että niihin vastaamalla katetaan päätutkimuskysymykseen vastaamiseksi tarvittavat tiedot. Ensimmäiseen alakysymykseen vastataan luvussa kolme rakentamalla analyysirunko mallintamaan Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksia. Tässä tutkimuksessa Euroopan puolustusteolliset markkinat käsitetään valtioiden turvallisuuspolitiikkansa toteuttamiseksi hankkimien tuotteiden ja palveluiden markkinoiksi. Täten yksilö- ja yritysturvallisuus rajataan tarkastelun ulkopuolelle. Toiseen alakysymykseen vastataan luvussa neljä tutkimalla Suomen puolustuspolitiikkaa mallintavia tapauksia luvussa kolme rakennetun analyysirungon avulla. Päätutkimuskysymykseen vastataan luvussa viisi luvussa neljä saatujen tuloksien perusteella.

1.2 Suomen puolustuspolitiikka – tutkimuksen kolme tapausta

Suomen puolustuspolitiikan kokonaisuutta⁸ mallintamaan valittiin abduktiivista päättelyä⁹ käyttäen kolme yksittäistä tapausta. Tapauksien avulla katetaan verkottuneen puolustuksen kolmijakoisen luonteen kaikki osa-alueet. Alaluvun lopussa esitellään kuvassa 2 tutkimuksen tutkimusasetelma.

⁸ Verkottumisen periaate puolustuskyvyn turvaamisessa on esitelty kuvassa 1.

⁹ Abduktiivisessa ajattelussa voidaan päätyä väliaikaisesti hyväksyttäviin hypoteeseihin, joiden tarkoituksena on viedä tutkimusta eteenpäin. Tässä tapauksessa tutkijan aikaisempi tietämys aihealueesta on vaikuttanut tutkittavien tapauksien valitsemiseen. Paavola 2009, s. 6

Kuva 1. Verkottumisen periaate puolustuskyvyn turvaamisessa.¹⁰

Tapaus 1: Kansainvälisen yhteistyön perustelut puolustuspoliittisen eliitin puheissa

Ensimmäinen tapaus liittyy *suorituskykyihin, jotka saadaan tarvittaessa käyttöön verkoston jäseniltä*. Tapauksen avulla tutkitaan puolustusministerin, puolustusvoimain komentajan ja tasavallan presidentin puheita analysoimalla, perustellaanko kansainvälistä yhteistyötä puolustuspolitiikan saralla Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksilla.

Tapaus 2: Kotimainen ruuti- ja ampumatarviketuotanto osana ulko- ja turvallisuuspoliittisia selontekoja

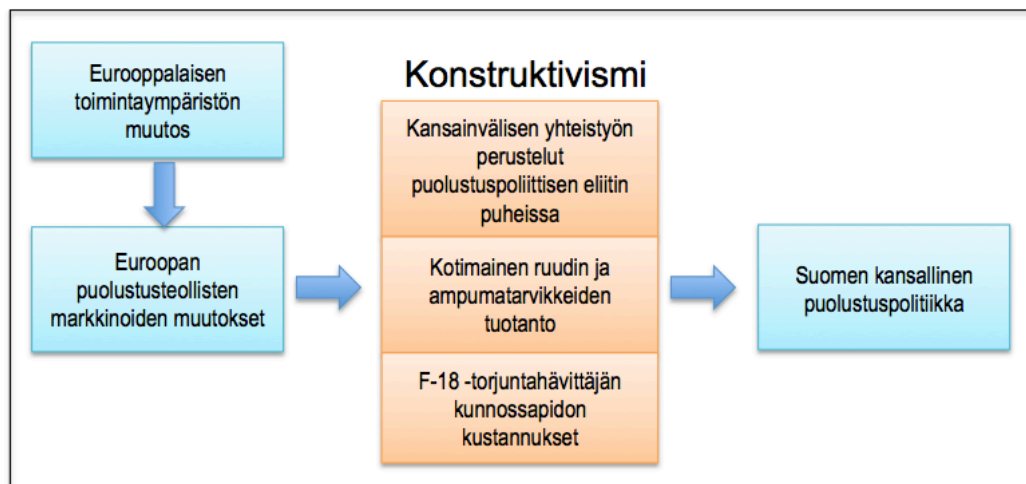
Tapauksessa kaksi tutkitaan Euroopan puolustusteollisilla markkinoilla tapahtuneiden muutoksien vaikutuksia puolustuspolitiikkaan kotimaisen ruuti- ja ampumatarviketeollisuuden kautta. Tarkastelupisteessä ovat Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiset selonteot. Tapaus liittyy *toimintaympäristön perusteella omassa hallussa pidettäviin suorituskykyihin, joita voidaan tarjota verkoston jäsenille*.

Tapaus 3: F-18 -torjuntahävittäjän kunnossapidon kustannuskehitys

Tapauksessa kolme tutkitaan, miten Euroopan puolustusteollisilla markkinoilla tapahtuneet muutokset ovat vaikuttaneet F-18 -torjuntahävittäjän kunnossapidon kustannusten kehityk-

¹⁰ Puolustusministeriö 2011a, s. 5

sen kautta puolustuspolitiikkaan. Tapaus liittyy *suorituskykyihin, jotka hankitaan strategisilta kumppaneilta*.

Kuva 2. Tutkimusasetelma

1.3 Aikaisempi tutkimus

Ulkopoliittinen instituutti teki yhteistyössä Maanpuolustuskorkeakoulun, Turun yliopiston ja tulevaisuuden tutkimuskeskuksen kanssa tutkimuksen Euroopan puolustus- ja turvallisuusmarkkinoiden muutoksen vaikutuksista suomalaiselle puolustusteollisuudelle¹¹. Tutkimus keskittyy analysoimaan suomalaisen puolustus- ja turvallisuusteollisuuden mahdollisuuksia suhteessa Euroopan unionin puolustus- ja turvallisuussektorin muutokseen. Tarkastelussa käytetään näkökulmana suomalaista puolustusteollisuutta ja tutkimuksen tuloksena esitellään SWOT-analyysi suomalaisen teollisuuden suhteesta markkinoiden muutokseen. Tutkimuksessa ei keskitytä suoranaisesti puolustusteollisten markkinoiden muutoksen vaikutuksiin Suomen puolustuspolitiikkaan, mutta se toimii erinomaisena johdatuksena aihealueeseen.

Puolustusteollisuuteen ja sen muutoksiin keskittyvää kansainvälistä tutkimusta on tehty laajalti. Muun muassa Tukholman rauhantutkimuslaitos SIPRI julkaisee vuosittain useita puolustusteollisuuteen ja valtioiden asekauppaan keskittyviä tutkimuksia. Maanpuolustuskorkeakoululla Kadetti Timo Komulainen on tehnyt pro gradu -tutkielman puolustusteollisesta yhteistyöstä Euroopan unionin alueella¹².

¹¹ *Uhka vai mahdollisuus. Suomi ja Euroopan puolustus- ja turvallisuusmarkkinoiden muutos*. Mikkola & Anteroine & Lauttamäki 2012

¹² Komulainen 2007

2 METODOLOGIA

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen teoreettinen viitekehys, tutkimuksen metodologiset lähtökohdat ja tutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät. Metodologiset ja metodiset kysymykset sijoittuvat tieteellisessä työssä eri tasoille, mutta niiden välillä vallitsee vahva liityntäpinta. Metodiset ratkaisut rakentuvat tutkimuksen metodologisten lähtökohtien vaaraan. Metodologinen perusta ohjaakin käytettävien tutkimusmenetelmien pariin.¹³

2.1 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

Tämä tutkimus pohjautuu konstruktivistiseen ontologiseen perinteeseen, jossa sosiaaliset realiteetit ovat pohjimmiltaan ihmisten subjektiivisesti tuottamia merkityksiä. Ontologialla tarkoitetaan yhteiskuntatieteissä niitä perusolettamuksia, joita jollakin sosiaalitieteellisellä lähestymistavalla on sosiaalisen todellisuuden luonteesta – mitä on olemassa, miltä tämä olemassa oleva näyttää, millaisista yksiköistä se koostuu ja miten nämä yksiköt ovat vuorovaikutuksessa keskenään¹⁴. On kuitenkin huomioitava, etteivät sosiaaliset ilmiöt rajoitu ainoastaan vain kunkin ihmisen sisäiseen kokemusmaailmaan, vaan ne tuotetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Yhteiskuntatutkimuksen lingvistisessä käänteessä sosiaalisen maailman ilmiöt ja yhteiskunnalliset päätökset¹⁵ tuotetaan kielessä puheena, teksteinä ja sosiaaliset ilmiöt ovat perimmiltään kielellisiä konstruktioita, kielen avulla luotuja ja muokattuja merkityksiä.¹⁶ Sosiaalisesti tuotetut konstruktioit ovat erittäin kontekstisidonnaisia, jonka seurauksena ne eivät ole itsenään tosia tai epätosia vaan enemmänkin merkityksellisiä tai merkityksettä.¹⁷

Konstruktivistisessa tutkimuksessa ihmiskäsitys pohjautuu voluntarismiin, joka määrittää tutkimuksen suhdetta inhimilliseen toimintaan ja inhimillisiin elämäkäytäntöihin eli tutkittavaan todellisuuteen. Voluntaristisessa näkemyksessä sosiaaliset ilmiöt eivät ole luonnonilmiöiden kaltaisia ulkoisia voimia, vaan ne perustuvat ihmisten tekemiin tulkintoihin ja niille annettuihin merkityksiin. Ihmiset toimivat todellisuudessa sosiaalisesta maailmasta

¹³ Raunio 1999, s. 27

¹⁴ Raunio 1999, s. 28

¹⁵ Tässä tutkimuksessa Suomen puolustuspolitiikka ja siihen liittyvät päätökset.

¹⁶ Raunio 1999, s. 80–81

¹⁷ Raunio 1999, s.82

tekemiensä tulkintojen ohjaamina ja ihmiset voivat omilla teoillaan muokata sosiaalista maailmaa.¹⁸

Wendtin¹⁹ mukaan on mahdotonta käsitellä yhteiskunnallista päätöksentekoa tekemättä edes implisiittisiä otaksumia ihmisluonnosta. Tarkasteltaessa inhimillistä toimintaa Wendt hahmottaa ihmisille kahdenlaisia tarpeita: identiteettiin liittyviä ja materialistisia tarpeita. Identiteettitarpeilla hän viittaa tietyn toimijan roolin omaksumisen vaatimaan identiteetin toisintamiseen. Identiteettiin liittyvät tarpeet ovat pohjimmiltaan ennemmin yksilölliseen ja sosiaaliseen kognitioon perustuvia kuin biologisia tarpeita.²⁰

Ihmisen yksilölliset materialistiset tarpeet voidaan jakaa viiteen tärkeimpään tarpeeseen. Wendtin mukaan ihmisen materialistiset tarpeet ovat tärkeysjärjestyksessä: fyysinen turvallisuus, ontologinen turvallisuus, sosiaalisuus, itsetunto ja kehittyminen. Mikäli ihmisen tarpeet eivät täyty, hän kokee ahdistusta, pelkoa tai turhautumista. Tilanteesta riippuen nämä tunteet motivoivat ihmisiä lisäämään yrittämistä, muuttamaan intressejään tai aloittamaan hyökkäys kokemaansa uhkaa vastaan.²¹

Konstruktivismin mukanaan tuomat ontologiset perusratkaisut ja voluntaristinen ihmiskäsitys ohjaavat tämän tutkimuksen ideografiseen metodologiseen perussuuntaukseen. Ideografisen tutkimuksen perustana on konstruktioiden sidonnaisuus aikaan ja paikkaan. Ideografisen tutkimus sijoittaa löydöksensä tiettyihin ajankohtiin, paikkoihin ja olosuhteisiin eivätkä tutkimuksen tulokset ole välttämättä yleistettävissä.²² Ideografinen tutkimus onkin aina sidottu tiettyyn kontekstiin, jonka seurauksena tämä tutkimus toteutetaan monitapauksisena tapaustutkimuksena.

Vertailtaessa kansainvälisen politiikan tutkimuksen teorioita Wendt sijoittaa konstruktivismin postmodernismin ja poststrukturalismin kanssa rakenteellis-idealistiseen kategoriaan. Wendtiläinen konstruktivismi sijoittuu ontologisesti välimaastoon, koska se on kiinnostunut ymmärtämään kuinka materialistinen, subjektiivinen ja intersubjektiivinen maailma ovat vuorovaikutuksessa keskenään todellisuuden sosiaalisessa rakentumisessa. Wendtiläinen konstruktivismi on myöskin kiinnostunut siitä, miten yksittäiset toimijat rakentavat sosiaali-

¹⁸ Raunio 1999, s. 91–92

¹⁹ Wendt 1999, s. 130–131

²⁰ Wendt 1999, s. 130–131

²¹ Wendt 1999, s. 132

²² Raunio 1999, s. 95–96

sia rakenteita eikä pelkästään siitä, miten sosiaaliset rakenteet muokkaavat toimijoiden identiteettejä ja intressejä.²³

Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa analyysin tason ongelma kuuluu metodologiseen tarkasteluun. Pelkistettynä kysymyksessä on se, kuka tai ketkä nähdään tutkimuksessa toimijoina. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Buzanin²⁴ esittämien analyysitasojen välistä vuorovaikutusta. Ylemmillä tasoilla tapahtuvilla muutoksilla on vaikutuksia alemmilla tasoilla toimiviin yksikköihin ja alayksikköihin aina yksilötasolle asti. Tämän tutkimuksen kohteena on kansainvälisen alajärjestelmän muutoksien aiheuttamat vaikutukset yksikkötasoon eli tutkimusotteen voidaan todeta olevan holistinen^{25 26}.

2.2 Turvallisuuskäsitys

Historiallisesti tarkasteltuna englannin kielen termi ”security”²⁷ pohjautuu roomalaiseen sanaan ”securus”²⁸, jonka voi ymmärtää tarkoittavan mielentilaa, josta kärsimys puuttuu onnelliselta eläältä vaadittavissa olevin määrin²⁹. Turvallisuus terminä on muuttanut merkitystään kansainvälisessä politiikassa ja nykyisin voidaan tehdä selkeä rajanveto perinteisen turvallisuuskäsityksen ja laajan turvallisuuskäsityksen välille. Tämän tutkimuksen aihepiirin kannalta turvallisuus on oleellinen käsite.

Perinteinen turvallisuuskäsitys pohjautuu realismiin, liberalismiin ja marxismin käsityksiin turvallisuudesta ja sen kohteista. Perinteiselle turvallisuuskäsitykselle on tyypillistä turvallisuuskeskustelun keskittyminen valtoihin ja niiden välisiin suhteisiin, koska valtiot on perinteisesti nähty kansainvälisen järjestelmän voimakkaimpina toimijoina.

²³ Adler 1997, s. 330–331 ja Wendt 1999, s. 23–40

²⁴ Buzan & Wæver & de Wilde 1998, s. 5–7

²⁵ Ylhäältäpäin alas tutkimuksessa siirtyvä.

²⁶ Yleisesti kansainvälisen politiikan tutkimuksessa analyysin tasot jaetaan viiteen tasoon: Kansainväliset järjestelmät (Suurimmat yksiköt, joiden yläpuolella ei muuta auktoriteettia. Tällä hetkellä kansainvälisen järjestelmän voidaan katsoa kattavan koko maapallon.); kansainväliset alajärjestelmät (Yksiköitä ja niistä muodostuneita ryhmittymiä, jotka voidaan erottaa kansainvälisestä järjestelmästä niiden keskinäisten suhteiden luonteen tai keskinäisriippuvuuden perusteella. Alajärjestelmiin kuuluu erilaisille sektoreille sijoittuvia ryhmittymiä, kuten OECD ja EU.); Yksiköt (valtio, kansa, kansainvälinen yritys ja erilaiset organisaatiot); alayksikkö (Yksikkötason sisällä toimivia organisoituja yksilöistä koostuvia ryhmiä, jotka pyrkivät vaikuttamaan yksikkötason päätöksentekoon.) ja yksilöt. Tämän tutkimuksen viitekehyksessä kansainvälistä alajärjestelmää edustaa Euroopan puolustusteolliset markkinat. Näillä markkinoilla tapahtuneilla muutoksilla on vaikutuksia Suomen puolustuspolitiikkaan sekä suoraan että alayksikkötasolle kuuluvien puolustusteollisten yritysten kautta. Tulee kuitenkin huomioida suurien kansainvälisten puolustusteollisten yritysten toiminnan ulottuminen yli tasorajojen. Buzan & Wæver & de Wilde 1998, s. 5–7

²⁷ Suomeksi turvallisuus.

²⁸ Sanassa ”securus” ”se” tarkoittaa ilman ja ”curus” huolta.

²⁹ Wæver 2004, s. 54–55

Realismissa valtioiden nähdään kamppailevan vallasta anarkkiseksi luonnehditussa kansainvälisessä järjestelmässä. Realistisen näkemyksen mukaan valtiot ovat turvallisuuden perimmäinen kohde ja tuottaja. Valtioiden suhde turvallisuuden nelijakoiseen luonteeseen³⁰ on realistien mukaan seuraavanlainen: valtiot ovat kiinnostuneita fyysisestä turvallisuudestaan; valtiot ovat kiinnostuneita autonomiastaan; valtiot käsittävät kansallisen kehityksen pääsääntöisesti mahdollisuutena ja keinona ylläpitää ja vahvistaa valtion fyysistä turvallisuutta ja autonomiaa; ja valtion hallinnan tulee olla niin vahva, että se kykenee vastaamaan ulkoapäin tuleviin autonomiaa ja fyysistä turvallisuutta uhkaaviin haasteisiin. Turvallisuuden luonteen ja kansainvälisen järjestelmän anarkkisen luonteen johdosta todellinen yhteistyö kansainvälisen järjestelmän sisällä on harvinaista varsinkin turvallisuuteen liittyvissä asioissa.³¹

Vallitsevat teoriakoulukunnat yleensä käsittelevät valtioita homogeenisinä kansainvälisen järjestelmän keskeisimpinä toimijoina. Tämä näkemys valtioista homogeenisinä toimijoina ei ole nykyaikaisen monimutkaisen kansainvälisen järjestelmän aikana kuitenkaan itsestäänselvyys. Valtioiden voidaan nähdä omaavan ainutlaatuiset ominaisuudet ja identiteetit, jotka joko helpottavat tai haittaavat niiden yhteistyötä muiden valtioiden kanssa. Samat eroavaisuudet valtioiden ominaispiirteissä ja identiteeteissä ajavat toiset valtiot kapeakatseiseen turvallisuusajatteluun toisten omaksuessa laajan käsityksen turvallisuuden luonteesta. Uudet valtioita kohtaavat uhkat vastustavat yksiulotteisia ratkaisumalleja, mutta samalla valtioiden ominaispiirteet rajoittavat niiden käytössä olevia turvallisuusratkaisuja.³²

Kööpenhaminan koulukunnan näkemys turvallisuudesta ja sen tutkimuksesta eroaa merkittävästi kansainvälisen turvallisuuden tutkimuksen valtavirrasta. Kööpenhaminan koulukunnan tutkijat hylkäsivät perinteisen turvallisuusnäkemyksen objektiivisen suhtautumisen turvallisuuteen ja perustivat näkemyksensä turvallisuudesta Wolfersin³³ analyysiin. Wolfers tulkitsee turvallisuuden kaksiselitteiseksi ulottuvuudeksi eikä objektiiviseksi ilmiöksi, joka voidaan vähentää jostain epämääräisestä voimayhtälöstä. Samanaikaisesti hän ei kuitenkaan

³⁰ Valtioiden turvallisuus voidaan jakaa neljään osaan: turvaan hyökkäykseltä (perinteinen sotilaallinen uhka); autonomiaan (autonomialla tarkoitetaan vapautta ja mahdollisuutta itsenäiseen päätöksentekoon kaikilla tasoilla.); kansallinen kehitys (kansallinen kehitys tarkoittaa taloudellista, yhteiskunnallista, koulutuksellista ja poliittista kehitystä. Valtioilla on tyypillisesti kiinnostus kasvattaa käytössään olevia resursseja, joita voidaan käyttää moniin tarkoituksiin kuten sotilaallisen voiman kasvattamiseen.); ja hallinta (hallinnalla tarkoitetaan valtaa ja kykyä hallita omaa valtiota. Valtion tulee omata tarvittava voima ja oikeutus, jotta se saavuttaa kansan kuuliaisuuden ja kykenee tukahduttamaan tottelemattomuuden.). Collins 2007, s. 14–15

³¹ Glaser 2007, s. 16–19 ja Collins 2007, s. 14–15

³² Sperling 2012, s. 1

³³ Kappale 10 ”National security as an ambiguous symbol” teoksessa ”*Discord and collaboration*” esittelee Wolfersin näkemyksen turvallisuudesta ja sen vaikutuksista kansalliseen turvallisuuteen. Wolfers 1962, s. 147–165

alenna turvallisuutta epämääräiseksi subjektiiviseksi ilmiöksi, koska hän keskittyy tarkastelussaan siihen, mitä turvallisuus tekee eikä siihen, mitä turvallisuus tarkasti ottaen on. Tähän analyysiin perustuen turvallisuuden tarkastelussa nostetaan esiin huomio siitä, että vedottaessa turvallisuuteen nostetaan käsiteltävä asia normaalin päiväpolitiikan yläpuolelle ja siitä tehdään osa erikoisagendaa, jossa siihen liitetään erityinen päätöksentekomalli ja oikeutus.³⁴

Kööpenhaminan koulukunta näkee mahdollisuuden kompromissille perinteisen ja laajan turvallisuuskäsitteen välillä luomalla säännöt sille, miten asioista tehdään turvallisuusagendoja. Samalla hylätään perinteinen näkemys turvallisuuden rajoittumisesta yhdelle sektorille ja väitetään turvallisuuden olevan erityislaatuinen poliittinen keino, jota voidaan soveltaa monille sektoreille. Kööpenhaminan koulukunta jakaa turvallisuuden viiteen eri sektoriin: sotilaalliseen, poliittiseen, taloudelliseen, ympäristölliseen ja yhteisölliseen.³⁵

Sotilaallinen sektori pitää sisällään perinteisen turvallisuuskäsitteen turvallisuuden ytimen, jossa valtio on turvallisuuden tärkein tuottaja ja sen tärkein kohde. Sotilaallisen sektorin uhat nousevat perinteisesti valtioiden välisten ja sisäisten kanssakäymisten aiheuttamista konflikteista, mutta se sisältää myös sotilaallisen voiman käyttämisen valtion olemassaoloa uhkaavien ei-sotilaallisten uhkien, kuten muuttoliikkeiden ja kilpailevien ideologioiden kukistamiseen.³⁶ Suorien sotilaallisten uhkien puuttuessa valtiot käyttävät sotilaallista voimaa rooleissa, joilla on huomattavasti enemmän poliittista ja taloudellista kuin sotilaallista painoarvoa. EU:n alueella vallitseekin tällä hetkellä pluralistinen turvallisuuskompleksi³⁷, jossa Suomen muiden valtioiden ohella ei tarvitse varautua sotilaallisiin uhkiin muiden jäsenvaltioiden saralta.

Kööpenhaminan koulukunnan keskeisin käsite on turvallistaminen. Turvallistamisessa on kyse jonkin suojelemisen arvoisen asian esittämisestä niin, että sen olemassaolo on uhattuna. Tällöin Wolferin ajatuksia mukaillen turvallistetusta kohteesta on tehty osa erikoisagendaa, jolloin sitä voidaan käsitellä turvallisuuden viitekehyksessä.³⁸ Guzzinin näkemyksen mukaisesti Kööpenhaminan koulukunta siirtää kiinnostuksen pois siitä, mitä turvallisuus on kohti sitä, mitä turvallisuus tekee³⁹. Konstruktivistista taustaoletusta käyttäen voidaan turvallisuus

³⁴ Guzzini & Jung 2004, s. 4–6

³⁵ Buzan & Wæver & de Wilde 1998, s. 7

³⁶ Buzan & Wæver & de Wilde 1998, s. 49–51 ja 53–55

³⁷ Pluralistisessa turvallisuuskompleksissa valtiot eivät oleta eivätkä varaudu sotilaallisen voiman käyttämiseen keskinäisessä kanssakäymisessä. Buzan & Wæver & de Wilde 1998, s. 62

³⁸ Buzan & Wæver & de Wilde 1998, esipuhe

³⁹ Guzzini 2011, s. 330

nähdä sosiaalisesti konstruoituna välineenä, jolla oikeutetaan erityislaatuisten oikeutuksien liittäminen turvallistamisen kohteeseen. Laitisen mukaan Kööpenhaminan koulukunnan keskeisin pyrkimys turvallisuusanalyysissään on konstruktivistis-operationaalisella lähestymistavalla erottaa turvallisuuden prosessi turvallisuuden politisoinnista ja tämän avulla ymmärtää, kuka voi turvallistaa ja mitä – ja millaisten olosuhteiden vallitessa.⁴⁰

Rauha ja turvallisuus ovat termeinä muuttaneet merkitystään ja suhdettaan toisiinsa historian saatossa. Siinä missä rauha terminä on alkanut hallita keskustelua suhteessa turvallisuuteen kylmän sodan päättymisen jälkeen⁴¹, on turvallisuus terminä sisällytetty laajennettuun huoleen riskeistä. Voidaan puhua niin sanotusta riskiyhteiskunnasta⁴². Kööpenhaminan koulukunnan turvallisuuden sektorijaottelusta voidaan havaita useimpien valtioita kohtaavien uhkien olevan seurausta omista teoistamme. Tällöin ne eivät kohdistu meille täysin ulkopuolisten voimien suunnalta eli uhkien voidaan katsoa muuttuneen ainakin osittain riskeiksi. Tällä tarkoitetaan sekä teollisuuden ympäristölle aiheuttamia vahinkojen vaikutuksia että ajattelumallia, jossa terrorismin ei nähdä olevan täysin länsimaalaisen toiminnan vaikutuksien ulkopuolelta tuleva vieras ”voima”. Länsimaiden toiminnalla suhteessa Lähi-idän rauhanprosessiin ja muihin globaaleihin kysymyksiin voidaan olettaa olevan vaikutuksia tulevaisuuden terrorismiuhkien muodostumiseen.⁴³

Wæverin mukaan viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana on selkeästi ollut havaittavissa, kuinka turvallisuus on muuttunut alun perin tarkasta kansainvälisen tason termistä turvallistamisen myötä kattamaan enenemissä määrin ihmisten normaaleja elämänalueita. Tällä hetkellä turvallisuuden konseptia muokataan riskiajattelua mukaillen. Turvallisuuden määritelmä on kokenut useita muutoksia historiansa aikana, mutta kuitenkin turvallisuuden perimmäinen kohde – ihminen – on säilyt sen ytimessä koko ajan.⁴⁴

⁴⁰ Buzan & Wæver & de Wilde 1998, esipuhe ja Laitinen 1999, s.141

⁴¹ Buzan & Wæver & de Wilde 1998, s. 62–63

⁴² Riskiyhteiskunta on yhteiskunnan kehitysvaihe, jossa taloudellisen ja tieteellisen kehityksen aikaansaamat riskit (niin poliittiset, taloudelliset, sosiaaliset kuin yksilölliset) eivät ole perinteiseen tapaan yhteiskunnan hallittavissa, koska ne eivät ole aikaan tai paikkaan sidottuja. Beck 1992, s. 1–8 ja 10–15

⁴³ Wæver 2004, s. 62–63

⁴⁴ Wæver 2004, s. 53–63

2.3 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Tapaustutkimusta tehtäessä on tärkeätä rakentaa huolellisesti käytettävä teoria, jonka suhteen tarkasteltavia tapauksia käsitellään.⁴⁵ Käsiteanalyysi on tärkeää turvallisuutta käsittelevässä tutkimuksessa, koska samoille käsitteille⁴⁶ on olemassa eriäviä tulkintoja rinnakkaisilla politiikan tutkimuksen koulukunnilla.⁴⁷ Käsiteanalyysin apuna käytetään löyhästi Näsin luomaa nelijakoista käsiteanalyysiprosessia: tietopohjan muodostaminen, sisäinen ja ulkoinen analyysi sekä päätelmien muodostaminen⁴⁸. Tarkoituksena ei ole muodostaa uusia käsitteitä vaan laatia jäsentely tutkimuksessa käytettävistä käsitteistä ja niiden suhteesta toisiinsa.

2.3.1 Konstruktivismi kansainvälisen politiikan tutkimuksessa

Konstruktivismin käsitteen alle voidaan käsittää kuuluvan monta kansainvälisen politiikan tutkimukseen 1980- ja 90-lukujen taitteessa ilmestynyttä uutta tutkimussuuntausta. Näihin vallitsevia teoriakoulukuntia kritisoiin tutkimussuuntauksiin voidaan laskea kuuluvan: kriittinen teoria, jälkipositivismi, postmodernismi, feminismi, reflektivismi, tieteellinen realismi ja konstruktivismi. Tyypillistä luetelluille tutkimussuuntauksille on teoreettis-filosofinen ja metodologinen kritiikki, joka suuntautuu kansainvälisen politiikan valtasuuntauksia kohtaan.⁴⁹ Konstruktivismi ei ole itsenään kansainvälisen politiikan teoria vaan Raitasalon mukaan se on viitekehys yhteisten merkitysten ja tulkintojen⁵⁰ sosiaalisen rakentamisen ymmärtämiseksi ja selittämiseksi⁵¹. Konstruktivismi kuvaa materialistisen maailman muokkaavan ja tulevan muokatuksi ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja ihmisten tekojen seurauksena. Tähän suhteeseen vaikuttavat muuttuvat normatiivit ja maailmasta tehtävät epistemologiset tulkinnat⁵².

Konstruktivismin mukaan ihmisen kyky reflektioon ja oppimiseen on tärkein tekijä siinä, miten yksilöt ja yhteiskunnalliset tekijät rakentavat merkityksiä materialistiseen maailmaan ja siihen kognitiiviseen rakenteeseen, johon ne kuuluvat. Tämä kollektiivinen ymmärrys asioiden merkityksistä antaa yksilöille selityksen miksi asiat ovat niin kuin ovat ja ohjaa

⁴⁵ Yin 2009, s. 35–36

⁴⁶ Tässä tutkimuksessa merkittäviä käsitteitä ovat: turvallisuus, muutos (viitaten puolustusteollisiin markkinoihin).

⁴⁷ Ahonen & Kallio 2002, s. 16

⁴⁸ Näsi 1980, s. 10–13

⁴⁹ Lintonen 1996, s. 50 ja Wendt 1999, s. 393

⁵⁰ Engl. Shared meanings, shared understandings

⁵¹ Raitasalo 2008a, s. 10 ja Wendt 1999, s. 7

⁵² Adler 1997, s. 322

heidän käyttäytymistään. Konstruktivistit uskovat kansainvälisen politiikan rakentuvan pääsääntöisesti ihmisten itsensä sosiaalisesti rakentamista todellisuudelle annetuista merkityksistä, jotka ovat tosia ainoastaan ihmisten kollektiivisen tulkinnan turvin. Materialistisen maailman uskotaan tuottavan vastustusta yrittäessämme muokata sitä, joten konstruktivismi voidaan nähdä yrityksenä rakentaa siltaa positivististen ja idealististen yhteiskuntatieteellisten teorioiden väliin.⁵³

Gergen tiivistää käsityksensä sosiaalisesta konstruktionismista neljään perusoletukseen. Ensimmäisen ja kaikista keskeisimmän oletuksen mukaan mitkään termit, joiden kautta ymmärrämme tai esitämme itseämme tai maailman luonnetta eivät ole riippuvaisia kuvausten kohteista eli objekteista. Ei ole yhtä oikeata tapaa kuvata tiettyä asiaa, vaan kaikki asiat voidaan kuvata tai selittää monella tapaa. Teoreettisesti tarkasteltuna ei voi julistaa mikä kuvaus tai tulkinta on oikeudenmukaisin. Kuitenkin ihmiset ymmärtävät toisiaan, ja tämä johtuu Gergenin mukaan siitä, että yhteisymmärrystä luovat merkitykset syntyvät ja vakiintuvat käyttöön sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.⁵⁴

Kaikki käyttämämme kielelliset ja ei-kielelliset tavat kuvata asioita ovat ihmisten välisen historiallisen ja kulttuurisen toiminnan tuotteita. Yksittäinen ihmismieli ei luo asioille merkityksiä, synnytä kieltä tai havainnoi maailman luonnetta vaan merkitykset syntyvät ihmisten välisessä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Pohjimmiltaan Gergenin toisen päätelmän mukaan kaiken ymmärtämisen taustalla on siis ihmissuhteet.⁵⁵ Laitisen mukaan taas diskursiivisen tradition suhtautumista todellisuuteen ja todellisuuden syntymiseen ymmärtämisen tapahtumassa tulee kutsua konstitutiiviseksi. Tällöin ei ole olemassa yhtä todellisuutta vaan se syntyy aina yksilöllisesti ymmärtämisen tapahtumassa.⁵⁶

Gergenin kolmas päätelmä perustuu ymmärrykseen siitä, että samalla tavalla kuin kielen käyttämisemme on sidoksissa ihmissuhteisiin ovat ihmissuhteet sidoksissa suurempaan käytänteiden kenttään. Ilman jaettuja kielellisiä merkityksiä ihmistenväliset instituutiot lakkaisivat olemasta nykyisessä muodossaan. Kuvatessamme, selittäessämme ja muulla tavoin antaessamme merkityksiä asioille muokkaamme samalla tulevaisuutta. Tiettyjen merkityksien kestävyys ei perustu niiden totuudenmukaisuuteen vaan niiden suosioon ihmisten välisissä

⁵³ Adler 1997, s. 323

⁵⁴ Gergen 1999, s. 46–48

⁵⁵ Gergen 1999, s. 47–48

⁵⁶ Laitinen 1999, s. 97–98

suhteissa. Ympäröivä maailma pystytään aina selittämään ja ymmärtämään eri tavalla, joten tulevaisuus on avoin ja ennalta määräämätön.⁵⁷

Gergenin neljännen päätelmän mukaan tulevaisuuden hyvinvoinnin kannalta on tärkeää reflektoida tapojamme ymmärtää todellisuuden saamia merkityksiä. Olemme jatkuvassa kielellisen luomisen tilassa, jossa monet kilpailevat merkitykset kamppailevat vallasta. Luomamme merkityssisällöt hyvästä perustuvat aina historialliseen traditioon, jossa tietyt konstruktiot hyvän luonteesta ovat jo ennalta hyväksytyjä. Jakamamme yhteiskunnalliset kuvantamistavat ovatkin aina vain yksi mahdollisuus monista ja meidän tulisikin ymmärtää muut kuvantamistavat legitiimeinä omien traditioidensa pohjalta.⁵⁸

Gergenin ja Laitisen päätelmien pohjalta laaja turvallisuuskäsitys uutena todellisuuden diskurssina muuttaa todellisuudesta tehtyjä käsityksiä. Turvallisuutta ei tällöin Laitisen mukaan tällöin ole olemassa *per se*, vaan se konstituoituu jokaisessa ymmärtämisen tapahtumassa joko yksilöllisesti tai yhteisöllisesti.⁵⁹ Laajan turvallisuuden tuleminen mukaan turvallisuuden diskurssiin on muokannut Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisia selontekoja ja vaikuttanut suoranaisesti Suomen kansallisen puolustuspolitiikan luonteeseen.

2.3.2 Suomen kansallisen puolustuspolitiikan rakentuminen

Konstruktivistisesta näkökulmasta tarkasteltuna Suomen puolustuspolitiikka ei perustu pelkästään instrumentaaliin rationaalisuuteen, vaan päätöksien taustalla vaikuttavat myös normatiiviset tai kommunikatiiviset tekijät. Normatiiviset tekijät tarkoittavat puolustuspoliittisten päätöksien suuntaamista sen mukaan, mitä pidetään toivottavana tai oikeana. Kommunikatiivisten tekijöiden perusteella puolustuspolitiikkaa taas ohjataan viestittämään muille valtioille tiettyjä ominaisuuksia Suomesta⁶⁰. Suomen puolustuspoliittinen toimintalinja tietyllä hetkellä perustuu aina sekä instrumentaalisen että normatiivisen ja kommunikatiivisen rationaalisuuden yhdistelmään. Konstruktivistisesta näkökulmasta Suomen puolustuspolitiikkaa kehitetään toimimaan tehokkaasti objektiivisesti havaittavissa olevia turvallisuusuhsia vas-

⁵⁷ Gergen 1999, s.48–49

⁵⁸ Gergen 1999, s. 49–50

⁵⁹ Laitinen 1999, s. 97–98

⁶⁰ Esimerkiksi Suomi osallistuu kriisinhallintaoperaatioon, koska haluaa viestittää tiettyjä ominaisuuksia itseltään.

taan. Ulkoiset turvallisuusuhat ja uhkakuvat ovat sosiaalisesti rakentuneita sekä yhteydessä suomalaisen identiteetin rakentumiseen.⁶¹

Raitasalon esittelemien sosiaalisen rakentumisen tasojen⁶² kautta voidaan havaita Euroopan puolustusteollisilla markkinoilla tapahtuneiden muutoksien taustalla olevien yhteisten ymmärrysten ja pelisääntöjen⁶³ vaikuttavan maailman materialistiseen rakenteeseen. Sosiaalisen rakentumisen tasoista ensimmäisellä sijaitsevat kansainvälisen järjestelmän luonnetta Euroopan alueella muokkaavat käsitykset muun muassa taloudellisesta, poliittisesta ja sotilaallisesta integraatiosta, yhteiset tulkinnat asevoiman käytöstä, sen rooleista sekä uhkakuvista. Toisella tasolla ensimmäisen tason muodostama sosiaalis-materialistinen rakenne muokkaa jatkuvasti toimijoiden identiteettejä, jolloin se muodostaa toimijoiden välisen vuorovaikutuksen viitekehyksen.⁶⁴ Wendtin mukaan kaikkien yhteiskunnallisten järjestelmien rakenne koostuu materialistisista olosuhteista, intresseistä ja ideoista. Lähtökohtaisesti ihmiset käyttäytyvät esineitä⁶⁵ kohtaan niiden merkityksien pohjalta, joita kyseisillä esineillä on heille.⁶⁶

Kolmannella tasolla sijaitsee Raitasalon mukaan toimijoiden intressit, jotka rakentuvat identiteettien perustalle. Nämä intressit eivät ole ikuisia, vaan ne muokkautuvat jatkuvasti vallitsevan kansainvälisen järjestelmän sosiaalis-materialistisen rakenteen kautta. Alimmalla tasolla toimijan sosiaalisen identiteetin ja intressien perusteella muokataan materialistista maailmaa toiminnan kautta. Suomen kansallinen puolustuspoliittikka muodostuu sitä muokkaavien toimijoiden sosiaalis-materialistisesta maailmasta tekemistä tulkinnoista rakentuvien toimien kautta. Samalle neljännelle tasolle kuuluu myös kansainvälisessä järjestelmässä tapahtuvat muutokset, jotka aiheutuvat kansainvälisen toimijoiden toiminnan seurauksena, kuten esimerkiksi länsimaisen sodan kuvan muutoksen aiheuttama eurooppalaisten armeijoiden tehtävänkuvien muuttuminen, jolla on ollut suoraan vaikutuksia eurooppalaisen puolustusteollisuuden saamiin tilauksiin.⁶⁷

Yhteiskunnalliset järjestelmät, kuten kansainvälinen järjestelmä, pitävät sisällään makrotason rakenteita ja näillä rakenteilla voi olla kausaalisia vaikutuksia valtioiden identiteetteihin

⁶¹ Raitasalo 2008a, s. 23–24 ja Risse 2000, s. 8–10

⁶² Raitasalo 2008a, s. 14–16 ja Jepperson & Wendt & Katzenstein 1996, s. 52–53

⁶³ Ensimmäisellä tasolla sijaitsevat yhteiset ymmärrykset ja pelisäännöt eli normit ovat Wendtin mukaan jaettuja käsityksiä ja ymmärryksiä, jotka riippuen niiden vaikuttavuudesta joko muokkautuvat tai eivät muokkaudu teoiksi. Normeilla voi olla vaikutusta ainoastaan mikäli ne muuttuvat teoiksi. Wendt 1999, s. 185

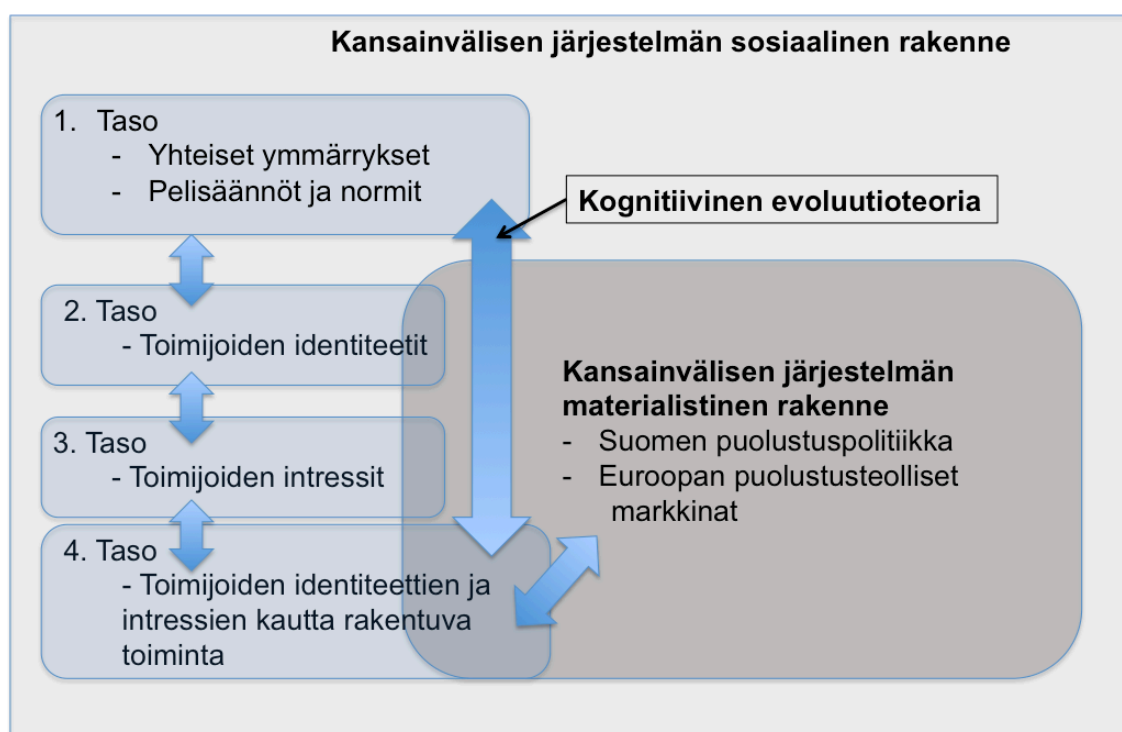
⁶⁴ Raitasalo 2008a, s. 14–15

⁶⁵ Tämä pitää sisällään myös toiset ihmiset

⁶⁶ Wendt 1999, s. 139–140

⁶⁷ Raitasalo 2008a, s. 14–15

ja intresseihin. Yksittäisten valtioiden omaamat ensimmäisellä tasolla sijaitsevat ideat saavat sisällön tai merkityksen niiden ideoiden kautta, jotka valtio jakaa muiden valtioiden kanssa. Valtioiden käsityskyky on siis riippuvainen valtiojärjestelmän kulttuurista. Tällöin tarkasteltaessa sitä mitä valtio ”ajattelee” tulee lähtä liikkeelle ylhäältä alas eli sen valtiojärjestelmän kulttuurista, johon kyseinen valtio kuuluu.⁶⁸ Kulttuuri ei ole yhteiskunnassa oma, taloudesta tai poliittisesta päätöksenteosta erillään oleva sektori vaan se on läsnä kaikkialla, missä on jaettuja merkityksiä ja ymmärryksiä. Kulttuurin kausaaliset ja konstitutiiviset vaikutukset toimijoihin voidaan käsittää sen perusteella, miten ne vaikuttavat toimijoiden käyttäytymiseen, identiteetteihin ja intresseihin.⁶⁹ Kansainvälisen järjestelmän sosiaalinen rakenne on esitelty kuvassa 3.

Kuva 3. Sosiaalisen rakentumisen tasot kansainvälisessä järjestelmässä.⁷⁰

Kognitiivinen evoluutioteoria tarkoittaa sitä prosessia, jossa innovaation, kansallisen ja kansainvälisen leviämisen (diffuusion), poliittisten äänestysten ja tehokkaan institutionalisaation kautta rakentuu se jaettu ymmärrys, jonka perusteella hallituksien intressit, käytännöt ja toimet rakentuvat.⁷¹ Pelkästään jaetut ymmärrykset eivät ole riittävä peruste toimille, vaan yksittäisten toimijoiden tulee käyttäytyä omien identiteettiensä ja intressiensä mukaisesti.

⁶⁸ Wendt 1999, s. 372

⁶⁹ Wendt 1999, s. 142 ja 165

⁷⁰ Raitasalo 2008a, s. 14–16 ja Jepperson & Wendt & Katzenstein 1996, s. 52–53 ja Wendt 1999, s. 185

⁷¹ Adler 1997, s. 339

Kansallinen tai kansainvälinen politiikka voi kuitenkin estää toimijoita käyttäytymästä näin. Tietyt kognitiiviset rakenteet kehittyvät kansainvälisen politiikan saralla ennen kuin ne vaikuttavat yksittäisten valtioiden kansalliseen politiikkaan.⁷²

Kansainvälisesti hyväksytyt kognitiiviset rakenteet kuten turvallisuuskäsityksen tai länsimaisen sodan kuvan muutoksen voidaan katsoa vakiintuneen normeina ensin kansainvälisen politiikan saralla ennen kuin ne vaikuttivat Suomen kansallisessa poliittisessa päätöksenteossa⁷³. Kognitiivinen evoluutio on teoria kansainvälisestä oppimisesta, mikäli ymmärrämme sen prosessin, jossa päätöksentekijät hyväksyvät oppimisena uudet todellisuudesta tehdyt tulkinnat, jotka ovat rakentuneet ja nousseet poliittiseen järjestelmään yksilöiden ja sosiaalisten toimijoiden kautta.⁷⁴

Kansainvälinen vuorovaikutus on niin laajaa ja jatkuvaa, että kansainvälisesti vaikuttavia päätöksiä tehdään joka päivä tuhansissa organisaatioissa useimmiten vailla tietoisia pyrkimyksiä vaikuttaa yhteisten ymmärrysten muuttamiseen tai toimijoiden identiteettien rakentumiseen⁷⁵. Valtioneuvostotason asiakirjat eivät kuvaa objektiivisesti Suomen turvallisuusympäristöä ja siinä ilmenneitä uhkatekijöitä, vaan niissä esitetyt uhkakuvat perustuvat sosiaalisesti rakennettuihin tosiasioihin. Nämä sosiaalisesti rakennetut uhkakuvat ilmentävät virallista suomalaista poliittista ja sovittua tulkintaa niistä uhkista, jotka on selonteoissa haluttu tuoda esille tietyssä muodossa. Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisia selonteokoja voidaankin pitää konstruktivistisina, koska niissä esitettyjen uhkakuvien ei voida nähdä olevan instrumentaalien rationaalisuusolettaman mukaisia.⁷⁶

2.4 Tutkimusmenetelmät

Tässä alaluvussa esitellään tutkimuksessa käytetyt tutkimusmenetelmät metodologian suppeassa merkityksessä. Tarkastelun kohteena on se, miten tosiasiallisesti hankitaan uutta tietoa maailmasta sekä millä strategioilla ja tekniikoilla yhteiskuntatieteellistä tietoa kerätään ja analysoidaan. Tutkimusmetodologiset ratkaisut toimivat ikään kuin siltana tutkimuksen metodologisten peruslähtökohtien ja tutkimuksessa konkreettisesti käytettyjen metodisten rat-

⁷² Adler 1997, s. 339

⁷³ Raitasalo 2008a, s. 127–128

⁷⁴ Adler 1997, s. 339

⁷⁵ Raitasalo 2008a, s. 20

⁷⁶ Limnell 2009, s. 29

kaisujen välillä.⁷⁷ Tämä tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen, jolloin pyrkimyksenä on ymmärtää syvällisesti ja kokonaisvaltaisesti tutkittavaa ilmiötä⁷⁸.

Tutkimus toteutetaan monitapauksisena tapaustutkimuksena, jossa päätutkimuskysymykseen vastataan mallintamalla Suomen puolustuspolitiikkaa kolmella yksittäisellä tapauksella. Tapaustutkimus on relevantti tutkimusmenetelmä tutkittaessa kansainvälisiä suhteita ja haettaessa vastauksia kysymyksiin miten ja miksi kohdistuen sellaiseen tapahtumaan, johon tutkija itse ei kykene vaikuttamaan. Tapaustutkimuksen avulla säilytetään kokonaisvaltainen ja tarkoituksenmukainen näkemys tutkittavaan tapaukseen. Valitsemalla kolme tarkastelupistettä yksittäisen ilmiön sisältä on tarkastelu laajempi ja tällöin tutkimuksen tulokset ovat luotettavampia^{79 80}.

Tässä tutkimuksessa empiirisen materiaalin tutkimusmenetelmänä käytetään teoriaohjaavaa sisällönanalyysia, joka sopii kvalitatiiviseen tapaustutkimukseen. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä teoria toimii apuna analyysin etenemisessä. Tässä tutkimuksessa teoreettisena mallina toimii tutkimuksen viitekehys, jonka avulla pystytään analysoimaan Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksien materialistiseen maailmaan aiheuttamia vaikutuksia. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta. Tutkimuksen luvussa kolme rakennetaan Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksia mallintamaan analyysirunko, jonka avulla empiiristä aineistoa tarkastellaan luvussa neljä. Analyysirungon sisälle muodostetaan induktiivisesti⁸¹ luokituksia ja kategorioita. Analyysirungon ulkopuolelle jäävistä asioista voidaan luoda tarvittaessa uusia luokkia ja kategorioita analyysirunkoon, mikäli sille on tarvetta myöhemmässä vaiheessa aineiston käsittelyä. Luvussa viisi tutkimuksen päättelyn logiikka on abduktiivinen, jolloin tutkimuksen teoreettinen malli ja luvun neljä aineiston analyysi pyritään yhdistämään toisiinsa pakolla, puolipakolla ja välillä luovastikin.⁸² Kun aineisto on käyty läpi ja tulokset on syötetty analyysirunkoon tulokset kvalifioidaan todentamalla niiden esiintymisfrekvenssi.⁸³

⁷⁷ Raunio 1999, s. 26–27

⁷⁸ Sipilä & Koivula 2013, s. 45–46

⁷⁹ Tapaustutkimusta tehtäessä tulee huomioda, ettei yksittäisistä tapauksista pysty tekemään aukotonta yleistystä koko ilmiön alueelle vaan ne ovat tosia vain omina tapauksinaan. Johdonmukaisuuksista tapauksien välillä voi kuitenkin tehdä huomioita ja oletuksia.

⁸⁰ Yin 2009, s. 4–8, 25–40 ja 53–64

⁸¹ Eli aineistolähtöisesti

⁸² Tuomi & Sarajärvi 2009, s. 96–99

⁸³ Tuomi & Sarajärvi 2009, s. 106–121 ja Hermann 2008, s. 151–167

Tutkimuksen analyysissä korostuu hermeneuttinen tiedonintressi, jossa tavoitellaan kulttuuri-ilmiöiden merkitysten ymmärtämistä⁸⁴. Kieltä ja sen käyttämistä tutkitaan pragmatismien näkökannalta, jolloin kiinnostuksen kohteena on niin semantiikka kuin myös kielen käyttäjät ja käyttötilanteet⁸⁵. Tässä tutkimuksessa aineiston tehtävänä ei ole todistaa tiettyä hypoteesia oikeaksi.⁸⁶

2.5 Lähdeaineisto

Sekä tapaustutkimuksen että teoriaohjaavan sisällönanalyysin näkökulmasta monipuolisen lähdeaineiston käyttö on mahdollista ja suositeltavaa. Viralliset asiakirjat, haastattelut, tutkimukset, havainnointi ja kvantitatiiviset lähdeaineistot ovat kaikki käyttökelpoisia tapoja kerätä tietoa tapaustutkimuksessa.⁸⁷ Tässä tutkimuksessa tärkeimpinä lähteinä käytetään Suomen valtion virallisia asiakirjoja sekä puolustuspoliittisen eliitin puheita. Luvussa kolme tutkittaessa Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutosta lähdeaineistona käytetään sekä monipuolista kansainvälistä kirjallisuutta että virallisia asiakirjoja. Sisällönanalyysin kautta tarkasteluna kaikki mikä pystyy välittämään merkityksiä ja viestejä on mahdollista aineistoa. Analysoitaessa tekstejä ja puheita tulee ottaa huomioon, että jokaisen välitetyn viestin takana on aina jokin agenda, jota yritetään välittää.

Tässä tutkimuksessa aineiston valinnan osalta tehdään olettaus, jonka mukaan Suomen puolustuspolitiikan rakentumista voidaan tarkastella keskittymällä Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittisen eliitin toimintaan sekä valtion virallisiin asiakirjoihin. Poliittisen valtiojohdon ja sotilaallisen johdon puheiden oletetaan edustavan valtiojohdon virallista kantaa. Tämän perusteella niiden voidaan katsoa olevan legitimejä identiteettien, intressien ja toiminnan tutkimiseksi. Lähteiden valinnalla pyritään kartoittamaan puolustuspolitiikan rakentumista.

⁸⁴ Niiniluoto 1980, s. 71

⁸⁵ Semantiikassa tutkitaan kielen ilmauksen esittämää tehtävää ja merkitystä. Semantiikan alaan kuuluu myös kielen merkitysoppi; kielen suhde siihen todellisuuteen, jota se sopivasti tulkittuna esittää, sekä kielellisten ilmausten totuus ja epätotuus. Niiniluoto 1980, s. 89–91

⁸⁶ Eskola & Suoranta 1998, s. 19–20

⁸⁷ Yin 2009, s. 11 ja 19 ja Eskola & Suoranta 1998, s. 19–20

3 EUROOPAN PUOLUSTUSTEOLLISTEN MARKKINOIDEN MUUTOS KYLMÄN SODAN PÄÄTTYMISEN JÄLKEEN

Tässä luvussa tarkastellaan Euroopan puolustusteollisilla markkinoilla kylmän sodan jälkeen tapahtuneita muutoksia sekä niiden taustalla vaikuttavia eurooppalaisen toimintaympäristön muutoksia. Luvun alussa esitellään yleiset eurooppalaista toimintaympäristöä puolustusteollisten markkinoiden näkökulmasta muokanneet tekijät. Tämän jälkeen käsitellään kahden alakohdan kautta, kuinka Euroopan puolustusteolliset markkinat ovat mukautuneet muuttuneeseen toimintaympäristöön. Ensimmäisessä alakohdassa esitellään minkälaista poliittista mukautumista toimintaympäristön muutos on saanut aikaan ja toisessa alakohdassa tarkastellaan sitä, miten eurooppalainen puolustusteollisuus on mukautunut muuttuneeseen toimintaympäristöön.

Luvun lopussa vastataan ensimmäiseen alatutkimuskysymykseen muodostamalla Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksen tärkeimmistä tekijöistä analyysirunko, jota käytetään luvussa neljä Suomen puolustuspolitiikkaa mallintavien tapauksien analysointiin. Analyysirunko muodostetaan aineistolähtöisesti, jolloin aineistosta itsestään esiin nousevat Euroopan puolustusteollisten markkinoiden tärkeimmät muutokset valitaan tutkimuksen analyysirunkoon analyysiyksiköiksi.

3.1 Eurooppalaisen toimintaympäristön muutos

Tässä alaluvussa esitellään Euroopan puolustusteollisten markkinoiden taustalla vaikuttavan eurooppalaisen toimintaympäristön muutoksia, jotta voidaan ymmärtää kuinka ne vaikuttavat puolustusteollisten markkinoiden rakenneolosuhteisiin.

3.1.1 Euroopan yleinen integraatiokehitys ja yhteinen turvallisuuspolitiikka

Euroopan unionin rakentumisesta nykyisen kaltaiseksi toimijaksi voidaan nostaa esille kolme merkittävää kehityskulkua: tulliliiton perustaminen, sisämarkkinaohjelma sekä talous- ja rahaliiton perustaminen. Euroopan yhteisöjen syntyhistoria alkoi taloudellisesta integraatiosta, jonka ensimmäinen merkittävä askel toisen maailmansodan jälkeen oli Saksan ja Ranskan välisen ylikansallisen hiili- ja teräsyhteisön perustaminen. Hiili- ja teräsyhteisön osoitaututtua taloudelliseksi menestykseksi Benelux-maat alkoivat esittää ehdotuksia taloudellisen integraation levittämisestä myös muille elinkeinoelämän sektoreille, koska muut poliitti-

set ja sotilaalliset integraatiohankkeet kariutuivat.⁸⁸ Entisten kommunistivaltojen romahtaminen Itä-Euroopassa vuoden 1989 aikana aiheutti odottamattomia muutoksia Euroopan integraatiokehitykseen. Itä-Euroopassa tapahtunut poliittinen muutos oli keskeinen syy Euroopan talousyhteisön muuttumiselle kohti poliittista unionia. Erityisen merkittävä kehityskulku liittyi Saksojen yhdistymiseen 3.10.1990, joka nähtiin mahdollisuutena edistää sekä poliittista integraatiota että EMU-hanketta.⁸⁹

Euroopan unionin turvallisuuspolitiikan painopistealueet ja uhkakuvat määriteltiin vuonna 2003 julkaistussa Euroopan turvallisuusstrategiassa. Siinä suurimmiksi uhkakuviksi määritellään terrorismi, joukkotuhousteiden leviäminen, alueelliset konfliktit, toimintakyvyttömät valtiot ja järjestäytynyt rikollisuus. Suoranaisen laajamittaisen hyökkäyksen kohdistuminen johonkin jäsenvaltioon todetaan olevan erittäin epätodennäköistä. Vuonna 2008 turvallisuusstrategian todettiin tarvitsevan uudistusta, koska unionin ulkorajat olivat laajentuneet ja unionin uhkakuvat olivat muuttuneet. Ilmastomuutoksen turvallisuuspoliittisten vaikutusten ilmennyttyä joutui unionin ottamaan strategisten voimavarojensa puutteellisuuden ja ilmastomuutospakolaisuuden huomioon pohtiessa turvallisuuttaan. Samalla unioni sitoi energiaturvallisuudesta huolehtimisen osaksi unionin ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa.⁹⁰

Euroopan unionin yhteisen puolustuspolitiikkaan kehittynein osa on unionin kriisinhallintapolitiikka, joka koostuu sekä sotilaallisesta että siviilikriisinhallinnasta. Perussopimukset oikeuttavat unionin hoitamaan ns. Petersburgin tehtäviä aina humanitäärisistä ja pelastustehtävistä rauhanturvatehtäviin ja taistelujoukkojen käyttämiseen rauhan palauttamiseksi kriisin osapuolten välille. Unionin sotilaallisten voimavarojen kehittämistä ohjataan niin kutsutuilla voimavaratavoitteilla, joiden lähtökohtana on ollut noin 50 000–60 000 sotilaan kriisinhallintajoukkojen kokoaminen unionille. Vuonna 2004 julkaistuun toiseen voimavaratavoitteeseen⁹¹ sisältyi niin kutsuttu nopean toiminnan valmius, jonka pohjalta luotiin unionin nopean toiminnan taisteluosastot. Nopean toiminnan taisteluosastot ovat olleet päivitysvalmiudessa vuoden 2007 alusta, mutta niitä ei ole vielä kertaakaan käytetty.⁹²

⁸⁸ Raitio 2011, s. 5–6

⁸⁹ Raitio 2011, s. 22–24 ja 31–34

⁹⁰ Tiilikainen 2009, s. 13–15

⁹¹ Headline goal 2010

⁹² Tiilikainen 2009, s. 16–19

Konstruktivistinen tutkimus Euroopan integraatiosta on kiinnostunut intersubjektiivisuudesta⁹³ ja sosiaalisista konteksteista, jotka liittyvät Euroopan jatkuvaan integraatiokehitykseen⁹⁴. Löytämällä työkalut niiden tutkimiseen konstruktivistit uskovat pääsevänsä vastaamaan kysymyksiin miten ja miksi Euroopan integraatio on tullut siihen pisteeseen, jossa se nyt on. Konstruktivistinen näkemys Euroopan integraatiosta rakentuukin kahdesta perusolettamuksesta. Ensimmäiseksi poliittinen eliitti valitsee tietyt poliittiset mielipiteet, strategiat ja konkreettiset intressit, koska heidän perusteensa ovat johdonmukaiset ylempien kollektiivisesti hyväksytyjen ideoiden ja diskurssien kanssa. Toiseksi integraatiokehityksen taustalla vaikuttavat ideat ja diskurssit muuttuvat ainoastaan harvoissa kriittisissä risteyksissä, jotka syntyvät poliittisista kriiseistä.⁹⁵

Ei ole olemassa yhtä konstruktivistista näkemystä Euroopan integraatiosta vaan konstruktivistien piiristä löytyy enemmän yhteisymmärrystä siitä mitkä ideat hylätään, kuin siitä mitkä hyväksytään. Valtioiden välisessä kanssakäymisessä yksi tärkeimmistä käsitteistä on kannustin, joka ohjaa valtiot yhteistyöhön. Vaikka valtiot käsittävät toisensa suvereenina toimijoina, tarvitsevat ne jonkun kannustimen yhteistyöhön. Euroopan unionin ja Naton sisälle on muodostunut viiden vuosikymmenen tiivistyvän yhteistyön aikana positiivisen rinnakkaisriippuvuudentila, joka ei rajoitu ainoastaan eurooppalaiseen identiteetin muodostumiseen. Nähtävillä on myös erillinen transatlanttinen identiteetti, jonka kautta yhteistyötä tekevät valtiot määrittelevät intressinsä. Yhteistyöhön ohjannut kannustin on muuttunut vuosien saatossa tiivistyvän yhteistyön muokatessaan valtioiden intressejä ja identiteettejä. Euroopan unionin tapauksessa tässä on pitkälti kyse *Spill Over* -efektistä, jonka seurauksena unionin integraatio on jatkuvasti syventynyt ja levinnyt uusille ennen arvaamattomille aloille.⁹⁶

Euroopan unionin kehityksessä termillä *Spill Over* tarkoitetaan integraation laajenemista uusille suunnittelemattomille aloille niiden taloudellisten ja poliittisten sidoksien takia. Idea pohjautuu näkemykseen siitä, miten rajoitetun kaupankäynnin integraatiosta saavutetun hyödyn ansiosta markkinoiden avautuessa integraatio laajenee muille aloille⁹⁷. 1950-luvulla hiili- ja teräsyhteisön lisäksi syntyi tarve laajentaa taloudellista integraatiota myös muille

⁹³ Intersubjektiivisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, miten yksilöt (subjektit), joiden kokemukset ja tulkinnat maailmasta ovat toisistaan eroavat, ymmärtävät toinen toisiaan ja kuinka ne suhteutuvat toisiinsa. Myös lingvistiikalla on merkittävä yhteys intersubjektiivisuuden tutkimiseen.

⁹⁴ Christiansen & Jørgensen & Wiener 2001, s. 18–19

⁹⁵ Moravcsik 2001, s. 178

⁹⁶ Sirén 2009, s. 78–79

⁹⁷ Molle 2001, s. 476 ja Sirén 2009, s. 79

talouselämän aloille, jolloin integraatiokehitys johti talousyhteisön perustamiseen⁹⁸. Yhteisiä poliittisia päätöksiä tarvitaan, koska ne edesauttavat markkinoiden integraation tehokkuutta. Tämän kehityskulun avulla on historiassa onnistuttu ennustamaan Euroopan alueen integraation kolme merkittävää vaihetta: sisämarkkinoiden rakentuminen vuoteen 1992 mennessä, talous- ja rahaliiton onnistunut perustaminen viime vuosikymmenen loppuun mennessä ja vaurauden uudelleenjakamiseen liittyvän poliittisen päätöksenteon merkityksen voimistuminen Euroopan unionin päätöksenteossa 1990-luvulla⁹⁹. Euroopan unionin historia osoittaa sekä kansallisten hallitusten ja valtiopäämiesten että ylikansallisten toimielimien kaikkien vaikuttaneen unionin integraatiokehitykseen omien toimintaedellytyksiensä mukaan¹⁰⁰.

Integraationkehityksen leviäminen muille aloille ilmenee myös siinä, miten unionin sisärajojen avautuminen ja unionin siirtyminen yhteiseen valtuutukseen ja rahapolitiikkaan ovat edellyttäneet unionilta vahvempaa vastuuta myös alueen yhteisestä turvallisuudesta. Tämä on nähtävissä Euroopan yhteisenä turvallisuus- ja puolustuspolitiikkana.¹⁰¹

3.1.2 Sodankäynnin vallankumous

Kylmän sodan päättyminen sai aikaan perusteellisen turvallisuussektorin muutoksen länsi- ja itäeurooppalaisissa valtioissa. Vaiheittain edennyt muutos on ajanut valtioita vähitellen luopumaan asevelvollisuuteen perustuvasta puolustuspolitiikasta ja näin samalla muuttanut asevoimien yhteiskunnallista asemaa. Kylmän sodan jälkeisen eurooppalaisen turvallisuussektorin muutoksen voi jakaa eteneväksi kolmessa aallossa. Ensimmäinen muutosajankohta ajoittui kylmän sodan päättymisen jälkeisiin vuosiin 1990–1995 ja sitä voidaan kuvata nopeaksi asevoimien määrävahvuuden alas ajamiseksi, jonka motiivina oli lähinnä säästää kustannuksissa. Pääasiallinen tavoite oli leikata kustannuksia vähentämällä sotilashenkilöstöä, aseita ja puolustustarvikkeita sekä tukikohtia¹⁰². Sotilaallisen maanpuolustuksen katsottiin menettäneen asemansa valtion tärkeimpänä tehtävänä ja keskustelua asevoimista ja sen roolista leimasi yleinen välinpitämättömyys.¹⁰³

⁹⁸ Raitio 2011, s. 51

⁹⁹ Molle 2001, s. 476

¹⁰⁰ Raitio 2011, s. 51 ja Beach 2005, s. 245–246

¹⁰¹ Tiilikainen 2009, s. 13

¹⁰² Belgia lakkautti ainoana länsieurooppalaisena valtiona asevelvollisuuden jo vuonna 1992 ja vaikkakin muilla puolustuspoliittisilla syillä oli oma painoarvonsa tässä päätöksessä, oli tärkein yksittäinen motiivi taloudellinen.

¹⁰³ Haltiner & Klein 2005, s. 9–10

Toisen aallon alkusysäyksenä eurooppalaisten asevoimien muutoksessa pidetään yleisesti Persianlahden sotaa ja Jugoslavian hajoamissotia sekä niiden aikaansaama keskustelua niin sanotuista uusista sotilasoperaatioista. Toisen aallon muutosta kuvastaa asevoimien käsitteellinen ja strateginen muodonmuutos, jonka avulla pyrittiin vastaamaan laajentuneen tehtäväkentän aiheuttamiin haasteisiin. Naton johtava asema turvallisuuden ylimpänä toimijana Euroopan alueella johti siihen, että moni Natoon kuulumaton eurooppalainen valtio omaksui Naton toiminnan malliksi omalle toiminnalleen strategian ja asevoimien saralla. Nato-standardien täyttämistä on muodostunut Euroopan alueella valtioille selkeä tavoitetilä, joka kuvastuu valtioiden asevoimien organisaatiouudistuksissa.¹⁰⁴

Kolmas aalto eurooppalaisten valtioiden asevoimien murroksessa tarkoittaa tällä hetkellä käynnissä olevaa muutosta, jonka tavoitteena on muokata asevoimien rakenteita kokonaisvaltaisesti modulaarisemmiksi ja joustavammiksi sekä entistä enemmän kohti ammattiarmeijaa. Kolmas aalto eurooppalaisten asevoimien murroksessa selkeästi nostaa asevoimiin kohdistuvia kustannuksia. Osa valtiosta, jotka olivat jo siirtymässä täysin ammattimaiseen armeijaan, on kustannuksien noustessa luopunut näistä suunnitelmista ja sitä vastoin pyrkinyt optimoimaan nykyisten asevoimiensa suorituskykyä.¹⁰⁵

Raitasalon mukaan sodankäynnin vallankumouksen käynnistäminen näyttää muodostuvan niin kalliiksi, ettei pienillä ja keskisuurilla eurooppalaisilla valtioilla ole varaa sen toteuttamiseen yksin eikä edes yhdessä¹⁰⁶. Suomessa sodankäynnin vallankumousta ilmentää puolustusvoimien rungon muodostavat maa-, meri- ja ilmavoimien valmiusyhtymät. Niiden ja koko puolustusvoimien johtaminen perustuu verkostokeskeisen sodankäynnin vaatimukset täyttävään integroituun tiedustelu-, valvonta- ja johtamisjärjestelmään. Joukkojen vahvuus pienenee, mutta niiden liikkuvuus, asevaikutuksen teho ja ulottuvuus paranevat¹⁰⁷.

3.1.3 Euroopan puolustusvirasto

Euroopan puolustusvirasto (EDA) on puolustusministereiden väline vaikuttaa Euroopan unionin suorituskykytyöhön ilman välikäsiä. EDA:n tärkein tehtävä on korjata Euroopan unionin sotilaallisia suorituskykypuutteita, joten viraston toimintakenttä onkin laajempi kuin vain pelkät materiaalikysymykset. EDA:n tehtäviä materiaalikysymyksien lisäksi ovat suo-

¹⁰⁴ Haltiner & Klein 2005, s. 10–11

¹⁰⁵ Haltiner & Klein 2005, s. 12–13

¹⁰⁶ Raitasalo 2008b, s. 57–58

¹⁰⁷ Puolustusministeriö 2007, s. 3

rituskykyjen kehittäminen ja puolustusalan tutkimuksen sekä puolustusvälinemarkkinoiden toiminnan parantaminen. Pitkän aikavälin suunnittelun tavoitteena on varmistaa, että Euroopan unioni kykenee tuottamaan tarvitsemiaan sotilaallisia voimavaroja. EDA:n tärkein tehtävä on vastata turvallisuuspoliittisten suunnittelutehtävien hoitamisesta, koska Euroopan unionilla on selkeä turvallisuuspoliittinen strategia ja laaja joukko turvallisuuspoliittisia tehtäviä, mutta se tarvitsee enemmän turvallisuuspoliittista suunnittelukapasiteettia.¹⁰⁸

EDA:n toinen merkittävä tehtävä on puolustusmateriaaliyhteistyön edistäminen yhteishankkeiden sekä tutkimus- ja teknologiayhteistyön saralla. EDA tukee eurooppalaisten puolustusvälinemarkkinoiden avaamista vapaalle kilpailulle, koska sen on katsottu palvelevan Euroopan unionin turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tarpeita.¹⁰⁹ EDA:n toiminta liittyy Euroopan unionin laajempaan suorituskykyjen kehittämisprosessiin, joka koostuu Euroopan turvallisuusstrategiasta, Headline Goal 2010:stä, ECAP -työstä¹¹⁰ ja CDM -mekanismista¹¹¹. Tärkeä suorituskykyjen kehittämistä ohjaava asiakirja on EDA:n keskipitkän ja pitkän aikavälin suunnittelun visio Euroopan yhteisen turvallisuus ja puolustuspolitiikan suorituskykyjen kehittämisestä eli *Initial Long-Term Vision of ESDP Capability and Capacity Needs*.¹¹²

Suomi kannattaa johdonmukaisesti kriisinhallintaan ja puolustukseen liittyvän yhteistyön syventämistä eurooppalaisella tasolla¹¹³. Valtioneuvoston tuoreessa turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa on tehty selkeä linjaus Euroopan puolustusviraston ensisijaisesta roolista eurooppalaisen puolustusmateriaalialan yhteistyöfoorumina¹¹⁴.

3.1.4 Puolustusmäärärahojen pieneneminen ja kallistuva puolustusmateriaali

Euroopan alueen suurimmat puolustusbudjetit on Isolla-Britannialla, Ranskalla, Saksalla ja Italialla. Tarkasteltaessa näiden maiden puolustusmenojen osuutta bruttokansantuotteesta vuodesta 1989 vuoteen 2013 havaitaan puolustusmäärärahojen vähentyneen merkittävästi vuoden 1989 tasosta, kuten kaaviosta 1 on nähtävissä. Verratessa eurooppalaisia valtioita Yhdysvaltoihin on ero puolustusmenojen osuudessa bruttokansantuotteesta merkittävä. Kylmän sodan päättymisen jälkeen myös Yhdysvaltojen puolustusmenot ovat kääntyneet

¹⁰⁸ Häkämies 2009, s. 7 ja Tiilikainen 2009, s. 20–22 ja 23

¹⁰⁹ Tiilikainen 2009, s. 22–23

¹¹⁰ European Capabilities Action Plan

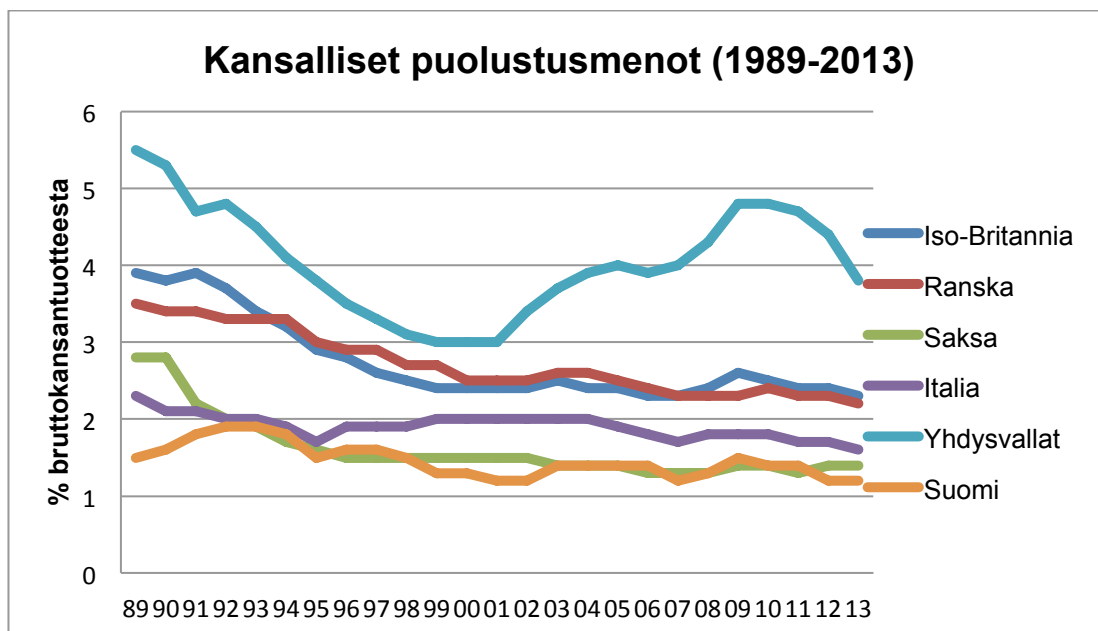
¹¹¹ Capabilities Development Mechanism

¹¹² Aalto & Laaksonen & Ruutu 2009, s. 37–39

¹¹³ Häkämies 2009, s. 8

¹¹⁴ VNS 1/2009, s. 111

laskuun, mutta ne ovat silti jääneet merkittävästi korkeammalle tasolle verrattaessa eurooppalaisiin valtioihin. Yhdysvaltojen puolustusmenot kääntyivät uudelleen nousuun vuoden 2001 terroristi-iskujen jälkeen, mutta ovat jo lähteneet uudelleen laskuun.¹¹⁵ Suomessa puolustusmenojen osuus bruttokansantuotteesta on ollut jatkuvasti suuria valtioita matalammalla tasolla, mutta huippukohdasta lasku on ollut prosentuaalisesti lähes yhtä suurta¹¹⁶.

Kaavio 1. Suomen ja suurimpien eurooppalaisten valtioiden puolustusbudjetit suhteessa bruttokansantuotteeseen.¹¹⁷

Vuonna 2008 alkunsa saaneen talouskriisin jälkeen valtioiden puolustusmenot ovat jatkaneet pienenemistään ja useissa eurooppalaisissa valtioissa on ryhdytty tasapainottamaan pienentyviä puolustusbudjetteja. Nämä tasapainottamistoimet on toteutettu lähinnä kansallisesti ja kansainväliset yhteistoimet ovat jääneet vähäisiksi.¹¹⁸ Vuonna 2012 EDA:n jäsenvaltioiden puolustusmäärärahat olivat yhteensä 189.6 miljardia euroa, joka on 0.6% vähemmän kuin vuonna 2011. Inflaatiokorjattuna EDA:n jäsenmaiden puolustusmäärärahat ovat laskeneet jatkuvasti vuodesta 2006 asti, josta pudotusta vuoteen 2012 mennessä on jopa 13%. Vuodesta 2011 vuoteen 2012 puolustusmateriaalihankinnat sekä tutkimus- ja kehittämismenot kuitenkin kasvoivat yli 5% ja ne koostavat yhdessä 20.6% puolustukseen käytetyistä määrärahoista. Materiaalihankintojen osuus itsessään kasvoi jopa 17% 34.2 miljardiin euroon eli

¹¹⁵ Meijer 2010, s. 64 ja SIPRI 2014a

¹¹⁶ Puolustusmäärärahojen osuuden bruttokansantuotteesta prosentuaalinen pieneneminen aikavälin 1989–2013 huippuarvostaan: Italia 30%, Suomi 37%, Ranska 37%, Iso-Britannia 41% ja Saksa 50%. SIPRI 2014a

¹¹⁷ SIPRI 2014a

¹¹⁸ Mikkola & Anteroine & Lauttamäki 2012, s. 10

18%:in puolustusmäärärahoista.¹¹⁹ Kaavio EDA:n jäsenmaiden puolustusmäärärahojen koostumuksen muutoksesta löytyy liitteestä 14. Kaaviosta on havaittavissa, kuinka henkilöstökulujen suhteellinen määrä kasvaa huomattavasti puolustusmäärärahojen kokonaismäärän pienentyessä.

Puolustusministeriön mukaan Suomen maanpuolustuksen kannalta materiaalioliittisesti suurin haaste on resurssien riittävyys. Puolustusministeriön materiaalioliittisessa strategiasa arvioidaan modernin puolustusmateriaalin hinnan kaksinkertaistuvan aina seitsemän vuoden jaksoissa ja samalla uuden materiaalin ylläpitokustannuksien kasvavan samassa suhteessa. Keskeinen syy hintojen nousuun on teknologinen kehitys, mutta toisaalta hintoihin vaikuttavat myös maailmankaupan ja -talouden kehittyminen.¹²⁰

Puolustusmateriaalin kallistuminen on kuitenkin moniulotteinen kysymys, kuten käy ilmi Juha-Matti Lehtosen sotatieteellisillä päivillä 24.5.2012 pitämästä esityksestä. Lehtonen toteaa liiketaloudellisen aineiston valossa modernin sotamateriaalin hankintahinnan kallistuvan inflaatiota nopeammin, mutta eri sotamateriaalien yksikköhinnat kallistuvat kuitenkin eri vauhtia.¹²¹ Artikkelissaan *Puolustusmateriaalin hintakehitys – tehokkuutta rahalla* Lehtonen ja Anteroinen analysoivat mitä tarkoittaa puolustusmateriaalin yleistä hintatasoa nopeampi kallistuminen ja mitä tukea väitteelle on olemassa. Puolustusmateriaalin yksikköhinnan nousu on kirjoittajien mukaan yleistä hintatasoa nopeampaa ja siitä on olemassa useisiin tutkimuksiin perustuvaa kansainvälistä näyttöä. Kuitenkin tarkasteltaessa asiaa kansantaloudellisessa mielessä, eli laatumuutos vähennetään hinnanmuutoksesta, ei puolustusmateriaalin kallistuminen ole yleistä hintatason kehitystä nopeampaa.¹²²

Keskeinen syy yksikköhintojen nousulle on Lehtosen mukaan ollut teknologinen kehitys ja sen mahdollistama suorituskyvyn paraneminen sekä suorituskykykilpailu. Hinnannousu on kuitenkin aina havaittu menneisyydessä ja se koskettaa kaikkia valtioita. Sotamateriaalin yksikköhintojen kasvu on joka tapauksessa tosiasia ja se johtaa – ja on Lehtosen mukaan jo johtanut hankittavien kappalemäärien pienenemiseen sekä kalleimpien suorituskykyjen liukumiseen yhä suurempien maiden ulottumattomiin ja siten osaksi esimerkiksi Euroopan unionin *Pooling & Sharing*¹²³ -keskustelua.¹²⁴ Puolustusmateriaalin yksikköhinnan nopea

¹¹⁹ Euroopan puolustusvirasto 2012, s.4

¹²⁰ Puolustusministeriö 2007, s. 3 ja 6

¹²¹ Lehtonen 2012

¹²² Lehtonen & Anteroinen 2013, s. 170–171

¹²³ *Pooling & Sharing* -toiminta ja muu suorituskykyjen yhteinen kehittäminen esitellään tarkemmin alaluvussa 3.2.2.

kallistuminen johtaa Suomen kaltaisten pienten valtioiden osalta kasvaviin vaikeuksiin säilyttää kattava suorituskykyvalikoima pelkästään omassa päätösvallassa. Tämä argumentti voi toimia lisärahoitustarpeen perusteluna, mutta sillä voi perustella myös puolustuspoliittisen perusratkaisun muutostarvetta.¹²⁵

Tehtävien ja resurssien tasapainottaminen onkin puolustusvoimien tärkeimpiä haasteita, koska sotilaallisen suorituskyvyn edellyttämät materiaali-, henkilöstö- ja toimintamenot tulee pitää tasapainossa. Uskottavan ja ajanmukaisen suorituskyvyn varmistamiseksi materiaalihankintojen osuus Suomen puolustusbudjetista pyritään pitämään kolmanneksena¹²⁶. Puolustusministeriön arvion mukaan puolustus- ja turvallisuusmateriaalin normaalia hintatasoa huomattavasti nopeampi kallistuminen tulee lisäämään kansainvälistä yhteistyötä tutkimus- ja teknologiahankkeissa sekä materiaalihankkeissa.¹²⁷ Tästä voidaan pitää osoituksena Euroopan unionin ja Naton yhteisten suorituskykyjen kehittämisohjelmia sekä *Poolig & Sharing* -toiminnan kehittämistä.

Vaikkakin puolustusmateriaalin hinnan kallistumisen absoluuttista määrää on mahdollon laskea, kuuluu se selvästi Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksen yleisesti tunnustettuihin vaikuttajiin ja pelisääntöjen piiriin. Täten puolustusmateriaalin hinnan kallistumisen mahdolliset vaikutukset puolustuspoliittikkaan ovat tämän tutkimuksen tiedonintressin piirissä.

3.1.5 Yhdysvaltaisten puolustusteollisten jättiläisten syntyminen

Vuosien 1993 ja 1997 välisenä aikana Yhdysvaltoihin syntyi erinäisten fuusioiden ja yrityskauppojen seurauksena ilmailu- ja puolustusteollisuuden jättiläismäisiä yrityksiä, joiden vuosittainen liikevaihto ylitti moninkertaisesti eurooppalaiset vastapelurinsa. Yhdysvaltalaisen puolustusvälineteollisuuden yhdistymisellä on selkeät taloudelliset perusteet, mutta sen taustalla vaikuttaa muutkin seikat kuin pelkästään markkinavoimat. Yhdysvallat tuki aktiivisesti teollisuuden yhdistymishankkeita sekä taloudellisella avulla että olemalla käyttämättä kilpailulainsäädäntöä fuusioiden esteenä.¹²⁸ Muutosvoimien voimakkuutta kuvastaa se, että vuonna 1980 toimineista 51 puolustusteollisesta yrityksestä oli vuoteen 1997 mennessä

¹²⁴ Lehtonen 2012

¹²⁵ Lehtonen & Anteroine 2013, s. 170–171

¹²⁶ Puolustusministeriö 2007, s. 5

¹²⁷ Puolustusministeriö 2007, s. 3 ja 6

¹²⁸ Schmitt 2000, s. 23–24

muodostunut yritysjärjestelyiden seurauksena 5 suuryritystä, joista vuonna 2001 oli jäljellä enää 4¹²⁹. Nämä neljä puolustusteollista suuryritystä ovat: Boeing, Lockheed Martin, Northrop Grumman ja Raytheon. Yhdessä nämä yritykset vastasivat vuonna 2002 35%:ista sadan maailman suurimmat puolustusteollisen yrityksen yhteenlasketusta myynnistä¹³⁰.

Yhdysvallat on itsessään maailman suurin puolustusteollisten tarvikkeiden ostaja, mutta syntyneet puolustusteolliset jättiläiset eivät ole tyytyneet pelkästään Pentagonin tilauksiin vaan ovat kääntäneet katseensa enenemissä määrin kohti kansainvälisiä markkinoita. Clintonin hallituksen aktiivisesti tukiessa Yhdysvaltalaiset yritykset muuttivat toimintatapojaan vientimarkkinoilla ja toimivat ennennäkemättömän aggressiivisesti puolustusteollisuuden johtajien peittelemättä aikeitaan markkinaosuuksiensa lisäämiseksi Euroopassa.¹³¹

3.2 Poliittinen mukautuminen Euroopan alueella

Poliittiseen mukautumiseen käsitetään kuuluvan ne poliittiset toimenpiteet, joihin Euroopassa on ryhdytty eurooppalaisessa toimintaympäristössä tapahtuneiden muutoksien seurauksena. Näihin toimenpiteisiin lukeutuvat niin konkreettinen puolustusteollisen yhteistyön edistäminen, lisääntynyt yhteisten suorituskykyjen kehittäminen kuin puolustusmateriaalikaupan tehostaminen Euroopan unionin sisällä. Euroopan alueen poliittisen mukautumisen päätöksenteon ytimessä on Euroopan unioni ja sen päätöksentekaelimet.

3.2.1 Puolustusteollinen yhteistyö Euroopan alueella

Kylmän sodan päättymisen jälkeen Euroopan alueella on ollut merkittäviä yhteistyöhankkeita sekä taloudellisella että poliittisella saralla. Ensimmäiset yhteistyöaloitteet tehtiin tosin jo 60-luvulla. Euroopan unionin ulkopuoliset organisaatiot WEAG ja WEAO¹³² perustettiin 1990-luvulla tehostamaan puolustusteollista yhteistyötä valtioiden välillä. 1998 kuusi Eu-

¹²⁹ Kiss 2014, s. 16

¹³⁰ SIPRI 2014b, tilastoissa ei ole huomioitu Kiinan puolustusteollisuutta luotettavan tiedon puutteen seurauksena.

¹³¹ Schmitt 2000, s. 25

¹³² WAEG:n (*Western European Armament Group*) tavoitteena oli resurssien tehokkaampi käyttö, vaatimuserittelyjen harmonisointi, kansallisten puolustusmarkkinoiden avaaminen kilpailulle, Euroopan puolustusteknologisen ja puolustusteollisen perustan vahventaminen sekä kehitys- ja tutkimusyhteistyö. WEAO (*Western European Armament Organisation*) perustettiin havaittaessa ongelmia Eurooppalaisen puolustusmateriaaliviraston perustamisessa. WEAO:n tärkein tehtävä oli syventää yhteistyötä yksilöllisillä yhteistyöalueilla. Aikanaan WEAO ja osia WAEG:ista yhdistettiin Euroopan puolustusvirastoon vuonna 2005. Schmitt 2005, s. 3–4

roopan suurinta aseiden valmistajaa¹³³ sopivat aiesopimuksen helpottamaan eurooppalaisen puolustusteollisuuden yhdentymistä. Vuonna 2000 nämä valtiot sopivat puitesopimuksen, jonka tarkoituksena oli helpottaa poliittisin ja laillisin keinoin rajat ylittävää puolustusteollista yhdentymistä. Vaikkakin aloitteet olivat lupaavia, eivät tulokset olleet lopulta tyydyttäviä. Markkinat olivat edelleen liian hajanaiset eikä toimintojen päällekkäisyyksistä ole päästy eroon. Joillain markkinoiden osa-alueilla esiintyi päällekkäistä osaamista ja toisilla osa-alueilta taas puuttui osaaminen kokonaan.¹³⁴

OCCAR¹³⁵ on Saksan, Ranskan, Italian, Ison-Britannian, Belgian ja Espanjan välinen laillinen toimielin, jonka puitteissa valtiot pyrkivät kehittämään pienempiä monen jäsenvaltion keskeisiä hankkeita. OCCAR:in rooli on toimia pelkästään hallinnollisena virastona ja sen tavoitteena on tehokkaammin toimiva puolustusmateriaaliyhteistyö jäsenvaltioiden välillä. Viraston tärkeimpiä hankkeita ovat Tiger -taisteluhelikopteri, BOXER -panssariajoneuvo, COBRA -vastatykistötutka, FREMM -monikäyttöfregatti sekä A400M -kuljetuslentokone.¹³⁶

3.2.2 Yhteisten suorituskykyjen kehittäminen

Euroopan puolustusviraston Capabilities Development Plan (CDP) on sotilaallisten suorituskykyjen kehittämisohjelma. Sen avulla EDA esittää arvionsa niistä suorituskyvyistä, joita tarvitaan tulevaisuudessa yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan mukaisten tehtävien toteuttamiseen. CDP ei ole lista suorituskykyvaatimuksista jäsenvaltioille vaan se on ennemminkin visio tulevaisuuden suorituskykyvaatimuksista, jossa otetaan huomioon tulevaisuuden turvallisuushaasteet, teknologinen kehitys ja muut nousevat uhkat. CDP:n avulla mahdollistetaan lyhyen, keskipitkän ja pitkän aikavälin suunnittelu suorituskykyjen kehittämisen saralla. CDP jakaantuu kolmeen priorisoituun kehittämisalueeseen, jotka määriteltiin vuonna 2011. Kehittämisalueiden sisältämät kehittämiskohteet kuvastavat tulevien vuosien suorituskykyjen kehittämisen painopisteitä.¹³⁷ EDA:n suorituskykyjen kehittämisen painopistealueet löytyvät taulukoituna tämän tutkimuksen liitteestä 1.

¹³³ Ranska, Saksa, Italia, Espanja, Ruotsi ja Iso-Britannia.

¹³⁴ Schmitt 2005, s. 4–5

¹³⁵ *Organisation for Joint Armaments Cooperation*

¹³⁶ OCCAR:in verkkosivut ja Schmitt 2005, s. 4–5

¹³⁷ Euroopan puolustusviraston verkkosivut b ja Anteroinen & Lehtonen & Mikkola 2012, s. 120–122

Euroopan unionin *Poolig & Sharing*¹³⁸ -toiminta sai alkunsa Euroopan unionin neuvoston voimavarojen kehittämistä koskevasta julistuksesta vuonna 2008 ja vuoden 2010 ruotsalais-saksalaisesta selvityksestä eurooppalaisen sotilasyhteistyön lisäämisestä¹³⁹. Näiden pohjalta EDA kehitti jäsenmaiden kanssa Euroopan unionin *Pooling & Sharing* -aloitteen. Konseptin tavoitteena on lisätä sotilaallisten suorituskykyjen yhteiskäyttöä ja jakamista Euroopan unionin jäsenmaiden kesken, ja siten vähentää päällekkäisyyksiä ja kustannuksia. Vuonna 2011 EDA hyväksyi yhdentoista kohdan listan *Pooling & Sharing* -prioriteeteista. Näihin kuuluvat muun muassa ilmatankkauskyky, helikopterikoulutuskeskus, merivalvonta ja eurooppalainen satelliittiviestinnän hankintaorganisaatio¹⁴⁰. Haasteita *Poolign & Sharing* -toimille aiheuttaa Euroopan unionin jäsenmaiden kansallisten asevoimien tehtäviä ja suorituskykyjä koskevien tavoitteiden eroavaisuudet. Jäsenvaltioilla ei myöskään ole yhteisiä oikeudellisia perusteita joukkojen käyttämiselle omien rajojen ulkopuolella eikä kriisitilanteessa ole takuita toisen hallussa olevien suorituskykyjen käytettävyydestä.¹⁴¹

3.2.3 Euroopan unionin ja Naton suorituskykyjen kehittämisohjelmien erot ja päällekkäisyydet

Euroopan unionin ja Naton suorituskykyjen kehittämisohjelmien lähtökohdat ovat hyvin erilaiset. Tämä johtuu järjestöjen toisistaan poikkeavista tehtävistä. Euroopan unionin kykyjen nykytila ja tulevaisuuden suunnitelmat perustuvat Lissabonin sopimuksen mukaisiin ns. Petersburgin tehtävien hoitamiseen, joten unionin turvallisuus- ja puolustuspolitiikan painopisteet ovat vakiintuneet kansainväliseen kriisinhallintaan ja uudempien uhkakuvien hallintaan. Naton suorituskykyjen kehittämisen taustalla on Naton rooli ensisijaisesti sotilaallisena puolustusliittona, joskin sen suorituskykyjen kehittämisessä painopisteessä on kriisinhallinnassa tarvittavat suorituskyvyt.

Naton vuoden 2010 strategisen konseptin¹⁴² ja vuoden 2011 poliittisen ohjauksen¹⁴³ tavoitteiden saavuttamiseksi Nato julkaisi *Chicago Defence Packagen*, joka koostuu sekä valmiiksi olemassa olevista hankkeista että uusista kehityskohteista. Uusia kehitettäviä suoritusky-

¹³⁸ Euroopan puolustusviraston verkkosivut f

¹³⁹ Ghent initiative

¹⁴⁰ Myös Suomi hankkii satelliittiviestintäyhteyksiä tämän EDA:n hankkeen kautta puolustushallinnolle. Euroopan puolustusviraston verkkosivut c

¹⁴¹ Euroopan puolustusviraston verkkosivut d ja Anteroinen & Lehtonen & Mikkola 2012, s. 124–125

¹⁴² Nato 2010

¹⁴³ Nato 2011

kyjä ovat *Nato Smart Defence*¹⁴⁴ ja *Connected Forces Initiative*¹⁴⁵. Lissabonin huippukokouksessa 2010 Nato vahvisti sen tärkeimmät kehitettävät suorituskyvyt. Suorituskykyjen avulla liittouma kykenee selviytymään nykyisistä operaatioista, vastaamaan nouseviin haasteisiin ja hankkimaan pitkän tähtäimen yhteisiä suorituskykyjä. Naton kehitettävät suorituskyvyt jakautuvat neljään pääluokkaan ja ne on esitelty taulukkomuodossa liitteessä 3.¹⁴⁶

Naton nykyisiin operaatioihin liittyvät suorituskykyvajeet keskittyvät pääasiallisesti kriisinhallintaan ja Afganistanin operaation myötä havaittuihin suorituskykyvajeisiin. Tulevaisuuden uhkien torjunta ja pitkän tähtäimen suorituskyvyt voivat palvella sekä kriisinhallintaoperaatioita että liittouman kollektiivista puolustuspoltiikkaa. Muut kehittämiskohteet painottuvat sekä suoranaisesti kriisinhallintaoperaatioihin että kokonaisvaltaiseen lähestymistapaan kriisienhoidossa. Selkeimmin valtiollisia uhkia vastaan kehitettäviä suorituskykyjä ovat ohjuspuolustus, kyberpuolustus ja energiaturvallisuus.¹⁴⁷

Euroopan unioni pyrkii rakentamaan sotilas- ja siviilivoimavarojen yhteiskäyttöä yhteiseen turvallisuus ja puolustuspolitiikkaan kirjatulla tavalla, mikä näkyy EDA:n sotilaallisten suorituskykyjen kehittämisohjelmissa kokonaisvaltaisen lähestymistavan kehittämisenä. Euroopan unionin rooli kansainvälisessä kriisinhallinnassa näkyy selvästi tarkasteltaessa suorituskykyjen kehittämisohjelmia, joissa painopiste on kriisinhallinnassa tarvittavissa suorituskyvyissä. Naton sotilaallisten suorituskykyjen kehittämisohjelmassa myöskin suurin osa suorituskyvyistä on kriisinhallintapainotteisia ja varsinkin nykyisiin operaatioihin liittyvät suorituskyvyt keskittyvät Afganistanin operaatiosta saatuihin huomioihin. Kriisinhallinnan osalta päällekkäinen suorituskyky molempien järjestöjen kehittämisohjelmissa on tilapäisrjähteiden torjuntakyky.

Tarkasteltaessa molempien järjestöjen sotilaallisten suorituskykyjen kehittämisohjelmia sekä Euroopan unionin *Pooling & Sharing* -hankkeita että Naton *Smart Defence* -projekteja voidaan havaita muutamia suorituskykyalueita, joita molemmat järjestöt painottavat. Nato ja

¹⁴⁴ *Nato Smart Defence*en lähtökohtana on teknologian hinnannousu ja puolustusmäärärahojen vähentyminen, jolloin liittouman jäsenet eivät kykene hankkimaan tiettyjä avainasemassa olevia sotilaallisia suorituskykyjä, elleivät valtiot tee yhteistyötä näiden suorituskykyjen kehittämisessä ja hankkimisessa. *Smart Defence* tarjoaa mahdollisuuden toteuttaa monikansallista yhteistyötä, jonka avulla saavutetaan tehokas ja taloudellinen vaihtoehto kriittisten suorituskykyjen kehittämiseksi. Naton *Smart Defence* -projektit löytyvät taulukoitu tämän tutkimuksen liitteestä 2. Anteroine & Lehtonen & Mikkola 2012, s. 123 ja Nato 2013, s. 14–15

¹⁴⁵ Nato haluaa kehittää joukkojensa ja yhteistyökumppani valtioiden välisiä yhteyksiä *Connected Forces Initiative* -hankkeella. Hankkeen tavoitteena on laajentaa henkilöstön koulutusta ja harjoittelua täydentäen niiden avulla valtiollisia ponnisteluja sekä vahventaa Naton johtoketjun, joukkorakenteen, kansallisten esikuntien ja nopean toiminnan joukkoja toimintaa mahdollisessa kriisitilanteessa. Naton verkkosivut a

¹⁴⁶ Naton verkkosivut a ja Anteroine & Lehtonen & Mikkola 2012, s. 119–120

¹⁴⁷ Nato 2013, s. 14–15 ja Naton verkkosivut a ja Anteroine & Lehtonen & Mikkola 2012, s. 119–120

EDA ovat kuitenkin molemmat ilmaisseet halunsa välttää päällekkäisiä aloitteita¹⁴⁸. Näihin suorituskyyhiin ja hankkeisiin kuuluvat kyberpuolustus, CBRN -suorituskyyvyt, ilmakuljetuskyyky, polttoaineet ja energia sekä helikopterikoulutuskeskukset¹⁴⁹.

Euroopan unionin ja Naton suorituskyyjen kehittämisohjelmat konkretisoituvat lopputuotteisiin, joiden osalta puolustusmateriaaliyhteistyön käynnistäminen on kehittämisohjelmien haastavin vaihe. Uusien materiaalihankkeiden käynnistäminen vaatii mittavia taloudellisia investointeja, jolloin asejärjestelmien jatkuvasti kallistuessa joutuvat valtiot lisäämään kansainvälistä yhteistyötä myös puolustusmateriaalihankinnoissa.¹⁵⁰

3.2.4 Puolustusmateriaalikauppa Euroopan unionin sisämarkkinoilla

Euroopan yhteisön sisämarkkinalainsäädännössä on jo vuosikymmeniä edellytetty jäsenvaltioiden julkisten hankintojen kilpailuttamista. Eurooppalaiset valtiot ovat pääsääntöisesti hankkineet puolustusmateriaalinsa pääosin kotimaisilta markkinoilta käyttäen nykyisen Lisabonin sopimuksen artiklan 346 TFEU antamia mahdollisuuksia¹⁵¹. Vaikkakin artiklan 346 käytölle on jo aikaisemmin ollut tiettyjä kriteerejä, on sen käyttäminen protektionistisessa tarkoituksessa ollut enemmän sääntö kuin poikkeus ja sitä on käytetty kattamaan lähes kaikki puolustushankinnat.¹⁵²

Euroopan puolustusviraston tavoitteena on luoda kilpailukykyiset ja avoimet eurooppalaiset puolustusvälinemarkkinat. Konkreettinen esimerkki tästä on puolustushankintojen käytännesäännöt¹⁵³, jotka astuivat voimaan vuonna 2005. Käytännesääntöjen rikkomisesta ei seuraa oikeudellisia seuraamuksia, vaan ne ovat vapaaehtoinen hallitustenvälinen regiimi. Käytännesääntöihin liittyen otettiin käyttöön kaksi elektronista ilmoitustaulua, joista toisella jäsenvaltiot julkaisevat tulevat puolustusmateriaalihankintansa¹⁵⁴ ja toisen tavoitteena oli edistää erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten pääsyä tuotantoketjuihin. Yrityksistä huolimatta

¹⁴⁸ Anteroine & Lehtonen & Mikkola 2012, s. 123

¹⁴⁹ Nato 2013, s. 14

¹⁵⁰ Aalto & Laaksonen & Ruutu 2009, s. 42–43

¹⁵¹ ”...toteuttaa toimenpiteet, jotka se katsoo tarpeellisiksi keskeisten turvallisuusetujensa turvaamiseksi ja jotka liittyvät aseiden ammusten ja sotatarvikkeiden tuotantoon tai kauppaan; nämä toimenpiteet eivät kuitenkaan saa heikentää sellaisten tuotteiden kilpailun edellytyksiä sisämarkkinoilla, joita ei ole tarkoitettu nimenomaan sotilaalliseen käyttöön”, Euroopan unionin neuvosto 2012, s. 255

¹⁵² Mikkola & Anteroine & Lauttamäki 2012, s. 159–161

¹⁵³ Code of Conduct on Defence Procurement ja Code of Best Practice in the Supply Chain.

¹⁵⁴ Kun tietyt sopimuksessa määritetyt ehdot täyttyvät.

on puolustus- ja turvallisuusteollisten sisämarkkinoiden luominen ollut hidasta ja hankalaa.¹⁵⁵

Puolustusvaliokunta toteaa lausunnossaan EDA:n jäsenmaiden puolustusvälinehankintojen käytännėsääntöjen tarjoavan Suomelle sekä suomalaiselle puolustusvälineteollisuudelle paljon mahdollisuuksia, joiden edellytyksenä on kuitenkin suurten jäsenmaiden sitoutuminen käytännėsääntöihin. Huoltovarmuuden näkökulmasta puolustusvälinehankintojen käytännėsäännöt avaavat Suomelle puolustusvaliokunnan mukaan ilmeisiä etuja.¹⁵⁶ Käytännėsäännöt ovatkin käytännösä ainoastaan poliittinen sopimus, jonka valtiot ovat antaneet toisilleen. Vastapainona jäsenvaltiot ovat todenneet halunsa kehittää ja harmonisoida huoltovarmuus-, tietosuoja- ja vastakauppajärjestelyitä.¹⁵⁷

Suomessa hyväksyttiin 29.12.2011 laki julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista¹⁵⁸, joka täyttää EU:n puolustus- ja turvallisuushankintadirektiivin 2009/81/EC:n¹⁵⁹ vaatimukset. Direktiivissä määritetään tavara- ja palveluhankintojen sopimuksille ja rakennusurakoiden sopimuksille kynnysarvot, jotka ylittävät sopimusmahdollisuudet tulee julkaista hankintailmoituksina EU:n virallisessa lehdessä, eli kilpailuttaa Euroopan laajuisesti. Direktiivi ottaa huomioon huoltovarmuuteen ja tietoturvallisuuteen liittyvät vaatimukset sekä kattaa myös sensitiiviset turvallisuushankinnat, joilla on puolustushankintojen kaltaisia piirteitä ja jotka ovat yhtä arkaluontoisia. Artiklan 346 käyttö on direktiivistä huolimatta edelleen mahdollista ja vaikka arvioiden mukaan noin 75 prosenttia Euroopan puolustustarvikkeiden kaupasta olisi vapaata kansainväliselle kilpailulle, niin vain 11 prosenttia näistä sopimusmahdollisuuksista julkaistaan Euroopan virallisessa lehdessä.¹⁶⁰

3.3 Puolustusteollisuuden mukautuminen Euroopan alueella

Eurooppalaisen puolustusteollisuuden mukautumisella käsitetään ne rakenteelliset ja liiketaloudelliset toimenpiteet, joihin puolustusteollisuuden saralla on ryhdytty toimintaympäristössä tapahtuneiden muutoksien seurauksena. Näihin lukeutuvat konkreettisen puolustusteollisuuden lisääntynyt yhteistyö sekä eurooppalaisen puolustusteollisuuden rakenteellinen ja teknologinen murros. Teollisuuden näkökulmasta sodankäynnin vallankumousta vastaava

¹⁵⁵ Mikkola & Anteroine & Lauttamäki 2012, s. 161

¹⁵⁶ PuVL 9/2005 vp - E 92/2005 vp 2005, s. 1–4

¹⁵⁷ Aalto & Laaksonen & Ruutu 2009, s. 47

¹⁵⁸ Laki julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista 29.12.2011/1531

¹⁵⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2009/81/EC

¹⁶⁰ Mikkola & Anteroine & Lauttamäki 2012, s. 162–166

mullistus oli alun perin japanilaisilta autonvalmistajista liikkeelle lähtenyt raskaan teollisuuden teknologinen kehitys. Kehityksen avulla saatiin laadukkaampia tuotteita lyhyemmässä ajassa ja halvemmalla kuin perinteisellä metodilla. Tämä *ketterän tuotannon*¹⁶¹ menetelmä levisi ensin yhdysvaltalaisen puolustusteollisuuden piiriin, jonka piti kuroa umpeen yksityisen sektorin etumatkaa tehokkuuden ja joustavuuden saralla kamppaillakseen kiristyvien puolustusbudjettien ja vähenevien puolustusmateriaalilauksien värittämillä markkinoilla.¹⁶²

3.3.1 Eurooppalaisten puolustusteollisten yritysten yhdentyminen

1990-luvun puolivälissä yhdysvaltalaisen uhan ilmapiiri oli voimakkaasti havaittavissa eurooppalaisessa poliittis-teollisessa päätöksenteossa. Erityisesti yhdysvaltalaisen McDonnell Douglasin joutuminen Boeingin valtaamaksi herätti eurooppalaiset ymmärtämään tarpeen todelliselle teolliselle integraatiolle.¹⁶³ Eurooppalaiset puolustusteolliset yritykset reagoivat muuttuneeseen toimintaympäristöön yhdysvaltalaisia vastapelureitaan hitaammin ja lievemmin, koska ne toimivat sallivammilla markkinoilla ja saivat enemmän tukea kansallisilta hallituksilta. Euroopan taloudellisella integraatiokehityksellä oli vain rajallisia vaikutuksia puolustusteollisiin yrityksiin ja todellinen muutos eurooppalaisten puolustusteollisten yritysten piirissä alkoi vasta eurooppalaisten valtioiden ja instituutioiden havahduttua yhdysvaltalaisen yritysten muutoksen saattavan vaarantaa kansallisen puolustusteollisuuden selviytymisen.¹⁶⁴

Fuusioiden ja erinäisten yritysjärjestelyiden seurauksena Eurooppaan on 2000-luvulle tultaessa syntynyt 5 puolustusteollista suuryritystä, jotka ovat saavuttaneet merkittävän aseman maailman puolustusteollisilla markkinoilla. BAE Systems, Airbus Group, Finmeccanica, MBDA¹⁶⁵ ja Thales kuuluvat kaikki myynnissä mitattuna maailman 20 suurimman puolustusteollisen yrityksen joukkoon¹⁶⁶. Yrityksistä Airbus Groupin ja MBDAn omistajuuspohjaa voidaan pitää enemmän Euroopan laajuisena kuin kansallisena.¹⁶⁷ Vuonna 2008 BAE Systems oli maailman suurin aseidenmyyjä ja puolet sen myynnistä tuli Yhdysvaltojen markkinoilta¹⁶⁸. Suurilla eurooppalaisilla puolustusteollisilla yrityksillä on huomattavan erilainen

¹⁶¹ Englanniksi agile manufacturing.

¹⁶² Kiss 2014, s. 11–12

¹⁶³ Schmitt 2000, s. 25

¹⁶⁴ Kiss 2014, s. 16

¹⁶⁵ MBDA:n omistavat yhdessä BAE Systems 37,5%, EADS 37,5% ja Finmeccanica 25% osuuksilla. MBDA:n verkkosivut

¹⁶⁶ SIPRI 2014b

¹⁶⁷ Kiss 2014, s. 17–18

¹⁶⁸ SIPRI 2009, s. 253

syntyhistoria, joka kuvastaa osiltaan Euroopan moninaista suhtautumisia puolustusteollisuuteen¹⁶⁹.

2000-luvun alkuun tultaessa puolustusteollisuuden uudet tunnusmerkit olivat selkeytyneet. Ne ovat seurausta toimintaympäristössä tapahtuneista muutoksista, joista keskeisimmät liittyvät uusiin turvallisuushäikiin ja niihin vastaamiseen tarvittaviin korkean teknologian aseljärjestelmien valmistamiseen muuttuneessa teknologisessa, poliittisessa ja taloudellisessa ilmapiiirissä. 2000-luvulla puolustusteollista sektoria tulee kuvata monimutkaisena kokonaisuutena, jossa erittäin vaikutusvaltaiset harvat puolustusteolliset jättiläiset, runsaslukuinen joukko pienempiä yrityksiä sekä erikoistuneet alihankkijat toimivat sekä yhteisprojektien parissa että kilpaillen toisiaan vastaan.¹⁷⁰ Samalla on entistä vaikeampaa erotella puolustusteollisuutta muusta teollisuudesta teknologisten trendien madaltaessa raja-aitoja eri teollisuusalojen välillä. Tämä on ollut omiaan lisäämään mahdollisuuksia yhteistyölle puolustusteollisuuden ja muun teollisuuden välillä.¹⁷¹

Sodankäynnin vallankumous on tarkoittanut modernin teknologian, kuten informaatio- ja tietoliikenneteknologian tuomista mukaan sotamateriaaliin. Kaikista innovatiivisimmat ratkaisut sotamateriaalin osalta tulevat muilta kuin perinteisiltä puolustusteollisuuden aloilta, kuten tietoliikenneteknologiasta, elektroniikkateollisuudesta, optroniikasta sekä ilmailuteollisuudesta. Verkostokeskeinen sodankäynti, joint-operaatiot, vaikutusperustaiset operaatiot, täsmäiskukyky ja kaukovaikuttaminen edustavat sodankäynnin vallankumouksen keskeisiä uusia diskursseja^{172 173}.

Nykyaikaisen puolustusteollisuuden ympärille on vaikeata vetää selkeää aitaa, koska kasvavassa määrin korkeanteknologian tuotteet ovat kaksi- tai monikäyttöisiä. Tämän seurauksena puolustusteollisuutta voidaankin kuvata hybriditeollisuudeksi, jossa yhdistyvät sekä suoraan sotilaalliseen käyttöön erityisesti suunnitellut tuotteet että monikäyttöiset tuotteet ja komponentit. Puolustusteollisuuden omistajuuspohja on myöskin kahtia jakautunut osan yrityksistä olleen suoranaisesti tai osittain valtio-omistuksessa toisen osan kilpaillessa avoimilla markkinoilla yksityisellä omistajuuspohjalla.¹⁷⁴

¹⁶⁹ BAE Systemsin, Thalesin ja Airbusin syntyhistoria. SIPRI 2006, s. 401 ja SIPRI 2014b.

¹⁷⁰ Kiss 2014, s. 15

¹⁷¹ Meijer 2010, s. 65

¹⁷² Raitasalo & Sipilä 2008, s. 5

¹⁷³ Meijer 2010, s. 65

¹⁷⁴ Surry 2006, s. iv

Puolustusteollisten markkinoiden rakennemuutos on selkeästi havaittavissa tarkasteltaessa maailman 100 suurimman puolustusteollisen yrityksen myynnin jakautumista. Vuonna 1990 5 suurinta aseidenmyyjää vastasi 22%:ista kokonaismyynnistä ja vuonna 2003 44%:sta. Kymmenen suurimman yrityksen osuus myynnistä on samassa ajassa noussut 37%:sta 61%:iin.¹⁷⁵ Euroopan puolustusteollisten yritysten kautta onkin havaittavissa kaksi selkeää markkinoilla tapahtunutta muutosta, jotka ovat rakenteellinen ja teknologinen muutos. Perinteisesti suurten eurooppalaisten puolustusteollisten ostajien pienentyneet puolustusbudjetit ovat tehostaneet teollista integraatiota eurooppalaisten puolustusteollisten yritysten joukossa.¹⁷⁶

Puolustusteollisen materiaalin kauppa on selkeästi kaksijakoinen kysymys politisoinnin suhteen. Korkean teknologian puolustusteollisen materiaalin kaupat nähdään ensisijaisesti taloudellisena kysymyksenä, kun taas matalan teknologian puolustusteollisen materiaalin myyminen on erittäin politisoitu kysymys.¹⁷⁷

3.3.2 Suomalainen puolustusvälineteollisuus

Suomalaiset puolustusteolliset yritykset ovat eurooppalaisella mittapuulla tarkasteltuna pieniä tai keskisuuria. Suomen Puolustus- ja Ilmailuteollisuus PIA ry on Suomessa toimivien puolustus-, ilmailu-, avaruus- ja turvallisuusteollisuuden etujärjestö ja sen jäsenyritykset kattavat käytännössä kaiken Suomessa toimivan puolustusteollisuuden¹⁷⁸. Jäseniä järjestöön kuuluu noin sata, mutta näistä läheskään kaikki eivät ole suomalaisia yrityksiä vaan ne vain toimivat suomalaisilla markkinoilla. Järjestön jäsenkunta koostuu pääosin pienistä ja keskisuurista yrityksistä, joille osalle puolustus- ja turvallisuuskäyttöön sopivien tuotteiden valmistus on vain osa kokonaistoiminnasta¹⁷⁹. Vuonna 2013 järjestön jäsenyritysten liikevaihto oli noin 1,4 miljardia euroa, josta viennin osuus oli noin 50 prosenttia. Puolustusteol-

¹⁷⁵ Vaikkakin lukuarvoina myynnin keskittyminen harvojen yritysten käsiin näyttää erittäin voimakkaalta on myynnin keskittyminen kuitenkin kohtalaisen maltillista, kun sitä verrattuna muiden korkean teknologian alan teollisuuden kuten siviilimatrustajakoneiden markkinoihin. SIPRI 2006, s. 404

¹⁷⁶ Meijer 2010, s. 65

¹⁷⁷ Spear & Cooper 2007, s. 316–320

¹⁷⁸ Tilastokeskuksen virallisessa toimialaluettelossa ei ole puolustusteollisuudelle omana luokkaa. Puolustusteolliselle materiaalille löytyvät seuraavat luokitukset: 25400 Aseiden ja ammusten valmistus, 25400 Tykkien ja aseiden valmistus, 30110 Laivojen ja kelluvien rakenteiden rakentaminen (tämän luokituksen alta löytyvät mm. sota-alusten rakentaminen, 30300 Ilma- ja avaruusalusten ja niihin liittyvien koneiden valmistus ja 30400 Taisteluvälineiden valmistus. Suomen virallinen tilasto 2014

¹⁷⁹ Mikkola & Anteroine & Lauttamäki 2012, s. 184

lisuuden osuus järjestön jäsenyrityksien liikevaihdosta oli noin 64 prosenttia. Järjestön jäsenyritykset työllistivät suorasti noin 7000 henkilöä.¹⁸⁰

Suomen merkittävin puolustusteollinen yritys on selkeästi Patria, joka syntyi vuonna 1997, kun Vammas Oy, Patruunatehdas Lapua Oy, Sisu defence Oy ja Finavitec Oy yhdistettiin. Partian syntyminen ajoittuu samaan aikaan suuremman eurooppalaisen puolustusteollisuuden rakenteellisen muutoksen kanssa. Patrian omistavat Suomen valtio 73,2% osuudella ja Airbus Group 26,8% osuudella. Patria-konserniin kuuluvat myös Nammo, jonka Patria ja Norjan valtio omistavat yhdessä yhtä suurilla osuuksilla, ja 61,8% omistusosuus Millogista. Patria-konsernin liikevaihto oli vuonna 2013 824,8 miljoonaa euroa, josta liikevoittoa muodostui 97,1 miljoonaa euroa. Henkilöstöä konsernissa on yhteensä 3 614, joista Suomessa 2 592.¹⁸¹

Suomen puolustusteollisuuden maastavienti nojautuu tällä hetkellä voimakkaasti Patrian puolustustarvikevientiin. Patrian tärkeimpiä vientituotteita ovat panssaroidut pyöräajoneuvot ja kranaatinheitinjärjestelmät. Muuten suomalainen puolustusteollisuusvienti koostuu hyvin sekalaisesta tuotevalikoimasta. Viennistä suurin osa suuntautuu Euroopan unionin jäsenmaihiin, mutta unionin ulkopuolisen Euroopan osuus viennistä on kasvanut 2000-luvulla. Suomalainen puolustustarvikevienti on Euroopan mittakaavassa erittäin pientä ja se kattoi Euroopan unionin alueen puolustustarvikeviennistä vuonna 2011 vain 0,8%.¹⁸²

3.4 Yhteenveto

Eurooppalaista toimintaympäristöä muokanneet tekijät voidaan karkeasti jakaa kolmeen kategoriaan: muuttuneiden uhkakuvien aikaansaama asevoimien reformi, yleinen poliittinen ja säädöspohjainen yhdentyminen Euroopan alueella ja yleinen taloudellisen tilanteen huononeminen. Nämä tekijät ovat saaneet aikaan sekä poliittista sopeutumista että puolustusteollisuuden integraation lisääntymistä Euroopan alueella. Edellä esiteltiin Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksia sekä poliittisen että puolustusteollisuuden sopeutumisen näkökulmasta. Analyysin pohjalta Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksista tärkeiksi havaitut tekijät esitellään seuraavaksi ja ne sijoitetaan analyysirunkoon analyysiyksiköiksi.

¹⁸⁰ AFDA 2014, s. 2

¹⁸¹ Patrian vuosikertomus 2013

¹⁸² Puolustusministeriön verkkosivut d ja Mikkola & Anteroine & Lauttamäki 2012, s. 186

Puolustusmateriaalin hinnan kallistumisen absoluuttista määrää on mahdoton laskea, mutta se kuuluu selvästi Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksen yhteisten ymmärrysten ja pelisääntöjen piiriin. Puolustusministeriön mukaan Suomen maanpuolustuksen kannalta materiaalipoliittisesti suurin haaste on resurssien riittävyys, jolloin *puolustusmäärärahojen pienentyminen* yhdistettynä *puolustusmateriaalin hinnan kallistumiseen* aiheuttaa muutospaineita puolustuspolitiikkaan. Täten niiden mahdolliset vaikutukset puolustuspolitiikkaan ovat tämän tutkimuksen tiedonintressin piirissä.¹⁸³

Edellä mainittuihin tekijöihin valtiot ovat pyrkineet löytämään vastausta hakemalla *kustannustehokkuutta puolustuspolitiikan saralla*, josta esimerkkinä voidaan käyttää *suorituskykyjen yhteistä kehittämistä* ja *puolustusteollista yhteistyötä puolustuspolitiikan saralla*. *Pienentyvien määrärahojen* seurauksena vuonna 2013 useat eurooppalaiset valtiot päättivät hylätä suunnitellut puolustusmateriaalikauppansa ja sen sijaan hankkia halvempia käytettyjä sotatarvikkeita. Monessa tapauksessa¹⁸⁴ käytetyt sotatarvikkeet tulivat toiselta eurooppalaiselta valtiolta, joka oli joutunut puolustusbudjetin leikkausten seurauksena karsimaan sotamateriaaliaan^{185 186}.

Puolustusteollisuuden rakenteellinen muutos kuvastuu erinäisinä yritysjärjestelyinä, joiden seurauksena 2000-luvulle tultaessa Eurooppaan syntyi 5 puolustusteollista suuryritystä, jotka ovat saavuttaneet merkittävän aseman maailman puolustusteollisilla markkinoilla. Puolustusteollisuuden piirissä tuotanto on keskittynyt entistä enemmän suuryrityksille. Oletusarvoisesti myös suomalainen puolustusteollisuus on kokenut saman muutoksen, joten *puolustusteollisuuden rakenteellisen muutoksen* mahdolliset vaikutukset Suomen puolustuspolitiikkaan on mielenkiintoinen aihealue.¹⁸⁷

Euroopan puolustusviraston tärkein tehtävä on korjata Euroopan unionin sotilaallisia suorituskykypuutteita ja materiaalikysymyksien lisäksi sen painopisteitä ovat *suorituskykyjen kehittäminen*, puolustusalan tutkimuksen sekä puolustusvälinemarkkinoiden toiminnan parantaminen. *Euroopan puolustusviraston perustaminen* ja *sisämarkkinoiden kehittäminen*

¹⁸³ Alaluku 3.1.4

¹⁸⁴ Näihin tapauksiin kuuluvat Romanian Portugalista ostamat 9 ja Yhdysvalloista ostamat 3 F-16C -hävittäjää, Kroatian Ukrainasta ostamat 5 MiG-21bis -hävittäjää, Puolan Saksasta ostamat 119 Leopard-2 panssarivaunua ja Suomen Hollannista ostamat 100 Leopard-2 panssarivaunua. Wezeman & Wezeman 2013, s. 7

¹⁸⁵ Wezeman & Wezeman 2013, s. 7

¹⁸⁶ Alaluvut 3.1.4, 3.2.1 ja 3.2.2

¹⁸⁷ Alaluku 3.3

puolustusteollisuuden saralla ovat molemmat olleet vaikuttamassa Suomen kansalliseen lainsäädäntöön puolustusvälinehankintojen osalta, joten niiden vaikutukset puolustuspolitiikkaan ovat kiinnostuksen kohteena. *Euroopan yleinen integraatiokehitys* on voimakkain eurooppalaista toimintaympäristöä muokanneista voimista ja se onkin laajentunut suunnitelmattomille aloille. *Euroopan yleisellä integraatiokehityksellä* ei välttämättä ole helposti löydettäviä suoranaisia vaikutuksia puolustuspolitiikkaan, mutta löydettyä näitä olisivat erittäin mielenkiintoisia ja sen takia *Euroopan yleinen integraatiokehitys* sijoitetaan analyysirunkoon.¹⁸⁸

Myös moni muu Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutos olisi voitu sijoittaa analyysirunkoon, mutta edellä esitellyt tekijät havaittiin analyysissä tärkeiksi ja mahdollisesti Suomen puolustuspolitiikkaa muokkaaviksi. Mikäli joku analyysirungon ulkopuolinen tekijä havaitaan tarkastelun yhteydessä oleelliseksi voidaan se sijoittaa analyysirunkoon tutkimusmenetelmäosiossa esitellyin perustein. Analyysirungon avulla tutkitaan Suomen puolustuspolitiikkaa mallintavia tapauksia, jolloin pystytään osoittamaan, millä Euroopan puolustusteollisilla markkinoilla tapahtuneilla muutoksilla on ollut vaikutuksia Suomen puolustuspolitiikkaan. Taulukko 1 eli analyysirunko vastaa ensimmäiseen alatutkimuskysymykseen: *Mitkä ovat Euroopan puolustusteollisten markkinoiden tärkeimmät muutokset?*

Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutos	Vaikutukset tutkittavaan tapaukseen
Puolustusmäärärahojen pienentyminen	
Puolustusmateriaalin kallistuminen	
Euroopan poliittinen integraatio	
Puolustusteollinen yhteistyö Euroopan alueella	
Suorituskykyjen yhteinen kehittäminen	
Puolustusteollisuuden rakenteellinen muutos	
Kustannustehokkuuden kasvattaminen puolustuspolitiikan saralla	
Sisämarkkinoiden kehittäminen puolustusteollisuuden saralla	
Euroopan puolustusviraston perustaminen	

Taulukko 1. Analyysirunko

¹⁸⁸ Alaluvut 3.1.1, 3.1.3 ja 3.2.4

4 TAPAUSTARKASTELU PUOLUSTUSTEOLLISTEN MARKKINOIDEN MUUTOSTEN VAIKUTUKSISTA SUOMEN PUOLUSTUSPOLITIikkaAN

Tässä luvussa tarkastellaan Suomen puolustuspolitiikkaa mallintavia kolmea tapausta luvussa kolme rakennetun analyysirungon avulla. Käsittelemällä jokaista tapausta yksittäin mahdollistetaan yksityiskohtaisempi tarkastelu, jonka avulla vastataan tutkimukseen toiseen alatutkimuskysymykseen. Seuraavassa luvussa vastataan tutkimuksen päätutkimuskysymykseen tutkittavista tapauksista tehtävien johtopäätöksien avulla. Näin saadaan selville ne vaikutukset, joita Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksilla on ollut Suomen puolustuspolitiikkaan.

Tässä tutkimuksessa Suomen puolustuspolitiikan kehittämisen ja rakentumisen kannalta valtiotoimijoita edustaa puolustuspoliittinen eliitti, joka koostuu tasavallan presidentistä, valtioneuvostosta, eduskunnasta ja puolustusministeriöstä¹⁸⁹. Puolustusvoimain komentaja on tehtävänsä puolesta puolustusjärjestelmän korkeimman sotilaallisen asiantuntemuksen omistaja, mutta parlamentaarisessa prosessissa hänellä ei ole virallista roolia. Suomen identiteetin rakentumista kansallisen puolustuspolitiikan näkökulmasta voidaan tarkastella keskittymällä turvallisuuspoliittisen eliitin toimintaan. Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen linjanveto valmistellaan poliittisen johdon ja ylimmän sotilasjohdon ohjeistuksen avulla puolustus- ja ulkoasiainministeriössä, jolloin puolustusministeriön julkaisut muodostavat tärkeän lähteen tutkimukselle.¹⁹⁰

4.1 Tapaus 1: Kansainvälisen yhteistyön perustelut puolustuspoliittisen eliitin puheissa

Konstruktivistisen näkemyksen mukaan Suomen puolustuspolitiikka ei perustu pelkästään instrumentaaliin rationaalisuuteen vaan päätöksien taustalla vaikuttavat myös normatiiviset tai kommunikatiiviset tekijät.¹⁹¹ Suomen identiteetin rakentumista kansallisen puolustuspolitiikan näkökulmasta tarkasteltuna voidaan tutkia keskittymällä turvallisuuspoliittisen eliitin toimintaan. Suomen virallista turvallisuus- ja puolustuspoliittista näkökantaa tutkitaan tämän

¹⁸⁹ Puolustusministeriön verkkosivut d

¹⁹⁰ Raitasalo 2008a, s. 21

¹⁹¹ Raitasalo 2008a, s. 23–24 ja Risse 2000, s. 8–10;

tapauksen kautta analysoimalla puolustusministerin, tasavallan presidentin sekä puolustusvoimain komentajan pitämien puheiden sisältöjä. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin tavoitteena on löytää puheista ne tekijät, joilla kansainvälistä yhteistyötä perustellaan osana puolustuspolitiikkaa ja liittää ne tutkimuksen analyysirunkoon. Tarkastelussa painotetaan puolustusministerin roolia, koska hänen hallinnonalansa vastuulla on Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjanvetojen valmistelu.

4.1.1 Aineiston valinta ja rajaus

Tämän tapauksen tutkimiseen käytettävä aineisto koostuu puolustusministerin, tasavallan presidentin ja puolustusvoimain komentajan pitämistä puheista, joiden ajanjakson alkupisteeksi valittiin 1.1.2009 ja loppupisteeksi muodostui 10.10.2014, jolloin aineiston kerääminen suoritettiin. Aineiston alkuajankohdaksi valittiin vuosi 2009, jotta analyysiin saatiin määrällisesti riittävästi puheita ja myös siksi, että yli viiden vuoden tarkastelujakso on riittävän pitkä mahdollisien muutoksien havaitsemiseen. Vuoden 2009 aikana julkaistiin valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko, Lissabonin sopimus ratifioitiin ja Euroopan unionin puolustus- ja turvallisuushankintadirektiivi astui voimaan. Nämä tapahtumat liittyvät oleellisesti tutkimuksen aihealueeseen, jolloin niiden mahdolliset vaikutukset kansainvälisen yhteistyön perusteluihin ovat kiinnostuksen kohteena.

Puolustusministerin puheista analyysiin valittiin kaikki hänen tarkasteluajanjaksona pitämänsä puheet. Puolustusvoimain komentajan ja tasavallan presidentin puheista analyysiin valittiin ainoastaan puheet, jotka he pitivät joko valtakunnallisen maanpuolustuskurssin¹⁹² avajaisissa tai muussa maanpuolustuskurssiyhdistyksen tilaisuudessa. Tämä rajaus tehtiin aineiston määrän karsimiseksi ja rajauksella pyrittiin myös poistamaan tarkastelusta sellaiset puheet, jotka eivät keskittyneet puolustuspolitiikkaan.

Puolustusministeri piti valittuna ajanjaksona yhteensä 53 puhetta, jotka kaikki valittiin analyysiin. Puolustusministerin puheet kerättiin puolustusministeriön virallisilta internetsivuilta¹⁹³. Tasavallan presidentin puheista rajauksen jälkeen analyysiin valittiin 6 puhetta ja puolustusvoimain komentajan puheista 21. Tasavallan presidentin ja puolustusvoiman komenta-

¹⁹² Maanpuolustuskurssien (MPK) tavoitteena on antaa johtavassa asemassa oleville siviili- ja sotilashenkilöille kokonaisnäkemyks Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta, parantaa yhteiskunnan eri sektoreiden yhteistoimintaa sekä edistää kokonaisturvallisuuden eri aloilla työskentelevien henkilöiden verkostoitumista.

¹⁹³ Puolustusministeriön verkkosivut a

jan puheet kerättiin Eilen-arkistosta¹⁹⁴. Yhteensä analyysivaiheeseen valikoitui 80 puhetta. Lista analysoiduista puheista löytyy liitteistä 5, 6 ja 7.

4.1.2 Aineiston analyysi

Puheiden sisältöjä analysoitaessa tarkoituksena oli löytää ne normatiiviset ja kommunikatiiviset tekijät, joilla kansainvälistä yhteistyötä Suomen puolustuspolitiikassa perustellaan. Nämä perusteet heijastelevat konstruktivistista taustaoletusta käyttäen niiden taustalla vaikuttavia yhteisiä ymmärryksiä ja käsityksiä vallitsevasta kansainvälisen järjestelmän sosiaalisen-materialistisesta rakenteesta. Teoreettisesti tarkasteltuna ei kuitenkaan voida julistaa, mitkä kuvaukset tai tulkinnat ovat oikeudenmukaisia. Tutkimuksen kannalta ei olekaan oleellista, ovatko perustelut niin sanotusti valideja, vaan niiden olemassaolo itsessään on pääasiallinen kiinnostuksen kohde. Kansainvälisen yhteistyön perusteluiksi tässä analyysissä ymmärretään suorat viittaukset kansainvälisen sekä pohjoismaiseen yhteistyöhön. Kaikki suoranaisesti kriisinhallintaan liittyvät teemat rajataan tarkastelun ulkopuolelle. Kriisinhallinnan lisäämistä tai kriisinhallinnasta saatavia hyötyjä ei tässä tutkimuksessa ymmärretä kansainvälisenä yhteistyönä vaan omana kriisinhallinnallisena kokonaisuutenaan erillään tarkastelun keskipisteessä olevasta puolustuspolitiikasta.

Puheita tutkittiin sekä määrällisesti että laadullisesti. Tarkasteltaessa kansainvälisen yhteistyön perusteluja määrällisenä yksikkönä yksi puhe pystyi saamaan ainoastaan arvot 1 tai 0¹⁹⁵. Yksityiskohtaisemmalla teoriaohjaavalla sisällönanalyttisellä tarkastelulla taasen tuotettiin vastaus siihen, millä kansainvälisen yhteistyön lisäämistä perusteltiin. Aineiston analyysissä edetään kaksivaiheisesti. Aluksi aineistoa käsitellään aineistolähtöisesti eli aineistosta itsestään etsitään analyysiyksiköt¹⁹⁶, jonka jälkeen aineiston analyysiä ohjaavaksi ajatuksiksi tuodaan analyysirunko.

Analyysiin valituista puheista etsittiin ne tekijät, joilla kansainvälistä yhteistyötä osana puolustuspolitiikkaa perustellaan. Tämän jälkeen tulokset redusointiin ja klusteroitiin, jotta tuloksien abstrahointi taulukkomuotoon oli mahdollista. Tuloksien abstrahoinnin tarkoituksena on tuottaa mahdollisimman pelkistettyjä pääluokkia, jotta aineiston analyysin tuloksien vertail-

¹⁹⁴ Eilen-arkisto on Ulkopoliittisen instituutin ylläpitämä kaikille avoin verkkoarkisto, johon on koottu Suomen ulkopoliittikan keskeiset dokumentit ja puheet. Eilen verkkosivut.

¹⁹⁵ Arvo 1 tarkoittaa, että puheessa käsiteltiin kansainvälistä yhteistyötä puolustuspolitiikassa ja arvo 0 tarkoittaa, ettei puheessa käsitelty kansainvälistä yhteistyötä puolustuspolitiikassa. Tässä tarkastelussa viittaus joko kansainväliseen yhteistyöhön tai pohjoismaiseen yhteistyöhön riitti antamaan analyysiarvon 1.

¹⁹⁶ Ne tekijät, joilla kansainvälistä yhteistyötä perustellaan.

tavuus analyysirunkoon olisi mahdollista. Aineiston analyysin abstrahoidut tulokset koodattiin taulukkomuotoon, joka löytyy liitteestä 8.¹⁹⁷

4.1.2.1 Puolustusministeri

Puolustusministeri piti tarkastelujakson aikana yhteensä 52 puhetta tai muuta virallista ulostuloa¹⁹⁸, jotka kaikki valittiin analyysiin ja niissä 37:ssä eli noin 71%:ssa käsiteltiin kansainvälistä yhteistyötä. Puheet, joissa kansainvälistä yhteistyötä ei käsitelty, pidettiin pääsääntöisesti esimerkiksi veteraanijuhlissa tai sotainvalidipäivän kunniaksi. Tällöin puheiden sisältö keskittyi tapahtuman luonteeseen. Puolustusministerin puheet käsitelivät sisällöltään yleensä koko puolustuspolitiikan kokonaisuutta, joten kansainvälisen yhteistyö esiintyminen lähes poikkeuksetta hänen puheissaan on luontevaa.

Pohjoismaista yhteistyötä käsiteltiin yhteensä yhdeksässätoista puheessa. Yleisin peruste pohjoismaiselle yhteistyölle oli kustannustehokkuus, jonka avulla yhteistyötä perusteltiin kahdeksan kertaa. Puolustusministerin mukaan pohjoismaisen yhteistyön taustalla ovat: *”(...) yhteiset, samasta toimintaympäristöstä ja supistuvista määrärahoista johtuvat intressit. Suorituskykyjen kehittäminen niukoilla budjettikehyksillä ei tänä päivänä onnistu ilman yhteistyötä. Pohjoismaisen yhteistyön avulla siihen osallistuvien maiden puolustusvoimia voidaan kuitenkin kehittää, ylläpitää ja käyttää tehokkaammin sekä taloudellisemmin.”*¹⁹⁹

Pohjoismaisen yhteistyön avulla pystytään myös hankkimaan kustannustehokkuutta materiaalihankinnoissa, joiden saralla pohjoismainen yhteistyö avaa uusia mahdollisuuksia. Puolustusministerin mukaan yhteiset materiaalihankinnat sekä lisäävät joukkojen yhteensopivuutta että alentavat hankittavan materiaalin yksikkökustannuksia²⁰⁰. Materiaalipolitiikkaan liittyvillä seikoilla pohjoismaista yhteistyötä perusteltiin puheissa yhteensä viidesti ja suoranaisesti puolustusbudjettien pienenemisellä yhteistyötä perusteltiin viisi kertaa.

Suorituskykyjen yhteisen kehittämisen voidaan katsoa kuuluvan sekä kustannustehokkuuden että materiaalipolitiikan alle, mutta sillä perusteltiin pohjoismaista yhteistyötä seitsemän kertaa. Seitsemässä tapauksessa, joissa pohjoismaista yhteistyötä käsiteltiin, ei sitä suoranaisesti perusteltu millään yksittäisellä tekijällä. Nämä tapaukset on abstrahoitu analyysissä

¹⁹⁷ Tuomi & Sarajärvi 2009, s. 101–118.

¹⁹⁸ Käsitteilyyn otettiin myös muun muassa Puolustusministerin virallinen joulutervehdys rauhanturvaajille

¹⁹⁹ Puolustusministeri 25.08.2014

²⁰⁰ Puolustusministeri 25.08.2014

alakategoriaan *kuuluu puolustuspoliikkaan*. Yhden kerran pohjoismaisesta yhteistyöstä käytettiin pääasiallisena perusteluna siitä saatavia toiminnallisia hyötyjä.

Yleistä kansainvälistä yhteistyötä käsiteltiin puheissa yhteensä kaksikymmentäseitsemän kertaa. Myös kansainvälisestä yhteistyöstä yleisimmin käytetty peruste oli kustannustehokkuus yhdellätoista maininnalla. Puolustusministerin mukaan talouskriisin takia: ”(...) *we need to carry out reforms within a reducing financial framework. This calls for prioritisation, abolition and reallocation. It is necessary to look into the possibility of saving or gaining benefits from multinational co-operation.*”²⁰¹ Yhdeksän kertaa perustellessaan kansainvälistä yhteistyötä puolustusministeri mainitsi perusteeksi suoranaisesti puolustusmäärärahojen pienenemisen. Varsinkin yhteisten suorituskkyjen saralla ja niiden kehittämisessä puolustusministeri näki perusteen kansainvälisen yhteistyön lisäämiselle, sillä hänen mukaansa: ”(...) *tulevaisuudessa yhteistyötä suorituskkyjen kehittämiseksi tulee edelleen syventää EU:ssa.*”²⁰² Euroopan unionin *Pooling & Sharing* -toimintojen hyödyt ovat puolustusministerin mukaan yksi konkreettinen tekijä, jonka avulla on jo saatu hyötyjä. Tätä yhteistyötä tulee hänen mukaansa kuitenkin vielä tiivistää²⁰³. Yleistä suorituskkyjen yhteistä kehittämistä puolustusministeri käytti perusteena kansainvälisen yhteistyön lisäämiselle kuusi kertaa.

Kahdeksassa tapauksessa puolustusministeri käytti perusteena kansainväliselle yhteistyölle huoltovarmuutta, yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta tai kriisinsietokykyä. Hänen mukaansa Suomi ei voi yksin turvata omaa huoltovarmuuttaan vaan tarvitsee siihen muiden samanmielisten valtioiden apua²⁰⁴. Huoltovarmuutta terminä hän käytti sen laajassa merkityksessä viitaten kokonaisuomaanpuolustukseen eikä pelkästään sotilaalliseen huoltovarmuuteen. Kansainvälisen yhteistyön lisäämistä ei suoranaisesti perusteltu millään yksittäisellä tekijällä 12 tapauksessa, joten nämä tapaukset on sijoitettu alakategoriaan *kuuluu puolustuspoliikkaan*. Materiaalipolitiikalla kansainvälistä yhteistyötä perusteltiin vain kerran. Kahdessa puheessa kansainvälistä yhteistyötä perusteltiin siitä saatavilla toiminnallisilla hyödyillä.

Puolustusministeri ei käsitellyt puheissaan kertaakaan suoraan puolustusteollisten markkinoiden muutosta yleisellä tasolla, mutta kuten puolustusministeri muun muassa puheessa 37 mainitsee, tulee puolustusteollisuutta Euroopan alueella kehittää: ”*Suorituskkyjen kehittä-*

²⁰¹ Puolustusministeri 8.12.2011

²⁰² Puolustusministeri 8.8.2013

²⁰³ Puolustusministeri 11.05.2012

²⁰⁴ Puolustusministeri 22.4.2010

minen edellyttää myös eurooppalaisen puolustusteollisuuden ja -markkinoiden kehittämistä. Suorituskykytyössä täytyy myös kyetä entistä paremmin hyödyntämään siviili- ja sotilasalojen välisiä synergioita. Tästä hyvä esimerkki on tutkimus, kehitys ja innovaatio.”²⁰⁵ Puolustusministeriä mukaan: ”(...) puolustuspolitiikassa kysymys nyt ja lähitulevaisuudessa on ennen kaikkea puolustusyhteistyön syventämisestä.”²⁰⁶

4.1.2.2 Puolustusvoimain komentaja

Puolustusvoimain komentajan pitämässä puheissa viidessä eli noin 24%:ssa analysoiduista puheista käsiteltiin kansainvälistä yhteistyötä puolustuspolitiikan saralla. Ajallisesti kansainvälisen yhteistyön perustelut sijoittuivat tasaisesti koko tarkastelujaksolle vuodesta 2009 vuoteen 2014. Kansainvälistä yhteistyötä käsiteltiin neljässä ja pohjoismaista yhteistyötä kolmessa puheessa, joista kahdessa käsiteltiin myös kahdenvälistä yhteistyötä Ruotsin kanssa. Puolustusvoimain komentajan puheiden tyyli on osittain syynä siihen, miksi kansainvälistä yhteistyötä käsiteltiin niin harvoissa puheissa. Puolustusvoimain komentaja keskittyi puheissa selkeästi tiettyihin yksittäisiin teemoihin puolustusvoimien toimintakentästä, eikä käsitelty puheissa koko puolustuspoliittista kokonaisuutta.

Kaikissa tapauksissa, joissa puolustusvoimain komentaja käsitteli kansainvälistä yhteistyötä yksi perusteista oli kustannustehokkuus. Kustannustehokkuudella perusteltiin sekä yleistä kansainvälistä yhteistyötä että pohjoismaista yhteistyötä. Kustannustehokkuuden merkitys ja siihen pakottavan syyt ilmenevät hyvin puolustusvoimain komentajan puheessa 9: *”Talouden puristuksessa olevat puolustusbudjetit sekä kustannusten kasvu pakottavat etsimään korkeampaa kustannustehokkuutta yhteistyön avulla.”²⁰⁷* Kustannustehokkuutta pystyisi puolustusvoimain komentajan mukaan hakemaan erityisesti materiaalipolitiikan kautta: *”Puolustusmateriaalin alalla yhteistyö on järkevää kustannusten jakamiseksi useamman maan kesken jo kaluston kehittämisvaiheessa ja suorituskykyvaatimuksia laadittaessa, puhumattakaan varsinaisista hankinnoista, joissa yhteisostot tulevat edullisemmiksi. Sama kalusto useammassa maassa antaa mahdollisuuksia yhdistää myös huoltoa, korjaustoimintaa ja ylläpitoa sekä saavuttaa siinä kustannusten säästöjä ja työnjaon synergiaetuja.”²⁰⁸* Suorituskykyjen kehittäminen oli kustannustehokkuuden jälkeen toiseksi yleisin peruste kansainväliselle yhteistyölle. Euroopan puolustusviraston johdolla tehtävä yhteistyö, joka

²⁰⁵ Puolustusministeri 8.8.2013

²⁰⁶ Puolustusministeri 10.09.2012

²⁰⁷ Puolustusvoimain komentaja 07.03.2011

²⁰⁸ Puolustusvoimain komentaja 09.11.2009

tähtää kustannustehokkuuteen ja monikansalliseen yhteistyöhön materiaalihankkeissa, on puolustusvoimain komentajan mukaan hyvä esimerkki toimivasta kansainvälisestä yhteistyöstä²⁰⁹.

Puolustusvoimain komentajan mukaan pohjoismaisesta yhteistyöstä keskusteltaessa näkökulma painottuu usein materiaaliasioihin ja kaluston yhteishankintoihin. Hänen mukaansa tarkastelua tulisi laajentaa ja ymmärtää suorituskkyvyt kokonaisuutena, joka koostuu niin välineistä kuin niiden käyttäjistä ja heidän toimintakyvystä ja osaamisesta²¹⁰. Puolustusvoimain komentaja ottaa puheessa 17 suoraan kantaa siihen, miten puolustusteollisuuden rakenteellinen muutos on aiheuttanut lisääntyvää kansainvälistä yhteistyötä: *”Kansainvälisen puolustusyhteistyön laajenevista tarpeista puhuttaessa mainitaan usein, että keskinäisriippuvuudet ovat kasvaneet, koska puolustusmateriaalin hankinta- ja käyttökustannukset ovat nousseet niin suuriksi, että yhteistyö kahden tai useamman maan välillä on tullut välttämättömäksi. Tämä pitääkin paikkansa, mutta yhteistyötarpeiden taustalla on myös toinen syy, joka on havaittu jo paljon aikaisemmin. Se on puolustusteollisuuden kansainvälistyminen ja verkottuminen.”*²¹¹

Kansainvälisen yhteensopivuuden lisääntyminen ei noussut esille Euroopan puolustusteollista muutosta tarkastellessa niin voimakkaasti, että se olisi sijoitettu omana analyysiyksikkönään analyysirunkoon. Puolustusvoimain komentajan mukaan sen rooli kansainvälisen yhteistyön taustalla on kuitenkin jopa pakottava: *”Kansainvälistä sotilaallista yhteensopivuutta puoltavia - tai paremminkin siihen suorastaan pakottavia tekijöitä ovat - ensinnäkin taloudellisen tehokkuuden vaatimukset puolustusvoimien jokapäiväisessä toiminnassa, toiseksi puolustusmateriaalin kehitystyö ja hankinnat, kolmanneksi kansallinen huoltovarmuus sekä mahdollisuudet hankkia kansainvälistä materiaalitukea poikkeusoloissa ja neljänneksi edellä mainitsemani kriisinhallintaoperaatiot.”*²¹² Johtuen Naton johtavasta asemasta turvallisuuden ylimpänä toimijana Euroopan alueella on sen toiminnasta strategian ja asevoimien rakenteen saralla tullutkin malli monille Natoon kuulumattomille Eurooppalaisille valtioille. Nato-standardien täyttämisestä on muodostunut Euroopan alueella valtioille selkeä tavoitetilä, joka lisää kansainvälistä sotilaallista yhteensopivuutta.²¹³ Aineiston analyysissä kansain-

²⁰⁹ Puolustusvoimain komentaja 09.11.2011

²¹⁰ Puolustusvoimain komentaja 04.03.2013

²¹¹ Puolustusvoimain komentaja 04.03.2013

²¹² Puolustusvoimain komentaja 09.11.2011

²¹³ Haltiner & Klein 2005, s. 10–11

välisen yhteensopivuuden käyttäminen perusteluna sijoitettiin alakohtaan *toiminnalliset hyödyt*.

4.1.2.3 Tasavallan presidentti

Tasavallan presidentin puheita analyysiin valikoitui kuusi kappaletta, joista neljässä puhuttiin kansainvälisen yhteistyön lisäämistä. Näistä neljästä tapauksesta kahdessa perusteltiin pohjoismaista yhteistyötä ja kolmessa tapauksessa käsiteltiin yleisemmin kansainvälistä yhteistyötä. Yleisempää kansainvälisen yhteistyön kehittämistä käsiteltiin tasaisesti koko tarkastelujaksona, mutta pohjoismaista yhteistyötä käsiteltiin ainoastaan kahdessa tuoreimmassa puheessa, jotka ajoittuvat vuosien 2012 ja 2013 vaihteeseen. Analysoitujen puheiden lukumäärä on kuitenkin niin pieni, ettei suurempia johtopäätöksiä teemojen ajallisesta esiintymisestä ole järkevää tehdä.

Pohjoismaisesta yhteistyöstä tasavallan presidentti käytti perusteina yhteisten suorituskyyjen kehittämistä sekä tarkempaa ehdotusta *Pooling & Sharing* -toiminnasta: ”(...) siis ajatuksessa kehittää muiden Pohjoismaiden kanssa puolustusmateriaalin *Pooling and Sharing* -periaatetta.”²¹⁴ Myös tasavallan presidentin kommentti: ”Pohjoismaisen yhteistyön merkityksen kasvu on tälle yleisölle jo varmasti selvä”²¹⁵ kuvastaa, kuinka pohjoismainen yhteistyön on ainakin hänen mielestään itsestään selvä kehityskulku Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tulevaisuudessa. Yhdessä puheessa tasavallan presidentti käytti toiminnallisia syitä ja Suomen muuttuneita uhkakuvia perusteena pohjoismaiselle yhteistyölle.

Kansainvälisen yhteistyön lisäämistä tasavallan presidentti perusteli Suomen muuttuneilla uhkakuvilla sekä suorituskyyjen yhteisellä kehittämisellä. Tutkimuksen teoriaosiossa käsitelty laajentunut turvallisuuskäsitys kuvastuu selvästi tasavallan presidentin näkemyksissä Suomen uusista uhkakuvista: ”(...) pidemmällä aikavälillä meidän on myös varauduttava kriiseihin, jotka johtuvat ilmaston lämpenemisestä ja sen seurauksista: merenpinnan noususta, myrskyjen lisääntymisestä, kuivuudesta, ruoan tuotannon vähenemisestä ja nälänhädästä.”²¹⁶ ja ”Myös Suomi kansainvälisestä taloudellisesta vuorovaikutuksesta hyvin riippuvaisena maana on kiinnostunut siitä, että vakaat olot, demokratia, ihmisoikeudet ja markkinatalous etenevät maailmassa häiriöttömästi (...) Tämä on myös se syy, miksi panostamme

²¹⁴ Tasavallan presidentti 17.01.2013

²¹⁵ Tasavallan presidentti 17.01.2013

²¹⁶ Tasavallan presidentti 25.1.2010

EU:n turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen yhteistyöhön, Nato-kumppanuuteen ja pohjoismaiseen puolustusyhteistyöhön.”²¹⁷ Presidentin puheessaan käyttämät perustelut kansainvälisestä yhteistyöstä ovat yhtenevät Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten analyysin kanssa²¹⁸. Uhkakuvien rakentumista ulko- ja turvallisuuspoliittisissa selonteissa tutkinut Limnell toteaa: ”(...) *turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selontekomenettely on turvallisuusympäristön muutosten ja sotilaallisten uhkakuvien haalistumisen ohella edesauttanut laajan turvallisuuskäsityksen ja siihen yhdistettävien uusien, ei-sotilaallisten, uhkakuvien vakiintumista suomalaiseen yhteiskuntaan.*”²¹⁹

4.1.3 Yhteenvedo

Taulukoimalla kansainvälisestä yhteistyöstä²²⁰ ja pohjoismaisesta yhteistyöstä²²¹ käytetyt perustelut havaitaan kustannustehokkuuden olevan yleisimmin käytetty peruste sekä kansainvälisestä että pohjoismaisesta yhteistyöstä. Muista perusteista yleisimmin esiintyvät huoltovarmuus, puolustusmäärärahojen pieneneminen sekä suorituskkyjen kehittäminen. Materiaalipolitiikalla perusteltiin pohjoismaista yhteistyötä yhteensä kuusi kertaa, mutta vain kaksi kertaa yleistä kansainvälistä yhteistyötä. Huoltovarmuudella perusteltiin pohjoismaista yhteistyötä vain kaksi kertaa, mutta kansainvälistä yhteistyötä perusteltiin huoltovarmuudella yhdeksän kertaa. Huoltovarmuuden osuus kansainvälisestä yhteistyöstä käytetyistä perusteluista on niin merkittävä, että huoltovarmuus lisättiin analyysirunkoon omana analyysiyksikkönään.

Tasavallan presidentin puheissa korostui Suomen muuttuneet uhkakuvat, joka teemana siioittuu selkeästi tutkimuksen viitekehyksessä esiteltyjen sosiaalisen rakentumisen tasoista ensimmäiselle. Puolustusvoimain komentajan puheista nousi esille analyysirungon ulkopuolinen peruste kansainvälisestä sotilaallisesta yhteensopivuudesta. Kansainvälinen sotilaallinen yhteensopivuus liitetään yleensä kiinteästi kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan, mutta kuten puolustusvoimain komentaja totesi, sen avulla voidaan saavuttaa huoltovarmuudellisia, materiaalipoliittisia ja kustannustehokkuuteen liittyviä hyötyjä.

²¹⁷ Tasavallan presidentti 17.01.2013

²¹⁸ VNS 5/2012, s. 10–14

²¹⁹ Limnell 2009, s. 370

²²⁰ Liite 9

²²¹ Liite 10

Syöttämällä puheiden analyysin taulukoidut tulokset²²² analyysirunkoon²²³ havaitaan kansainvälistä ja pohjoismaista yhteistyötä perusteltavan Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksiin liittyvillä tekijöillä. Tämän analyysin pohjalta ei voida kuitenkaan aukottomasti väittää kansainvälisen yhteistyön tai pohjoismaisen yhteistyön lisääntymisen suoraan aiheutuvan Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksista, mutta siihen liittyvät tekijät vaikuttavat kansainvälisestä yhteistyön perusteluihin.

Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutokset	Perustellaanko analyysipisteen avulla kansainvälistä yhteistyötä puheissa?
Puolustusmäärärahojen pieneneminen	Kyllä.
Puolustusmateriaalin kallistuminen	Kyllä.
Euroopan poliittinen integraatio	Ei.
Puolustusteollinen yhteistyö Euroopan alueella	Kyllä.
Suorituskykyjen yhteinen kehittäminen	Kyllä.
Puolustusteollisuuden rakenteellinen muutos	Kyllä.
Kustannustehokkuuden kasvattaminen puolustuspolitiikan saralla	Kyllä.
Sisämarkkinoiden kehittäminen puolustusteollisuuden saralla	Ei.
Euroopan puolustusviraston perustaminen	Ei.
Huoltovarmuus	Kyllä.

Taulukko 2. Kansainvälisen yhteistyön perustelut analysoiduissa puheissa.

4.2 Tapaus 2: Kotimainen ruuti- ja ammustuotanto osana ulko- ja turvallisuuspoliittisia selontekoja

Tässä alaluvussa tutkitaan, miten Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutokset ovat vaikuttaneet suomalaisiin ruutia ja ampumatarvikkeita tuottaviin puolustusteollisiin yrityksiin ja onko näillä vaikutuksilla ollut heijastumia Suomen puolustuspolitiikkaan ulko- ja turvallisuuspoliittisten selonteiden kautta. Tarkastelu keskittyy ruuti- ja ammustuotantoon, koska ulkopoliittisen instituutin tekemä tutkimus osoittaa Euroopan unionin puolustus- ja turvallisuushankintadirektiivin vaikutuksien olevan luultavasti kaikkein voimakkaimpia strategisesti vähemmän merkittävien tuotteiden kaupan vapautumiseen. Puolustusteollisuus-

²²² Liitteet 9 ja 10

²²³ Taulukko 2

den erityisluonteen vuoksi vapaa kilpailu ei sovi kaikille puolustusteollisuuden sektoreille, kuten esimerkiksi salausteknologiaan²²⁴.

4.2.1 Suomalainen ruuti- ja ammusteollisuus

Vuosina 1997–1998 suomalainen puolustusteollisuus oli suuren rakenteellisen muutoksen kohteena. Patria perustettiin yritysfuusioiden kautta vuonna 1997 ja vuonna 1998 perustettiin kaksi merkittävää pohjoismaista ampumatarvike- ja räjähdeteollisuuden yhteisyritystä. Patria ja Saab abp. perustivat Nexplo Industriesin, jonka omistukseen siirtyi Suomen merkittävien ruudintuottaja Vihtavuoren ruutitehdas. Samana vuonna perustettiin Partian, Celsius AB:n Ruotsista ja Raufoss ASA:n Norjasta yhteisomistukseen NAMMO Group, jonka omistukseen Lapuan patruunatehdas siirtyi.²²⁵

Vuonna 2004 Patria ja Saab fuusioivat Nexplo Industries Ab:n Ranskalaiseen Eurengo SA -nimiseen ranskalaiseen yhtiöön, jonka omistajiksi Patria ja Saab tulivat kumpikin 19,9% osuuksilla. Fuusion tavoitteena oli luoda Euroopan johtava ruuti- ja räjähdysaineyhtiö²²⁶. Eurencon enemmistöomistajaksi tuli ranskalainen Matériaux Energétiques (SNPE), jonka omistaa Ranskan valtio. Eurenolla on tehtaita muun muassa Ranskassa, Belgiassa, Ruotsissa ja Suomessa. Suomessa Eurencon omistamat Vihtavuoren tehtaat toimivat sen tytäryhtiön tytäryhtiönä ja niiden nimeksi vaihtui Eurengo Vihtavuori Oy.²²⁷ Patrian silloisen konserni-johtajan mukaan Eurencon perustaminen oli seuraava askel puolustusteollisuuden yhdistymiskehityksessä ja pelkästään pohjoismaisessa omistuksessa Nexplo olisi ollut liian pieni kilpailija²²⁸.

Osana Eurencon toiminnan kehittämistä Patria ja Saab myivät kesällä 2010 osakkeensa Eurencon sen aiemmalle enemmistöosakkaalle ja nyt ainoalle omistajalle ranskalaiselle SNPE:lle. Tämän kaupan seurauksena vasemmistoliiton kansanedustaja Matti Kangas jätti eduskunnassa kirjallisen kysymyksen halutessaan vastauksen siihen, rikkooko Vihtavuoren tehtaan siirtyminen ranskalaisomistukseen valtioneuvoston päätöstä huoltovarmuuden tavoitteista ja onko se uhka Suomen huoltovarmuudelle²²⁹. Ministerin vastauksesta käy ilmi, että vaihtoehtona osakkeiden myymiselle olisi käytännössä ollut erittäin merkittävä osallis-

²²⁴ Mikkola & Anteroine & Lauttamäki 2012, s. 167

²²⁵ Taloussanomien verkkosivut a

²²⁶ Kauppalehden verkkosivut a

²²⁷ KK 647/2010 vp, s. 2

²²⁸ Kalevan verkkosivut

²²⁹ Kauppalehden verkkosivut b ja KK 647/2010 vp, s. 1

tuminen Eurencon toiminnan rahoittamiseen ja sitä kautta yhtiön muualla kuin Suomessa sijaitseviin tuotantolaitoksiin kohdistuvien mittavien investointien rahoittaminen. Tähän Patria ei ollut halukas, eikä sitä myöskään pidetty Patrian osakkeenomistajien edun mukaisena. Selvitysten mukaan oli yksiselitteisesti todettu, että puhtaasti kansallisen kysynnän varassa Vihtavuoren tehtaalla ei ollut liiketaloudellisesti kannattavan toiminnan edellytyksiä. Vihtavuoren tuotannon volyymi ja toiminnan jatkuvuus olivat siten parhaiten turvattuja sellaisen laajemman ampumatarviketuotannon osana, jossa Vihtavuoren tuotteet ja tuotanto tukevat laajempaa tuotevalikoimaa. Eurencon muut osat olivatkin Vihtavuoren suurin asiakasryhmä.²³⁰

Vuonna 2012 Vihtavuori aloitti koko henkilöstöä koskevat yhteistoimintaneuvottelut, koska tykkiruudin myyminen puolustusvoimille romahti. Armeijan tykkiruutien tilausten puuttuminen vuodelta 2012 ajoi Eurenco Vihtavuoren ruutitehtaan taloudellisesti kestävämmään ahdinkoon ja puolustusvoimien lykättyä tilauksiaan ilmoitti Vihtavuoren ranskalainen emoyhtiö lopettavansa konsernilainan antamisen.²³¹ Vuonna 2013 Eurenco Vihtavuori Oy:n emoyhtiö ranskalainen Eurenco ilmoitti halukkuutensa vetäytyä kokonaan pois Suomen toiminnoista. Patrian ilmoittaessa haluttomuutensa Vihtavuoren tehtaan takaisinostolle käynnisti Eurenco yhteistoimintaneuvottelut, joiden seurauksena oli uhka nitroselluloosan ja ruudintuotannon loppumiselle Vihtavuorella.²³²

Suomen valtio halusi kuitenkin turvata Vihtavuoren ruudintuotannon, joten se teki päätöksen enintään 25 miljoonan euron valtiontakuusta, jonka edesauttamana Nammo osti Vihtavuoren ruutitehtaan Eurencolta²³³. Vuonna 2014 Patria myi Sastamalan ampumatarvikkeiden tuotantolaitoksen Nammo Lapualle²³⁴, jonka jälkeen Nammon omistuksessa on kolme Suomen merkittävintä ruudin ja ammustarvikkeiden tuotantolaitosta. Nammon omistajuus on nykyisin puoliksi Patrian ja puoliksi Norjan valtion käsissä²³⁵.

Muita merkittäviä ruudin tai ampumatarvikkeiden tuottajia Suomessa on Focit Oy, jonka erikoisosaaminen on keskittynyt siviili- ja sotilaskäyttöön suunniteltujen räjähteiden ympärille. Yhtiön vuosittainen liikevaihto on noin 90 miljoonaa euroa. Focit Oy:n yksi tehdas

²³⁰ KK 647/2010 vp, s. 2

²³¹ Teollisuusalojen ammattiliiton verkkosivut

²³² Keskisuomalaisen verkkosivut

²³³ Yleisradion verkkosivut a ja Yleisradion verkkosivut b ja Puolustusministeriön verkkosivut b

²³⁴ Taloussanomien verkkosivut b

²³⁵ Nammon verkkosivut

sijaitsee Vihtavuoren alueella.²³⁶ Raikka Oy valmistaa Lapinjoen räjähdetehtaalla puolustusvoimien tarpeen räjähdettäviä sekä ruuttipanoksia. Yhtiön liikevaihto on noin 10 miljoonaa euroa, josta vain osa muodostuu räjähdettävien valmistamisesta²³⁷. Perinteinen suomalainen metsästyskivääri ja ammusvalmistaja Sako on nykyisin italialaisomistuksessa kuuluen Beretta Group:iin. Yhtiön liikevaihto oli vuonna 2013 58 miljoonaa euroa ja yhtiön tuotannosta valtaosa menee vientiin²³⁸.

4.2.2 Kotimainen ruudin- ja ammustentuotanto osana Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisia selontekoja vuosina 1995–2012

Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittiset selonteot ovat Limnellin mukaan puolustusministeriössä erittäin keskeisenä ja tärkeänä pidetty asiakirja. Selonteossa määritettävät Suomen puolustuspoliittiset linjaukset antavat puolustusministeriölle ja puolustusvoimien johdolle keskeiset valtiojohdon linjaukset Suomen sotilaallisen puolustuksen kehittämisen ja sen ohjaavuuden osalta.²³⁹ Tämän seurauksena on perusteltua tarkastella juuri ulko- ja turvallisuuspoliittisten selontekojen kautta, onko ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotannolla näkyvä rooli Suomen puolustuspolitiikan kannalta merkittävimmissä asiakirjassa ja miten se on muuttunut vuosien saatossa. Liitteenä 11 olevaan taulukkoon on listattu kotimaisen ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotannon esiintyminen valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittiset selonteissa.

Vuoden 1995 selonteossa ei käsitelty lainkaan kotimaista ruudin tai ampumatarvikkeiden tuotantoa. Vuoden 1997 selonteossa määriteltiin, että kotimaisen puolustustarviketeollisuuden toimintaedellytyksien turvaamista tulee edistää riittävällä kotimaisella tilauskannalla ja kotimaiseen tuotantoon pyritään tukeutumaan erityisesti maavoimien raskaiden aseiden ja ampumatarvikkeiden valmistuksessa.²⁴⁰ Vuonna 1998 tapahtuneet suomalaiseen ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotantoon vaikuttaneet puolustusteollisuuden rakenteelliset muutokset, eli räjähdysainekonserni Nexplon ja ampumatarvikekonserni Nammon perustaminen, sekä näihin muutoksiin johtaneiden syiden vaikutukset näkyvät selvästi seuraavassa vuonna 2001 julkaistussa selonteossa.

²³⁶ Focit oy:n verkkosivut

²³⁷ Raikka oy:n verkkosivut

²³⁸ Kauppalehden verkkosivut c ja Sakon verkkosivut

²³⁹ Limnell 2011, s. 279–280

²⁴⁰ VNS 1/1995 ja VNS 1/1997, s. 90

Vuoden 2001 selonteon puolustuspoliittinen linja kotimaisen ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotannon osalta poikkeaa selkeästi vuoden 1997 selonteosta. Sodan ajan edellyttämää ruuti- ja ammustuotantoa ei sen mukaan enää kyetä ylläpitämään puolustushallinnon rahoituksella vaan ruuti- ja ammustuotannon kokonaisuutta ja tietotaidon sekä tuotannon ylläpitoa kotimaassa tulee tarkastella uudelleen. Vaikkakin tulevaisuudessa tarvitaan ruudin ja ammustuotannon osaamista kotimaassa, voidaan sitä ylläpitää esimerkiksi osaamiskeskustoissa. Selonteosta käy myös ilmi pohjoismaisen puolustusteollisuuden liittoutuminen kannattavuutensa kasvattamiseksi sekä Nammon että Nexplon perustaminen.²⁴¹

Vuoden 2004 selonteossa todetaan, että kotimainen ruudin ja raskaiden ampumatarvikkeiden tuotanto ja siihen liittyvä osaaminen säilytetään tuotantokykyisinä ja kapasiteetin säilymisen edellyttämä tuotanto pyritään turvaamaan puolustusvoimien omilla ostoilla. Tämän lisäksi teollisuuden vientiedellytyksiä tuetaan aktiivisesti.²⁴² Vuonna 2004 Nexplo fuusioitiin kuitenkin Ranskalaiseen Eureconiin, jolloin sen enemmistöomistajaksi tuli Ranskan valtio.²⁴³ Vuoden 2009 selonteossa todettiin, että ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotantokykyä ja siihen liittyvää osaamista ylläpidetään kotimaassa enää toistaiseksi ja puolustusvoimien käyttöön hankittavien raskaiden ampumatarvikkeiden ja ruudin kotimaisesta tuotantotarpeesta laadittaneen selvitys²⁴⁴. Vuonna 2010 Patria ja Saab myivät osakkeensa Eurencossa Ranskalaiselle SNPE:lle, jolloin Nexplon omistuksessa oleva Vihtavuoren tehdas siirtyi pois kotimaisesta omistuksesta muun muassa siksi, ettei Vihtavuoren tehtaalla ei ollut liike-taloudellisesti kannattavia toimintaedellytyksiä puhtaasti kansallisen kysynnän varassa²⁴⁵.

Vuoden 2012 selonteossa todetaan raskaan ruuti- ja ampumatarviketuotannon kotimaisen ylläpitämisen tarkoituksenmukaisuutta arvioitavan jatkuvasti. Selonteon mukaan toistaiseksi on kuitenkin huoltovarmuudellisten näkökohtien vuoksi ollut perusteltua säilyttää tuotantokyky kotimaassa²⁴⁶. Samana vuonna Vihtavuoren tehtaalla aloitettiin koko henkilöstöä koskevat yhteistoimintaneuvottelut ja seuraavana vuonna Eurencon ranskalainen emoyhtiö ilmoitti halukkuutensa vetäytyä pois Suomen toiminnoista²⁴⁷. Vuoden 2012 selonteon puolustuspoliittisen ohjauksen mukaisesti valtio halusi turvata Vihtavuoren ruudintuotannon huoltovarmuudellisista syistä, joten se teki päätöksen 25 miljoonan euron valtiotakuusta. Valti-

²⁴¹ VNS 2/2001, s. 51 ja 79

²⁴² VNS 6/2004, s. 117

²⁴³ Kauppalehden verkkosivut a

²⁴⁴ VNS 1/2009, s. 104

²⁴⁵ KK 647/2010 vp, s. 2

²⁴⁶ VNS 5/2012, s. 109

²⁴⁷ Keskisuomalaisen verkkosivut ja Teollisuusalojen ammattiliiton verkkosivut

ontakuun edesauttamana Vihtavuoren ruutitehdas siirtyi Eurencolta Nammolle, jolloin se palasi puoliksi kotimaiseen omistukseen²⁴⁸.

2000-luvun selonteissa on selvästi havaittavissa, kuinka sitoutumisen aste ruudin ja ampu-
matarvikkeiden tuotannon kotimaisuuteen on laskussa. Vuoden 2001 selonteossa suoraan
ilmaistiin, ettei sodan ajan edellyttämää tuotantoa enää pystytä ylläpitämään käytössä oleval-
la puolustushallinnon rahoituksella²⁴⁹. Tämän jälkeen vuoden 2004 selonteossa määritettiin,
että kotimaisen ruudin ja raskaiden ampumatarvikkeiden tuotanto ja osaaminen tulee säilyt-
tää tuotantokykyisinä²⁵⁰. Vuoden 2009 selonteossa tuotantokykyä ja osaamista määrättiin
ylläpitämään enää toistaiseksi²⁵¹ ja vuoden 2012 selonteossa sen tarkoituksenmukaisuutta
määrätään arvioimaan jatkuvasti²⁵².

Kuitenkin ruudin ja ampu-
matarvikkeiden tuotannon säilyttäminen on toistaiseksi ollut huol-
tovarmuuskäytökohdista perusteltua, kuten selonteista ja hallituksen toimista Vihtavuoren
ruutitehtaan pelastamiseksi Nammolle omistukseen käy selvästi ilmi²⁵³. Vuoden 2001 selon-
teko on ainoa, jossa selkeästi mainitaan, ettei nykyinen puolustushallinnon rahoitus mahdol-
lista sodan ajan toimintojen edellyttämää tuotantoa. Julkisista asiakirjoista ei käy ilmi sitä,
kuinka suuri osuus puolustusvoimien sodan aikana tarvitsemista ampu-
matarvikkeista enää
kyetään tuottamaan kotimaassa. Puolustusvoimien sodan ajan vahvuuden lasku puolustus-
voimauudistuksen myötä 250 000:teen vaikuttaa oletettavasti mahdolliseen ruudin ja ampu-
matarvikkeiden tarpeeseen²⁵⁴.

Vuonna 2009 voimaan tulleella Euroopan unionin puolustus- ja turvallisuushankintadirektiivillä²⁵⁵ ei ole ollut yksiselitteisiä vaikutuksia vuoden 2012 selonteon tekstiin. Direktiivi voi
kuitenkin olla yksi syy siihen, miksi selonteossa määritellään kotimaisen tuotannon tarkoi-
tuksenmukaisuuden ylläpitämisen jatkuvan arvioinnin vaatimus. Ulkopoliittisen instituutin
haastatteleman asiantuntijan mukaan vie mahdollisesti jopa 5-6 vuotta kunnes uusi euroop-

²⁴⁸ Yleisradion verkkosivut a ja Yleisradion verkkosivut b ja Puolustusministeriön verkkosivut b

²⁴⁹ VNS 2/2001, s. 51 ja 79

²⁵⁰ VNS 6/2004, s. 117

²⁵¹ VNS 1/2009, s. 104

²⁵² VNS 5/2012, s. 109

²⁵³ Yleisradion verkkosivut a ja Yleisradion verkkosivut b ja Puolustusministeriön verkkosivut b ja VNS
5/2012, s. 109

²⁵⁴ Toisaalta epäsuorantulen yksiköiden määrä kasvaa suhteessa jalkaväikyksiköihin, joten raskaiden ampuma-
tarvikkeiden suhteellisen kulutuksen voisi olettaa pysyvän lähes ennallaan tai kasvavan. Suomen sotilas aika-
kausilehden verkkosivut

²⁵⁵ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2009/81/EC

palainen lainsäädäntö saadaan todella toimimaan²⁵⁶, joten sen vaikutuksia on turhan aikaista lähteä arvioimaan.

4.2.3 Kotimainen ruudin- ja ammustentuotanto osana muita puolustuspoliittisia asiakirjoja

Puolustusministeriön materiaalioliittisissa strategioissa 2007 ja 2011 ei käsitellä lainkaan kotimaista ruudin tai ampumatarvikkeiden tuotantoa²⁵⁷. Puolustuksen parlamentaarisen selvitysryhmän loppuraportissa taas todetaan ruuti- ja ampumatarvikkeiden osalta, että hankinnoista huolimatta huollon osalta varustukseen jää puutteita erityisesti tykistön ja kranaatinheitinampumatarvikkeisiin. Maavoimien osalta ampumatarvikkeiden todetaan olevan yksi suurimmista haasteista, sillä tällä hetkellä koulutusampumatarvikkeina käytetään sodan ajan ampumatarvikevarantoa. Tämä laskee entisestään poikkeusolojen materiaalista valmiutta. Ilmatorjunnan ampumatarvikkeisiin tulee selvityksen mukaan myös kohdentaa lisärahoitusta ampumatarvikkeiden määrän ylläpitämiseksi riittävällä tasolla.²⁵⁸

Valtioneuvoston päätöksessä huoltovarmuuden tavoitteista vuodelta 2008 todetaan, että ruuti- ja ampumatarviketuotantokykyä ja siihen liittyvää tietotaitoa on edelleen ylläpidettävä. Samalla jatketaan pohjoismaisen työnjaon kehittämistä ampumatarvikealalla.²⁵⁹ Puolustusministeriön asettaman *huoltovarmuuskriittinen teknologia, tuotanto ja osaaminen* -työryhmän loppuraportissa todetaan, että raskas ruuti- ja ampumatarviketuotanto on Suomen valitseman puolustusjärjestelmän toimivuuden ja erityisesti sotilaallisen huoltovarmuuden näkökulmasta edelleen tärkeä komponentti ja tämän taustalla vaikuttavat Suomen panostukset kenttätykistöön ja sitä seuraavat suuret tarvittavat ampumatarvikevolyymit.²⁶⁰

4.2.4 Johtopäätökset

Tarkasteltaessa Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksien heijastumista Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisiin selontekoihin kotimaisen ruudin ja ammustarviketuotannon kautta on selkeästi havaittavissa, kuinka kotimainen puolustusteollisuuden kehitys vastaa eurooppalaisen puolustusteollisuuden rakenteellista muutosta ja tämä muutos näkyy

²⁵⁶ Mikkola & Anteroine & Lauttamäki 2012, s. 209

²⁵⁷ Puolustusministeriö 2007 ja Puolustusministeriö 2011b

²⁵⁸ Eduskunnan kanslian julkaisu 3/2014 s. 22, 25, 27 ja 29.

²⁵⁹ Valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden tavoitteista 539/2008

²⁶⁰ Puolustusministeriö 2012, s. 11

myös suoraan ulko- ja turvallisuuspoliittisissa selonteoissa. Käsiteltäessä kotimaista ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotantoa tulee analyysirunkoon lisätä uudeksi kategoriaksi huoltovarmuus, koska sen rooli on 2000-luvun selonteoissa kiistaton.

Eurooppalaisen puolustusteollisuuden rakenteellisen muutoksen vaikutukset Suomen puolustuspolitiikkaan kotimaisen ruudin ja ammustarviketuotannon kautta ilmenevät valtion toimissa Vihtavuoren tuotannon säilymisen eteen. Vihtavuoren ruutitehtaan siirryttyä ranskalaisen omistajuuteen vuonna 2010 ja omistajan myöhemmin vuonna 2013 ilmoitettua haluavansa vetäytyä Suomen toiminnoistaan koettiin Vihtavuoren tehtaan tuotanto huoltovarmuudellisesti niin tärkeäksi, että ministerit Ihalainen ja Haglund totesivat valtioneuvoston olevan laaja-alaisella yhteistyöllä ponnistellut ratkaisun löytymiseksi tuotannon jatkumiseksi Suomessa²⁶¹.

Puolustusvaliokunta piti Eurengo -yhteistyötä valitettavana esimerkkinä siitä, mitä voi tapahtua suomalaisten puolustusteollisuusyritysten enemmistöosuuden joutuessa ulkomaiseen omistukseen. Suomalaiset puolustusteollisuusyritykset ja myös muut yritykset, joilla on merkittävää yhteistoimintaa puolustusvoimien kanssa, tulisi puolustusvaliokunnan näkemyksen mukaan kaikissa tapauksissa pitää ainakin enemmistöosuudeltaan suomalaisessa omistuksessa. Valiokunta piti myös uskottavan maanpuolustuksen ja huoltovarmuuden näkökulmasta välttämättömänä, että kotimaista ruuti- ja ampumatarviketuotantoa ylläpidetään ja kehitetään kaikissa olosuhteissa myös jatkossa.²⁶² Vuoden 2012 selonteon linja ei kohtaa puolustusvaliokunnan näkemyksen kanssa kotimaisen ruuti- ja ampumatarviketuotannon ylläpitämisestä kaikissa olosuhteissa. Selonteossa lievennettiin entisestään poliittista sitoutumista kotimaiseen ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotantoon määrittelemällä sen tarkoituksenmukaisuus jatkuvan arvioinnin alle. Tavallaan vuoden 2013 tapahtumat voidaan katsoa ensimmäiseksi korkean puolustuspoliittisen tason arvioinniksi ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotannon kotimaisuuden ylläpitämisen tarkoituksenmukaisuudesta, ja ainakin vielä huoltovarmuudellisista näkökulmista kotimainen tuotanto nähdään tarkoituksenmukaisena.

Yhdistämällä tehdyt johtopäätökset analyysirunkoon²⁶³ nähdään, millä Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutokseen liittyvillä analyysiyksiköillä on ollut vaikutuksia ulko- ja turvallisuuspoliittisiin selontekoihin kotimaisen ruudin ja ampumatarviketuotannon kaut-

²⁶¹ Puolustusministeriön verkkosivut b

²⁶² PuVL 7/2009 vp - HE 138/2009 vp

²⁶³ Taulukko 3

ta. Selkeimmät vaikutukset havaittiin olevan puolustusteollisuuden rakenteellisella muutoksella, huoltovarmuudella ja puolustusteollisella yhteistyöllä Euroopan alueella.

Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutos	Vaikutukset ulko- ja turvallisuuspoliittisiin selontekoihin kotimaisen ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotannon kautta
Puolustusmäärärahojen pieneneminen	Osittain. Vuoden 2001 selonteossa mainitaan, ettei sodan ajan edellyttämää ruuti- ja ammustuotantoa ei kyetä enää ylläpitämään käytettävissä olevalla puolustushallinnon rahoituksella.
Puolustusmateriaalin kallistuminen	Ei.
Euroopan poliittinen integraatio	Ei.
Puolustusteollinen yhteistyö Euroopan alueella	Kyllä.
Suorituskykyjen yhteinen kehittäminen	Ei.
Puolustusteollisuuden rakenteellinen muutos	Kyllä.
Kustannustehokkuuden kasvattaminen puolustuspolitiikan saralla	Ei.
Sisämarkkinoiden kehittäminen puolustusteollisuuden saralla	Ei suoranaisesti.
Huoltovarmuus	Kyllä.

Taulukko 3. Kotimaisen ruuti- ja ammustarviketuotannon vaikutukset ulko- ja turvallisuuspoliittisiin selontekoihin.

4.3 Tapaus 3: F-18 -torjuntahävittäjän kunnossapidon kustannuskehitys

Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksen yksi merkittävistä teemoista on puolustusmateriaalin teknologinen kehitys ja sen hinnan kallistuminen. Tämä on johtanut suoriin muutoksiin puolustusteollisen yrityskentän rakenteessa. Puolustusmateriaalin hinnan kallistuminen on kuitenkin moniulotteinen kysymys ja absoluuttista totuutta sen määrästä on erittäin vaikeata laskea. Tämän seurauksena tarkastelupisteeksi valikoitui yhden suorituskyvyn eli F-18 -torjuntahävittäjäkaluston kunnossapidon kustannuksien kehitys ja sen vaikutukset Suomen puolustuspolitiikkaan. Tarkastelu tehdään turvallisuusluokkaan julkinen, mikä rajoittaa tarkastelun ainoastaan yleisluontoiseksi katsaukseksi.

4.3.1 Lentokaluston kunnossapito

Lentokaluston kunnossapidon avulla mahdollistetaan ilmavoimien toimintasuunnitelman mukaisten lentotuntitavoitteiden toteuttaminen ja turvataan puolustusvoimien lentokaluston operatiiviset valmiusvaatimukset. Diplomityössään ”Puolustusmateriaalin elinkaarihinta” Petri Rainio tarkastelee puolustusmateriaalin suorituskyvyn elinjaksoaikaista kustannusrakennetta. Jatkuvassa käytössä olevien ja jatkuvaa kunnossapitoa vaativien asejärjestelmien, kuten hävittäjälentokoneiden suorituskyvyn ylläpidon kustannukset ovat Rainion mukaan ratkaisevassa asemassa laskettaessa näiden asejärjestelmien elinkaarihintaa. Tutkimuksen mukaan hävittäjälentokoneiden suorituskyvyn ylläpidon kustannukset laskettuna yhtä lentokonetta kohden nousivat reilun 10 vuoden tarkastelujakson aikana noin 70%. Vuosittaiseksi kustannusnousuksi muutettuna se vastaa noin 5% vuosittaista kallistumista. Kustannusten kasvun taustalla on henkilöstö- ja materiaalikustannusten yleisen nousun lisäksi kunnossapitoon liittyvien vaatimusten kasvu asejärjestelmälle tehtävien elinjaksopäivityksien seurauksena.²⁶⁴ Vaikkakin Rainio käsitteli raportissaan F/A-18E/F -hävittäjää ei sitä pysty suoraan vertaamaan Suomessa käytössä olevaan vanhempaan F/A-18C/D -torjuntahävittäjään, mutta se on kuitenkin Suomella käytössä olevista suorituskyvyistä F/A-18E/F:ää lähimpänä²⁶⁵. Tutkimuksessa tarkasteltujen asejärjestelmien osalta sekä valmistaja että elinjaksonaikana tukipalvelut tuottaneet yritykset olivat yhdysvaltalaisia, minkä voidaan Rainion mukaan katsoa olleen kustannuksia alentava tekijä²⁶⁶.

Rainion mukaan ylläpitokustannuksien kasvua ei ole Suomessa laajasti tutkittu, mutta sen on arvioitu olevan noin 6–10% vuodessa. Hänen mukaansa keräämällä Suomessa vastaavanlaiselta tarkastelujaksolta hävittäjien suorituskyvyn ylläpitoon liittyviä kustannustietoja sekä vertaamalla näitä tutkimuksessa esitettyyn kustannusrakenteeseen, voisi saada selville niitä tekijöitä, jotka mahdollisesti nostavat suorituskyvyn ylläpitokustannuksia aiemmin arvioitulle tasolle²⁶⁷. Tässä tutkimuksessa työhypoteesiksi F-18 -torjuntahävittäjäkaluston suorituskyvyn ylläpidon kustannuskehitykseksi Suomessa valitaan Rainion esittämä 6–10% ja sen todenmukaisuutta tarkastellaan julkistetun kunnossapidon kustannusrakenteen kautta. Ilmavoimien esikunta on tehnyt laskelmia, joiden tarkoituksena on arvioida F-18 -torjuntahävittäjän elinkaarikustannuksia, mutta niitä ei oteta mukaan tarkasteluun tie-

²⁶⁴ Rainio 2011, s. 61–62

²⁶⁵ Rainio 2011, s. 69

²⁶⁶ Rainio 2011, s. 63

²⁶⁷ Rainio 2011, s. 69

toturvallisuuden takia. Myöskin käsitteenä elinkaarikustannukset on itsessään niin vaikeasti määriteltävä termi, ettei sen käsittely ole tässä tutkimuksessa järkevää.

4.3.2 Kunnossapitohankinnoissa sovellettava lainsäädäntö

Lentokaluston kunnossapitoon liittyviin hankintoihin sovelletaan lakia julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista²⁶⁸. Hankittavat palvelut liittyvät Euroopan unionin sotatarvike-luetteloon²⁶⁹ kuuluvien puolustustarvikkeiden elinkaareen, koska hankinta liittyy puolustusvoimien lentokalustoon²⁷⁰, joka on sotilasilma-alusrekisterissä ja on suunniteltu erityisesti sotilaalliseen käyttöön. Hankintaan sovelletaan puolustushankintalain kolmannen osan kansallisia menettelyjä koskevia säädöksiä. Sen mukaan jäsenvaltio voi toteuttaa toimenpiteet keskeisten turvallisuusetujen turvaamiseksi. Lentokaluston kunnossapitoa koskevat hankinnat ovat puolustusvoimien lentokaluston huoltovarmuuden kannalta välttämättömiä ja näin ollen ne turvaavat Suomen valtion keskeistä turvallisuusetua. Lentokaluston riittävä huoltovarmuus edellyttää huolto- ja kunnossapito-osaamisen jatkuvaa ylläpitämistä kotimaassa. Tämän takia hankinnat on mahdollista suunnata ainoastaan kotimaisille toimittajille. Puolustusvoimien lentokaluston ylläpitoon liittyviä palveluita hankitaan tarpeen mukaan myös ulkomailta silloin, kun se on huoltovarmuutta vaarantamatta mahdollista.²⁷¹

F-18 -torjuntahävittäjäkaluston kunnossapitoon liittyvät hankinnat toteutetaan suorahankintoina. Puolustushankintalain 69 §:n 4 momentin 2 kohdan mukaisesti teknisestä tai yksinoikeuden suojaamiseen liittyvästä syystä vain tietty toimittaja voi toteuttaa hankinnan. Strategisille kumppanuusyrityksille on rakennettu huoltokyky hankittavien huoltopalveluiden toteuttamiseen ilmavoimien kumppanina ja pääosin ilmavoimien kustannuksella. Suurin osa F-18 -torjuntahävittäjää koskevan osaamisen sisällöstä on siirretty Suomeen ulkomaisilta toimittajilta *Industrial Participation* -ohjelman ja Yhdysvaltain hallitus on antanut ilmavoimille luvan antaa F-18 -torjuntahävittäjäkaluston ylläpidossa ja korjauksessa tarvittavaa tietoa Patrialle ja Insta DefSecille.²⁷²

²⁶⁸ Laki julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista 1531/2011. Lain 5 §:n pykälän mukaan puolustushankintalakia sovelletaan (1) puolustustarvikkeiden sekä niiden osien tai osakokonaisuuksien hankintaan; taikka (2) palveluihin, jotka liittyvä suoraan 1 kohdassa tarkoitettuihin tarvikkeisiin niiden elinkaaren jossain vaiheessa.

²⁶⁹ Euroopan Yhteisöjen neuvoston päätös 255/1958

²⁷⁰ Hankinnat koskevat Hornet F/A-18C/D -torjuntahävittäjiä; Hawk MK66, MK51A ja MK51 -suihkuharjoitushävittäjiä; CASA C-295M, Fokker F.27 Mk200 ja 400M ja Learjet 35 A/S -kuljetuskoneita; Valmet L-90-TP Redigo -yhteyskoneita ja NH90 -helikoptereita sekä edellä mainittujen sotilasilma-alusten laitteita, moottoreita ja niiden muita komponentteja.

²⁷¹ Ilmavoimien esikunta 2012, s. 2–3 ja Ilmavoimien materiaalilaitos 2012a, s. 3–5

²⁷² Ilmavoimien esikunta 2012, s. 2–3 ja Ilmavoimien materiaalilaitos 2012a, s. 3–5

Lainsäädännön näkökulmasta Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksella ei ole ollut merkittäviä vaikutuksia lentokaluston kunnossapidon järjestämiseen, koska lait mahdollistavat edelleen hankintojen kohdistamisen suomalaiselle teollisuudelle puolustusministeriön materiaalipoliittisen strategian hengessä. Näin on kyetty turvaamaan poikkeusolojen toiminnan kannalta kriittisen osaamisen säilyminen Suomessa ja vahvistettu kansallista huoltovarmuutta.

4.3.3 F-18 -torjuntahävittäjäkaluston kunnossapitomenojen kehitys

Lentokaluston kunnossapitomenojen jakautuminen vuosien 2005-2016 välisenä aikana osoittaa, että rahoitus on jakautunut noin puoliksi palveluhankintojen ja materiaalihankintojen kesken²⁷³, joista palveluhankintojen kustannustason nousu on ollut Ilmavoimien materiaalilaitoksen mukaan kokonaisuutena maltillista²⁷⁴. F-18 -torjuntahävittäjäkaluston kunnossapitomenot vaihtelevat vuosittain usean miljoonan euron verran ja vuosittainen vaihtelu kohdistuu lähinnä materiaalivarastojen laajuuteen. Vuosina 2005-2008 kunnossapitomenojen kokonaiskustannukset vaihtelivat noin 30-39 miljoonan euron välillä ja vuosien 2012-2016 aikana ne näyttävät vakiintuvan noin 42-45 miljoonan euron suuruusluokkaan.²⁷⁵ Ero vuosien 2008 (noin 30 miljoonaa euroa) ja 2016 (arviolta noin 45 miljoonaa euroa) välillä on suuruudeltaan noin 15 miljoonaa euroa. Ilmavoimien materiaalilaitoksen arvioiden mukaan kunnossapidon rahoituksen muutokset johtuvat, toiminnan tason pysyessä muuttumattomana, kaluston vanhenemisen aiheuttamasta lisääntyneestä tilattavasta kunnossapitotyöstä sekä materiaalista²⁷⁶.

Ilmavoimien materiaalilaitoksen mukaan F-18 -torjuntahävittäjäkaluston kunnossapitoon hankitun materiaalin vuosittainen kallistuminen on ollut vuosien 1995–2011 välillä keskimäärin 5–7%²⁷⁷ ja materiaalin kallistuminen on vain kiihtynyt 2000-luvulla ollen vuosien 2000-2011 välisenä aikana keskimäärin noin 7%²⁷⁸. Varaosien hankinnan osalta hankintahintojen kehitys ei ole ollut lineaarista vaan hinnanvaihtelu on ollut voimakkaan syklistä,

²⁷³ Ilmavoimien materiaalilaitoksen vuosiraportti 2011 liite 15, s. 5. Tarkastelu sisältää kaikki konetyypit, mutta lentokaluston kunnossapitomenoista yli puolet kohdistuu F-18 -torjuntahävittäjäkalustoon.

²⁷⁴ Ilmavoimien materiaalilaitoksen vuosiraportti 2011 liite 15, s. 14. Sama on havaittavissa tarkasteltaessa Patrian, Instan ja Finnairin kunnossapidon keskimääräisen tuntihinnan kehitystä, joka löytyy tämän tutkimuksen liitteestä 13.

²⁷⁵ Ilmavoimien materiaalilaitoksen vuosiraportti 2011 liite 15, s. 6

²⁷⁶ Ilmavoimien materiaalilaitoksen vuosiraportti 2011 liite 15, s. 14

²⁷⁷ Ei indeksikorjattu

²⁷⁸ Ei indeksikorjattu

kuten liitteessä 12 esitettyjen tiettyjen varaosien hinnankehityksestä on selvästi havaittavissa. Hankintahintojen suuruuteen vaikuttaa voimakkaasti hankintaerän suuruus, hankintahetki sekä myyjäorganisaation varasto- ja valmistustilanne²⁷⁹.

F-18 -torjuntahävittäjäkaluston toimintaa on rahoitettu materiaalivarastojen kustannuksella, koska kunnossapitotarpeen vastaavaa rahoitusta ei ole saatu. Rahoituksen niukkuus ja hankintojen jatkuva priorisointi on johtanut epätaloudelliseen hankintamenettelyyn, jossa ostetaan epätaloudellisesti pieniä materiaalierä rahoituksen määräämään ajankohtaan. Ilmavoimien materiaalilaitoksen analyysin mukaan kunnossapidon palveluiden ja varaosien hinnan kallistuminen jatkuu tulevaisuudessa edellisten vuosien mukaisena, jolloin toiminnan tason säilyttäminen suunnitellulla tasolla vaatisi kustannusnousun kompensointia rahoituksessa.²⁸⁰

4.3.4 Puolustusvoimien kunnossapidon kokonaisvaje

Puolustusvaliokunnan lausunnosta hallituksen esitykseen valtion vuoden 2010 talousarvioksi ilmenee, että vuosina 2009 ja 2010 kaikkia puolustushaaroja on vaivannut varaosavaje. Ilmavoimat toi kuulemisessa esiin, että ilman korjaavia toimenpiteitä F-18 -torjuntahävittäjäkaluston varaosavaje tulee vaikuttamaan lentotoimintaan vuoden 2010 aikana. Konekaluston toimintakuntoisena pitäminen onkin jo johtanut varaosien kannibalisointiin eli varaosia on jouduttu siirtämään koneesta toiseen tarpeen mukaan. Tämä taas on johtanut kriisinajan valmiudessa pidettävien koneiden määrän laskemiseen. Ilmavoimien rakenteellinen rahoitusvaje tarpeellisten varaosien hankkimiseksi on selvityksen mukaan vuositasolla noin 15-20 miljoonaa euroa. Lisäksi sodan ajan varaosavaraston ajan tasalle saattaminen vaatisi vielä noin 40 miljoonan euron kertainvestoinnin. Valiokunta huomauttaa, että kuitenkin puolustushallinnon kokonaisbudjettia arvioitaessa varaosavaje on lopulta-kin pieni osatekijä ja sen mukaan puolustusvoimien tulisi kyetä hallinnon sisäisin toimenpitein korjaamaan syntynyt varaosavaje. Valiokunta pitää kuitenkin välttämättömänä, että normaalin toimintatason edellyttämien varaosien hankintamäärärahojen tulee sisältyä vuositaiseen rahoituskehitykseen.²⁸¹

F-18 -torjuntahävittäjäkaluston varaosavajeen muodostama vuosittainen 15-20 miljoonan euron ja 40 miljoonan euron kertaluontoinen rahoitusvaje on ollut osa koko puolustusvoimi-

²⁷⁹ Ilmavoimien materiaalilaitoksen vuosiraportti 2011 liite 15, s. 9

²⁸⁰ Ilmavoimien materiaalilaitoksen vuosiraportti 2011 liite 15, s. 15

²⁸¹ PuVL 7/2009 vp - HE 138/2009 vp

en materiaalsen valmiuden keskeisintä haastetta eli varaosien ja vaihtolaitteiden riittävyyttä, kuten käy ilmi valtion vuoden 2010 tilinpäätöskertomuksesta. Tilinpäätöskertomuksen mukaan kunnossapidon kokonaisvaje on vuosina 2011-2015 343 miljoonaa euroa. Tästä 208 miljoonaa euroa on normaaliolojen varaosavajetta ja 135 miljoonaa euroa poikkeusolojen varaosavajetta.²⁸² Puolustushallinnossa laaditun arvion mukaan lisätarve erityisesti puolustusvoimien suorituskykyjen ylläpitämiseksi on materiaali-investointien osalta vuonna 2016 noin 50 miljoonaa euroa ja vuoteen 2020 mennessä asteittain 150 miljoonaa euroa indeksikorotusten lisäksi²⁸³.

Vuoden 2012 ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon mukaan puolustuskyvyn ylläpito ja rakentaminen edellyttää tasapainoa materiaalikustannusten, toimintamenojen ja kiinteiden henkilöstömenojen välillä. Puolustusmateriaalin muuta toimintaa nopeammalla hinnannousulla on olennainen merkitys sotilaallisen maanpuolustuksen voimavarojen mitoittamisessa. Lyhyellä noin viiden vuoden aikavälillä puolustusvoimauudistuksella pyritään tasapainottamaan kustannusrakennetta ja muodostamaan jatkokehittämisen perusta.²⁸⁴ Puolustusvoimain komentajan mukaan puolustusvoimauudistuksen tarpeen muodostivat ikäluokkien pieneneminen, puolustusmateriaalin vanheneminen ja kallistuminen, muiden kustannusten nousu ja samanaikainen merkittävä rahoituksen lasku vuosien 2012-2015 aikana²⁸⁵. F-18 -torjuntahävittäjäkaluston kunnossapitomateriaalin kallistuminen ei yksinään aiheuttanut tarvetta puolustusvoimauudistukselle, mutta se on osa sitä toiminnan kustannusten sekä materiaalihankintojen kustannusten kasvua, joka puolustusvoimien rahoituksen pienenemisen seurauksena aiheutti tarpeen uudistukselle.

4.3.5 Johtopäätökset

F-18 -torjuntahävittäjäkaluston varaosien kallistumisen aiheuttama kunnossapidon kustannusnousu on koko puolustushallinnon kustannuskehyksessä pieni tekijä, mutta se on osoitus tiettyjen puolustusmateriaalien hinnan kallistumisesta ja sen vaikutuksista. Kun puolustushallinnon kustannuskehystä ei ole kasvatettu ja F-18 -torjuntahävittäjäkaluston toiminnan taso on haluttu pitää entisellään, on kustannusnousun aiheuttamat rahoituspaineeet täytynyt kompensoida säästämällä muista kohteista sekä vähentämällä lentotunteja.

²⁸² Valtion tilinpäätöskertomus 2010 Osat I ja II, s. 195

²⁸³ VNS 5/2012, s. 112

²⁸⁴ VNS 5/2012, s. 111–112

²⁸⁵ Puolustusvoimain komentaja 2012, s. 3

Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittiseen selontekoon vuodelle 2012 kirjattiin puolustushallinnon lisätarve materiaali-investoinneille erityisesti suorituskyvyn ylläpitämiseksi. Lisätarpeen määrä vuodelle 2016 oli indeksikorotusten lisäksi noin 50 miljoonaa euroa ja vuoteen 2020 mennessä se nousi asteittain noin 150 miljoonaan euroon²⁸⁶. Puolustuksen pitkän aikavälin haasteita pohtinut selvitysryhmä toteaa loppuraportissaan, että materiaallisten suorituskykypuutteiden korjaamiseen tarvitaan vähintään selonteossa esitetty lisärahoitus²⁸⁷. F-18 -torjuntahävittäjäkaluston varaosavajeen muodostama vuosittainen 15-20 miljoonan euron kustannusvaje on noin kolmasosa esitetystä lisärahoitustarpeesta. Ilmavoimien materiaalilaitoksen analyysin mukaan kunnossapidon palveluiden ja varaosien hinnan kallistuminen jatkuu tulevaisuudessa edellisten vuosien mukaisena, jolloin toiminnan tason säilyttäminen suunnitellulla tasolla vaatisi kustannusnousun kompensointia rahoituksessa²⁸⁸.

Puolustusmateriaalin hinnannousulla ja puolustushallinnon rahoituskehyksen pienenemisellä on ollut vaikutuksia Suomen puolustuspolitiikkaan F-18 -torjuntahävittäjäkaluston kunnossapidon kustannuksien kasvun kautta, koska hävittäjäpuolustuksen suorituskyvystä ei ole haluttu tinkiä. Puolustusvoimauudistuksessa hävittäjäalentotunteja laskettiin väliaikaisesti, mutta niiden taso on tarkoitus palauttaa uudistusta edeltäneelle tasolle vuoden 2015 aikana. Puolustusvoimauudistuksen kautta haettavista vuosittaisista säästöistä puolet tulevat materiaali-investointien tason laskemisesta ja puolet rakenteellisista toimenpiteistä²⁸⁹.

Taulukoimalla tehdyt johtopäätökset analyysirunkoon²⁹⁰ havaitaan selkeästi, millä Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksia kuvaavilla analyysiyksiköillä on ollut vaikutuksia Suomen puolustuspolitiikkaan F-18 -torjuntahävittäjäkaluston kunnossapidon kustannuksien kehityksen kautta. Selkeimmät vaikutukset havaittiin olevan puolustusmäärärahojen pienenemisellä ja puolustusmateriaalin kallistumisella.

Puolustusministeri kiteytti vuonna 2010 Suomen puolustuspoliittiset haasteet varsinkin hävittäjätorjunnan kautta tarkasteltuna erittäin osuvasti: *”Talouskriisin ohella puolustuksemme haastavuutta lisää puolustusmateriaalin jatkuva muuta kustannuskehitystä suurempi kallistuminen. Kun nopea kallistuminen ja konservatiivinen uskottavuuskäsitys törmäävät on edessä turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa esiin noussut ongelma: yhtäältä*

²⁸⁶ VNS 5/2012, s. 112

²⁸⁷ Eduskunnan kanslian julkaisu 3/2014, s. 33

²⁸⁸ Ilmavoimien materiaalilaitoksen vuosiraportti 2011 liite 15, s. 15

²⁸⁹ Puolustusvoimain komentaja 2012, s. 12

²⁹⁰ Taulukko 4

halutaan oma uskottava puolustus, mutta toisaalta ei olla valmiita antamaan sen vaatimia resursseja.”²⁹¹

Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutos	Onko vaikutuksia lentokaluston kunnossapidon kustannuskehityksen kautta puolustuspolitiikkaan?
Puolustusmäärärahojen pieneneminen	Kyllä.
Puolustusmateriaalin kallistuminen	Kyllä.
Euroopan poliittinen integraatio	Ei.
Puolustusteollinen yhteistyö Euroopan alueella	Ei.
Suorituskykyjen yhteinen kehittäminen	Ei.
Puolustusteollisuuden rakenteellinen muutos	Ei.
Kustannustehokkuuden kasvattaminen puolustuspolitiikan saralla	Ei tullut suoranaisesti ilmi.
Sisämarkkinoiden kehittäminen puolustusteollisuuden saralla	Ei.
Euroopan puolustusviraston perustaminen	Ei.

Taulukko 4. F-18 -torjuntahävittäjäkaluston kunnossapidon kustannuksien kehityksen vaikutukset puolustuspolitiikkaan.

²⁹¹ Puolustusministerin puhe 22.04.2010

5 YHDISTELMÄ JA POHDINTA

Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutos ja Suomen kansallinen puolustuspolitiikka ovat aiheina laajoja ja haastavia moniulotteisia kokonaisuuksia, jolloin niiden välisen riippuvuussuhteen osoittaminen on pro gradu -tasoisessa opinnäytetyössä haastavaa. Tämän takia tutkimusongelmaan vastataan mallintamalla Suomen puolustuspolitiikkaa kolmen yksittäisen tapauksen kautta. Suomen puolustuspolitiikkaan ja sen rakentumiseen vaikuttaa myös tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäävät tekijät, jolloin absoluuttisen totuuden löytäminen on mahdotonta. Tuleekin ottaa huomioon, ettei tapaustutkimuksen tuloksia voida yleistää, koska ne ovat aika- ja paikkasidonnaisia. Tässä luvussa annetaan vastaus tutkimuksen päätutkimuskysymykseen edellisissä luvuissa tehtyjen johtopäätösten perusteella. Tutkimuksen ensimmäiseen alatutkimuskysymykseen vastattiin luvussa kolme muodostamalla tutkimuksen analyysirunko. Tutkimuksen toiseen alatutkimuskysymykseen vastattiin luvussa neljä kunkin tapauksen johtopäätöksissä.

Tutkimuksen aineiston analyysissä on edetty kaksivaiheisesti. Luvuissa kolme ja neljä aineistoa käsiteltiin aineistolähtöisesti eli aineistosta itsestään etsittiin analyysiysiköt. Tässä luvussa aineiston analyysiä ohjaavaksi ajatukseksi tuodaan tutkimuksen teoreettinen malli. Siten voidaan yhdistää lukujen kolme ja neljä johtopäätökset yhdeksi analyysiksi. Tässä luvussa tutkimuksen päättelyn logiikka on abduktiivinen, jolloin tutkimuksen teoreettinen malli ja aineiston analyysi pyritään yhdistämään toisiinsa pakolla, puolipakolla ja välillä luovastikin.²⁹²

5.1 Sosiaalisen rakentumisen tasot ja Suomen kansallinen puolustuspolitiikka

Tutkimuksen teoriapohjan eli konstruktivismiin avulla on mahdollista ymmärtää Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutosten Suomen kansalliseen puolustuspolitiikkaan aiheuttamia vaikutuksia luvussa kaksi esitellyn viitekehityksen kautta. Tutkimuksen luvussa kolme rakennettiin analyysirunko mallintamaan Euroopan puolustusteollisten markkinoiden tärkeimpiä muutoksia. Analyysirunkoa käytettiin Suomen puolustuspolitiikkaa mallintavien tapauksista analysointiin, jolloin voitiin osoittaa millä Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksilla on ollut vaikutuksia Suomen puolustuspolitiikkaan.

²⁹² Tuomi & Sarajärvi 2009, s. 96–99

Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksista rakennettu analyysirunko edustaa sosiaalisen rakentumisen tasoista ensimmäistä²⁹³, jolla sijaitsevat tämän tutkimuksen tarkastelupisteessä olevat yhteiset ymmärrykset, normit, pelisäännöt ja tulkinnat materialistisesta maailmasta. Wendtin mukaan nämä ensimmäisellä tasolla sijaitsevat normit muokkautuvat tai eivät muokkaudu teoiksi niiden vaikuttavuudesta riippuen²⁹⁴, jolloin niiden näkyminen osana Suomen kansallisen puolustuspolitiikan rakentumista olisi osoitus niiden merkittävyydestä Suomen puolustuspoliittiselle eliitille.

Valtiojärjestelmän kulttuuria ja sen vaikuttavuutta tarkastellaan kognitiivisen evoluutioteorian kautta. Euroopan puolustusteollisilla markkinoilla tapahtuneet sosiaalisen rakentumisen ensimmäiselle tasolle sijoittuvat muutokset vaikuttavat suomalaisiin päätöksentekijöihin, mikäli he hyväksyvät nämä uudet todellisuudesta tehdyt tulkinnat. Nämä tulkinnat ovat rakentuneet ja nousseet poliittiseen järjestelmään yksilöiden ja sosiaalisten toimijoiden kautta Suomen poliittisen järjestelmän ulkopuolelta²⁹⁵. Näiden uusien todellisuudesta tehtyjen tulkintojen hyväksyminen ilmenee analyysirungossa sijaitsevien analyysiyksiköiden ilmenemisenä Suomen puolustuspolitiikan rakentumisessa.

Tutkimuksen teoriapohja perustuu sosiaalisen konstruktivismiin, joten on oleellista ymmärtää analyysirungon analyysiyksiköiden ilmentävän Gergenin ensimmäisen olettamuksen luonnetta. Mitkään termit, joiden kautta ymmärrämme tai esitämme maailman luonnetta, eivät ole riippuvaisia kuvausten objekteista. Kaikki asiat voidaan kuvata monella tavalla, emmekä pysty teoreettisesti tarkasteltuna julistamaan, mikä kuvaus tai tulkinta on oikeudenmukaisin.²⁹⁶ Analyysirungon analyysiyksiköiden totuudenmukaisuus ei siis ole tutkimuksen pääasiallinen tiedonintressi²⁹⁷ vaan kiinnostuksen kohteena on se, mitkä tekijät ovat puolustuspoliittisten päättäjien tulkinnan mukaan niin merkittäviä, että niillä on vaikutuksia Suomen kansallisen puolustuspolitiikkaan rakentumiseen.

Tutkimuksen ensimmäisessä tapauksessa analysoitiin, perustellaanko Euroopan puolustusteollisilla markkinoilla tapahtuneilla muutoksilla kansainvälisen yhteistyön lisäämistä puolustuspolitiikassa. Nämä sosiaalisen rakentumisen ensimmäisellä tasolla sijaitsevat yhteiset

²⁹³ Raitasalo 2008a, s. 14–16 ja Jepperson & Wendt & Katzenstein 1996, s. 52–53

²⁹⁴ Wendt 1999, s. 185

²⁹⁵ Adler 1997, s.339

²⁹⁶ Gergen 1999, s. 47–48

²⁹⁷ Esimerkiksi analyysirungossa sijaitseva puolustusteollisen materiaalin kallistuminen on ilmiönä kyseenalainen, mutta oleellista tämän tutkimuksen kannalta ei ole väitteen absoluuttinen totuusarvo vaan se onko puolustusteollisen materiaalin kallistumista ilmiönä puolustuspoliittisen eliitin mielestä niin merkittävä, että sillä on vaikutuksia puolustuspolitiikkaan.

ymmärrykset ovat puolustuspoliittisen eliitin todellisuudesta tekemien tulkintojen perusteella niin merkittäviä, että niillä on vaikutuksia Suomen kansalliseen puolustuspolitiikkaan. Kansainvälisen yhteistyön lisäämistä perusteltiin kuudella alun perin analyysirungossa kuvattulla Euroopan puolustusteollisia markkinoita mallintavalla analyysiyksiköllä ja perusteluissa ilmeni vain neljä alunperin analyysirungon ulkopuolista perustetta. Merkittävin analyysirungon ulkopuolinen tekijä kansainvälisen yhteistyön perusteluissa oli huoltovarmuus, joka lisättiin analyysirunkoon tutkimusmenetelmäluvussa kuvatuilla perusteilla. Sosiaalisen konstruktivismin kautta tarkasteltuna voidaankin todeta Euroopan puolustusteollisen markkinoilla tapahtuneella muutoksella olleen vaikutuksia Suomen kansalliseen puolustuspoliittikkaan kansainvälisestä yhteistyöstä käytettyjen perustelujen kautta.

Tarkasteltaessa kotimaisen ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotantoa havaittiin eurooppalaisen puolustusteollisuuden rakenteellisella muutoksella olleen selvästi vaikutuksia kotimaisten puolustusteollisten yhtiöiden kehitykseen, joka käy ilmi konkreettisesti muun muassa vuonna 2003 Patrian silloisen toimitusjohtajan todetessa Eurconin perustamisen oleva seuraava askel puolustusteollisuuden yhdentymiskehityksessä²⁹⁸. Tutkimuksen viitekehyksen kautta tarkasteluna suomalaisen puolustusteollisuuden rakenteellisen muutoksen yhdenmukaisuus yleisempään eurooppalaiseen puolustusteollisuuden rakennemuutokseen on osoitus siitä, että suomalaisen puolustusteollisuuden rakenteelliseen muutokseen johtaneen sosiaalisen rakentumisen neljännellä tasolla sijaitsevan toiminnan taustalla vaikuttaneiden toimijoiden intressit ovat olleet yhteneväisiä eurooppalaisten toimijoiden kanssa. Toisaalta se voi olla myös osoitus kansainvälisestä diffuusiosta, jossa rakennemuutos on ensin tapahtunut Euroopassa ja siellä vakiinnuttuaan se on vähitellen rantautunut Suomeen²⁹⁹.

Kotimaisen ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotannon vaikutukset ulko- ja turvallisuuspoliittisiin selontekoihin aiheutuvat pitkälti puolustusteollisuuden rakennemuutoksesta ja puolustushallinnon pienentyneen rahoitukseen kautta. Kotimaisen ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotantoon osana puolustuspolitiikkaa vaikuttavat merkittävästi huoltovarmuudelliset kysymykset, joilla kotimaisen tuotantokyvyn säilyttämistä on perusteltu. Tarkasteltaessa eurooppalaisten puolustusteollisten sisämarkkinoiden kehitystä ilmeni, että huoltovarmuus ja kotimaisten työpaikkojen turvaaminen ovat olleet merkittävimmät avoimesti toimivia eurooppalaisia sisämarkkinoita haittaavat tekijät³⁰⁰. Tämä havainto on linjassa Suomen ulko- ja tur-

²⁹⁸ Kalevan verkkosivut

²⁹⁹ Adler 1997, s. 339

³⁰⁰ Aalto & Laaksonen & Ruutu 2009, s. 47

vallisuuspoliittisista selonteista tehtyjen analyysien kanssa. Huoltovarmuus terminä ei kuitenkaan ole kansainvälisesti yhteneväinen³⁰¹, vaan eri mailla on siitä omat näkemyksensä.

5.2 Laaja turvallisuusnäkemys ja turvallistaminen

Vihtavuoren ruutitehtaan siirtymistä Nammon omistajuuteen vuonna 2013 ja siihen johtaneita valtion tukitoimia voidaan tarkastella turvallistamisen näkökulmasta, jolloin turvallisuuspolitiikan asia nostettiin päiväpolitiikan ulkopuolelle ja siihen liitettiin erikoislaatuksia oikeuksia, jotka oikeuttivat toimimaan ohi normaalien politiikan menettelytapojen³⁰². Limnéllin mukaan turvallistaminen voidaan ymmärtää poliittiseksi priorisoinniksi, jolloin uhka³⁰³ hyväksytään Suomen turvallisuuspoliittiselle asialistalle³⁰⁴. Täten tarkasteltaessa tutkimuksen ensimmäisen tapauksen käsittelyn tuloksia, voidaan niiden nähdä edustavan turvallistamista eli sitä prosessia, jossa kansainvälisen yhteistyön perustelut edustava uhkakuvien rakentamista. Euroopan puolustusteollisilla markkinoilla tapahtuneet muutokset nostetaan poliittisen mielenkiinnon kohteiksi turvallisuuden viitekehyksessä.³⁰⁵ Tällöin nämä politisoidut uhkakuvat ovat poliittisen päätöksenteon piirissä ja niihin kohdistuu yhteiskunnallisten resurssien allokoimista eli tässä tämän tutkimuksen ensimmäisessä tapauksessa kansainvälistä yhteistyötä puolustuspolitiikan osana³⁰⁶. Tällöin Limnéllin mukaan turvallistaminen ilmentää uhkakuvien rakentamisen konstruktivistista luonnetta³⁰⁷.

Tasavallan presidentin käyttämissä perusteluissa kansainvälisestä yhteistyöstä puolustuspolitiikan osana korostui laajan turvallisuuskäsityksen mukaiset uudet uhkat. Tasavallan presidentin näkemys Suomen kohtaavista uusista uhkista on ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon linjan mukainen. Limnéllin mukaan uhkakuva on menestyksellisesti turvallistettu, jos se rakentuu osaksi turvallisuus- ja puolustuspoliittista selontekoa³⁰⁸. Samalla periaatteella valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittiseen selontekoon vuodelle 2012 kirjattu puolustushallinnon lisätarve materiaali-investoinneille erityisesti suorituskyvyn ylläpitämiseksi, joka on yhteydessä F-18 -torjuntahävittäjäkaluston kunnossapidon kustannuksien kasvuun,

³⁰¹ Euroopan puolustusviraston verkkosivujen kautta pääsee tarkastelemaan jäsenmaiden huoltovarmuuteen liittyviä käytänteitä ja lakeja. Euroopan puolustusviraston verkkosivut a

³⁰² Buzan & Wæver & de Wilde 1998, s. 24–25

³⁰³ Tapaus Vihtavuoren tilanteessa uhkana oli tuotantotaloudellisista syistä aiheutuvasta tehtaan tuotannon loppumisen aikaansaava sodan ajan huoltovarmuuden heikkeneminen.

³⁰⁴ Limnéll 2009, s. 73

³⁰⁵ Limnéll 2009, s. 71

³⁰⁶ Limnéll 2009, s. 72

³⁰⁷ Limnéll 2009, s. 74

³⁰⁸ Limnéll 2009, s. 75

on osoitus puolustusmateriaalin kallistumisen vaikuttavuudesta Suomen puolustuspolitiikkaan.

F-18 -torjuntahävittäjäkaluston kunnossapidon kustannuksien kasvaminen on vaikuttanut suoraan puolustuspolitiikkaan ollen osa puolustusvoimien materiaalihankintojen kasvamista sekä lisääntynyttä varaosavajetta. Ilmavoimien materiaalilaitoksen tarkastelut ja arviot F-18 -torjuntahävittäjäkaluston kunnossapidon kustannuksien kehittymisestä ovat yhtenevät Petri Rainion diplomityössään esittämälle noin 6–10% arviolle vuosittaisesta kallistumisesta³⁰⁹.

5.3 Tutkimuksen tulokset

Euroopan puolustusteollisilla markkinoilla tapahtuneita muutoksia mallinnettiin tutkimuksessa analyysirunkoon sijoitetuilla analyysiyksiköillä. Analyysiyksiköiden vaikutukset Suomen puolustuspolitiikkaa mallintaviksi valittuihin tapauksiin tuottavat vastauksen tutkimuksen päätutkimuskysymykseen.

Miten Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutokset ovat vaikuttanut Suomen kansalliseen puolustuspolitiikkaan?

Suomen puolustuspoliittisen eliitin puheita analysoimalla havaittiin kansainvälistä ja pohjoismaista yhteistyötä perusteltavan Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksia kuvaavilla analyysiyksiköillä. Näin ollen voidaan todeta Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksia mallintavien analyysiyksiköiden vaikuttaneen kansainvälisen yhteistyön rooliin osana Suomen kansallista puolustuspolitiikkaa.

Tutkimuksen toisen tapauksen analyysissä havaittiin kotimaisen ruuti- ja ampumatarviketeollisuuden rakenteellisten muutosten olevan osa laajempaa eurooppalaista puolustusteollisuuden rakennemuutosta. Tutkimuksen analyysiyksiköistä puolustusteollisuuden rakenteelliset muutokset ja puolustusmäärärahojen pieneneminen heijastuvat selkeästi Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisiin selontekoihin kotimaisen ruuti- ja ampumatarviketuotannon kautta. Valtio on myös joutunut antamaan 25 miljoonan euron valtiotakuun, jonka avulla Vihtavuoren ampumatarviketuotanto saatiin huoltovarmuudellisista syistä jatkumaan. Euroopan puo-

³⁰⁹ Rainio 2011, s. 61–62 ja Ilmavoimien materiaalilaitoksen vuosiraportti 2011 liite 15, s. 9

lustusteollisten markkinoiden muutoksilla on näin ollut vaikutukset Suomen puolustuspolitiikkaan.

Kolmannessa tapauksen käsittelyssä ilmeni, että F-18 -torjuntahävittäjän kunnossapidon kustannusten kasvuun on merkittävästi vaikuttanut puolustusmateriaalin eli varaosien hinnan kallistuminen. F-18 -torjuntahävittäjän varaosien kallistuminen on ollut osaltaan aiheuttamassa puolustusvoimien varaosavajetta, joka yhdistettynä pienentyvään puolustusvoimien rahoituskehykseen on aiheuttanut puolustushallinnolle säästöpainetta. Koska F-18 -torjuntahävittäjän suorituskyvystä itsestään ei ole haluttu tinkiä, on säästöjä haettu muualta puolustuspolitiikan sisältä muun muassa puolustusvoimauudistuksen kautta. Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksista puolustusmäärärahojen pienenemisellä ja puolustusmateriaalin hinnan kallistumisella on ollut vaikutuksia Suomen puolustuspolitiikkaan F-18 -torjuntahävittäjän kunnossapidon kustannuksien kallistumisen kautta.

Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutos	Tapaus 1	Tapaus 2	Tapaus 3
Puolustusmäärärahojen pieneneminen	Kyllä.	Osittain.	Kyllä.
Puolustusmateriaalin kallistuminen	Kyllä.	Ei.	Kyllä.
Euroopan poliittinen integraatio	Ei.	Ei.	Ei.
Puolustusteollinen yhteistyö Euroopan alueella	Kyllä.	Ei.	Ei.
Suorituskykyjen yhteinen kehittäminen	Kyllä.	Ei.	Ei.
Puolustusteollisuuden rakenteellinen muutos	Kyllä.	Kyllä.	Ei.
Kustannustehokkuuden kasvattaminen puolustuspolitiikan saralla	Kyllä.	Ei.	Ei.
Sisämarkkinoiden kehittäminen puolustusteollisuuden saralla	Ei.	Ei.	Ei.
Huoltovarmuus ja kotimaisten työpaikkojen turvaaminen	Kyllä.	Kyllä.	Ei muutoksia.

Taulukko 5. Tutkimuksen tapaustarkastelun johtopäätökset.

Taulukoimalla Suomen puolustuspolitiikkaa mallintamaan valituista tapauksista tehdyt johtopäätökset analyysirunkoon voidaan osoittaa, millä Euroopan puolustusteollista markkinoiden muutoksia kuvaavilla analyysiyksiköillä on ollut vaikutuksia Suomen puolustuspolitiikkaan.

kaan.³¹⁰ Taulukon perusteella voidaan havaita puolustusmäärärahojen pientymisen, puolustusmateriaalin kallistumisen, puolustusteollisuuden rakenteellisen muutoksen ja huoltovarmuudellisten kysymyksien olevan kahden tapauksen kautta vaikutuksia kansalliseen puolustuspolitiikkaan. Näin ollen ne ovat merkittävimmät Suomen puolustuspolitiikkaa puolustusteollisten markkinoiden muutoksen kautta muokkaavat tekijät. Huomion arvoista on myös se, ettei sisämarkkinoiden kehittämisellä puolustusteollisuuden saralle eikä Euroopan yleisellä integraatiolla havaittu olevan vaikutuksia puolustuspolitiikkaan tarkasteltujen tapauksien kautta. Varsinkin sisämarkkinoiden kehittämisen osalta tutkimustulosta voidaan pitää yllättävänä.

Tulee ottaa huomioon, ettei todellisuutta ole mahdollista jakaa toisistaan täysin riippumattomiin osiin. Analyysirungossa sijaitsevat Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksia mallintavat analyysiyksiköt eivät kuulu ainoastaan puolustusteollisten markkinoiden viitekehykseen. Puolustusmäärärahojen pieneneminen, puolustusteollinen yhteistyö Euroopan alueella eikä yhteisten suorituskykyjen kehittäminen vaikuttavat myös monissa muissa mahdollisissa viitekehyksissä. Näin ollen tämän tutkimuksen tuloksien perusteella ei voi väittää, että analyysirungossa olevilla analyysiyksiköillä olisi vaikutuksia Suomen kansalliseen puolustuspolitiikkaan ainoastaan Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksina. Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutos on vain yksi mahdollinen yhteinen nimittäjä, jonka alta nämä analyysiyksiköt löytyvät.

5.4 Pohdintaa

Tutkimuksen teoriapohjan muodostavan sosiaalisen konstruktivismin avulla voidaan parhaiten ymmärtää Euroopan puolustusteollisilla markkinoilla tapahtuneiden muutoksien vaikutukset Suomen puolustuspolitiikkaan. Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksista tärkeimmät sijoitettiin tutkimuksen analyysirunkoon analyysiyksikköinä, joiden avulla Suomen puolustuspolitiikan toimintaympäristön muutosta kuvattiin. Tämän jälkeen tarkasteltiin näiden analyysiyksiköiden vaikutuksien ilmentymistä Suomen puolustuspolitiikkaan. Ilmiötä selitettiin sekä ymmärrettiin tutkimukselle valitun teoriapohjan avulla. Tutkimukselle valitut perusolettamukset ovat kansainvälisen politiikan tutkimuksen piirissä laajalti hyväksyttyjä eikä niitä tässä tutkimuksessa kyseenalaistettu. Sosiaaliseen konstruktionismiin nojaten politiikka ja sen muodostuminen nähdään tässä tutkimuksessa ideologisena toimintana. Tällöin on oleellista ymmärtää se ennen kaikkea kielellisenä suorituksena, jonka tavoit-

³¹⁰ Taulukko 5

teenä on ottaa haltuun yhteiskunnallisen keskustelun merkityssisällöt ja sitä kautta olla suuntaamassa yhteiskunnallista päätöksentekoa. Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on tieteen subjektiivisuus. Näin ollen tässä tutkimuksessa tehtyjä tulkintoja on mahdollista tulkita myös monilla muilla tavoilla.

Tutkimuksen sisällönanalyysin tekemisessä haasteellista oli tutkimusaineiston ja varsinkin puolustuspoliittisen eliitin puheiden analysointi ainoastaan Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksien aiheuttamien vaikutuksien osalta. Tutkimuksen tarkoituksena ei ollut tutkia laajempaa eurooppalaista toiminta- ja turvallisuusympäristön muutosta vaan ainoastaan selkeästi rajattua osaa siitä. Luvussa neljä onkin keskitytty tutkimaan analyysirunkoon sijoitettujen analyysiyksiköiden vaikutuksia. Lopputuloksena tutkimuksessa on onnistuttu vastaamaan tutkimuksen päätutkimuskysymykseen, eli siihen miten Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutokset ovat vaikuttaneet Suomen kansalliseen puolustuspolitiikkaan. Tutkimuksessa keskityttiin tarkastelemaan menneisyydessä tapahtuneita muutoksia, koska tulevaisuuden ennustamiseen ei tässä tutkimuksessa ollut resursseja.

Yksittäisen toimijan kannalta tarkasteltuna sosiaalis-materialistinen maailma näyttäytyy aina objektiivisena totuutena³¹¹. Materialistinen maailma on kuitenkin itsenäinen osa yhteiskuntaa tehden tietyt asiat mahdollisiksi tai mahdottomiksi, kalliiksi tai halvaksi, mikäli toimijat ymmärtävät ne sellaisiksi.³¹² Suomen puolustuspolitiikan saralla tämä konkretisoituu keskustelussa puolustusratkaisun hinnan kalleudesta sekä puolustusmateriaalin hinnan noususta. Lisäarvoa tutkimukselle olisikin tuottanut Suomen puolustuspolitiikkaa muokkaavien päättäjien haastattelut, joiden avulla Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksien vaikutuksia heidän identiteetteihin ja intresseihin olisi päässyt tutkimaan lähemmin. Tutkimuksessa päädyttiin kuitenkin rajaamaan tarkastelu valtion virallisiin asiakirjoihin sekä puolustuspoliittisen eliitin julkisiin ulostuloihin.

Tutkimuksen edetessä heräsi useaan otteeseen kysymys siitä, mitkä analyysiyksiköt todella kuuluvat Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutokseen? Tutkittaessa eurooppalaisten puolustusteollisten markkinoiden muutoksien vaikutuksia Suomen puolustuspolitiikkaan tulee ymmärtää, mitkä tekijät vaikuttavat puolustusteollisiin markkinoihin. Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutoksien taustalla vaikuttaa eurooppalaisen toimin-

³¹¹ Raitasalo 2008a, s. 15

³¹² Wendt 1999, s. 157

taympäristön muutos. Laajemmin tarkasteltuna kansainvälisen politiikan toimintaympäristöä muokkaavat kuitenkin lähtökohtaisesti globaalit kehityskulut.

Puolustusteollisten markkinoiden muutoksista löydetty analyysiyksiköt aiheutuvat korkeamman tason vaikutuksista alemmalle tasolle, jolloin nämä analyysiyksiköt eivät todennäköisesti kuulu yksinomaan eurooppalaisiin puolustusteollisiin markkinoihin vaan ne ilmenevät myös muissa Suomen puolustuspolitiikkaa muokkaavissa toimintaympäristöissä. Tarkasteltaessa ainoastaan Euroopan puolustusteollisten markkinoiden muutosten vaikutuksia puolustuspolitiikkaan saadaan aihealuetta kuitenkin merkittävästi rajattua. Globaalien kehityskulkujen Suomen turvallisuusympäristöön ja sitä kautta Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan aiheuttamien muutospaineiden analysointi ja niihin vastaamiseksi rakennettavan keinovalikoiman koostaminen kuuluu Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisten selonteiden tehtävään³¹³.

5.4.1 Puolustusteollisten markkinoiden rakenneanalyysi

Tässä alaluvussa Euroopan puolustusteollisia markkinoita analysoidaan Porterin viisijakoisen toimialan rakenneanalyysin avulla yrityksen näkökulmasta³¹⁴. Tässä tutkimuksessa on pyritty säilyttämään näkökanta, jossa valtiot ovat kansainvälisen järjestelmän keskeisimpiä toimijoita ja niiden päätöksenteko on tarkastelun ytimessä. Markkinoiden rakenneanalyysin avulla voidaankin tarkastella, kuinka yritykset mahdollisesti arvioisivat Euroopan puolustusteollisilla markkinoilla toimimisen kannattavuutta.

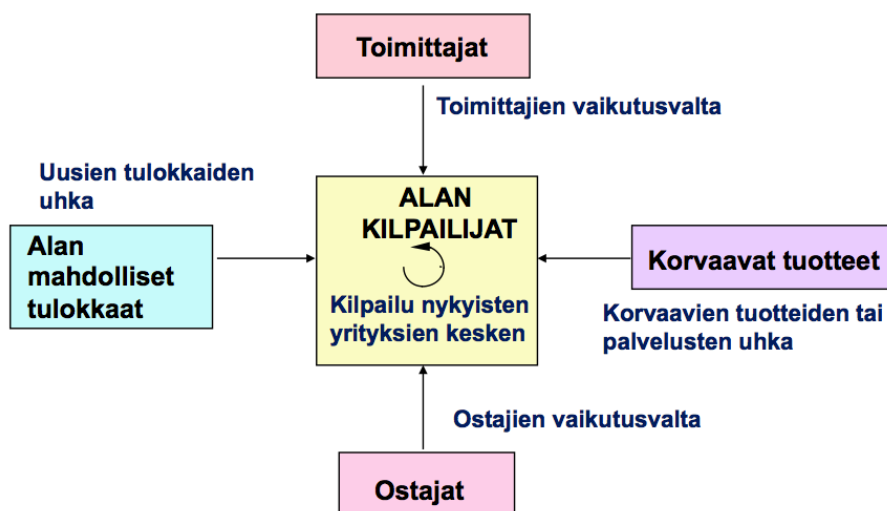
Luvun 3 alussa esitelty eurooppalaisen toimintaympäristön muutokset tulee yrityksen näkökulmasta nähdä markkinoiden ulkopuolisina voimina, jotka vaikuttavat kaikkiin markkinoilla toimiviin ostajiin ja myyjiin, jolloin niiden merkitys on lähinnä suhteellinen. Markkinoiden kannalta oleellista on ostajien ja myyjien erilainen kyky tulla toimeen näiden tekijöiden kanssa.³¹⁵ Erilaisilla markkinoilla eri tekijät ovat avainasemassa kunkin alan kilpailutilannetta analysoitaessa. Oleellista on erottaa alan rakenne lyhytaikaisista tekijöistä, jotka vaikuttavat kilpailuun ohimenevästi. Lyhytaikaisilla tekijöillä on taktisia merkityksiä, mutta toimialan rakenneanalyysin tarkoituksena on löytää ne perustekijät, jotka vaikuttavat alan taloudellisessa ympäristössä.³¹⁶

³¹³ VNS 5/2012, s. 9–10

³¹⁴ Porterin toimialan rakenneanalyysin rakenne on esitelty kuvassa 4. Porter 1980, s. 3

³¹⁵ Porter 1980, s. 3

³¹⁶ Porter 1980, s. 6

Kuva 4. Toimialan kilpailuun vaikuttavat tekijät.³¹⁷

UUSIEN TULOKKAIDEN UHKA

Uudet tulokkaat tulevat markkinoille valtaamaan markkinaosuuksia mukanaan uutta kapasiteettia ja usein myös olennaisia resursseja. Uusien tulokkaiden uhka riippuu alalle pääsyn esteistä ja vanhojen yritysten mahdollisista reaktioista uusia tulokkaita vastaan. Yhdysvaltaisten puolustusteollisten jättiläisten syntyminen ja niiden mukaan tulo eurooppalaisille markkinoille oli osasyynäinen eurooppalaisten puolustusteollisten yritysten rakennemuutokseen. Suuret eurooppalaiset yritykset suojautuvat uusilta tulokkailta muun muassa taloudellisella koolla, liittoutumalla, tuotedifferoinnilla ja valtiovallan noudattaman suojelupolitiikan avulla, josta esimerkkinä käy kotimaisen tuotannon tukeminen huoltovarmuudella perustellen.³¹⁸ Modernin teknologian lisääntynyt rooli puolustusmaterიაalissa on tuonut alalle uusia tulokkaita ja osaltaan edistänyt puolustusteollisuuden yhteistyötä.

MARKKINOILLA TOIMIVIEN YRITYKSIEN KILPAILUN INTENSITEETTI

Porterin mukaan kilpailua esiintyy toimijoiden tuntiessa paineen tai nähdessä tilaisuuden asemansa parantamiseen markkinoilla. Kilpailumuotoihin kuuluvat hintakilpailu, mainostaistelu, uusien tuotteiden lanseeraaminen ja takuun tai asiakaspalvelun parantaminen.³¹⁹ Eräs osoitus kilpailusta puolustusteollisilla markkinoilla on puolustusteollisuuden rakenteel-

³¹⁷ Porter 1980, s. 4

³¹⁸ Porter 1980, s. 7–17

³¹⁹ Porter 1980, s. 17

linen muutos, jonka avulla eurooppalaiset puolustusteolliset yritykset ovat pyrkineet parantamaan asemaansa markkinoilla.

Euroopan unionin näkökulmasta eurooppalaisten puolustusvälinemarkkinoiden merkittävin haaste on ollut kilpailun puute, jonka on aiheutunut valtioiden rahoittaessa kansallista puolustusteollisuuttaan ylläpitääkseen omaa teollisuutta ja osaamista. Syinä tähän on ollut muun muassa huoltovarmuuden ja työpaikkojen turvaaminen. Puolustusmäärärahojen suhteellinen pienentyminen on kuitenkin ajamassa valtiot tilanteeseen, jossa niiden on avattava puolustusvälinemarkkinoita kilpailulle.³²⁰ Euroopan puolustusviraston käytäntesäännöillä ja eurooppalaisen puolustus- ja turvallisuusteollisten sisämarkkinoiden luomisella on pyritty lisäämään kilpailua, joka on yrityksien näkökulmasta joko uhka tai mahdollisuus laajentua uusille markkinoille.

OSTAJIEN VAIKUTUSVALTA

Ostajat kilpailevat markkinoilla painamalla hintoja alas, vaatimalla korkeampaa laatua ja vertailemalla kilpailijoita. Tämä kaikki on luonnollisesti pois toimialan kannattavuudesta. Ostajaryhmän vaikutusvalta onkin riippuvainen markkinatilanteen piirteistä ja ryhmän ostojen merkittävyydestä suhteessa kokonaisliiketoimintaan. Euroopan alueella valtiot ovat pyrkineet lisäämään vaikutusvaltaansa muokkaamalla seuraavia olosuhteita: ostajaryhmä ostaa suuria määriä suhteessa myyjän myyntiin ja tuotteita on pyritty standardisoimaan yhteishankintojen kautta.³²¹ Eurooppalaiset valtiot ovat pyrkineet lisäämään vaikutusvaltaansa ja saamaan kustannussäästöjä kehittämällä suorituskykyä yhteistyössä muiden valtioiden kanssa. Osaltaan tähän on vaikuttanut niin sodankäynnin vallankumouksen hinta, puolustusmateriaalin kallistuminen kuin puolustusmäärärahojen pienentyminen.

Kotimaisen teollisuuden tukeminen huoltovarmuusnäkökohdista on Porterin periaatteiden mukaan pois ostajien vaikutusvallasta, koska ainoastaan tietty toimittaja voi tuottaa tuotteen. Tällöin puolustuspoliittiset agendat ovat selkeästi taloudellisia seikkoja painavammat.

³²⁰ Aalto & Laaksonen & Ruutu 2009, s. 47

³²¹ Porter 1980, s. 24–27

TOIMITTAJIEN VAIKUTUSVALTA

Toimittajat voivat käyttää vaikutusvaltaansa uhkaamalla nostaa hintoja tai vähentämällä tarjottavien tuotteiden tai palveluiden laatutasoa. Toimittajista tulee vaikutusvaltaisia päinvastaisissa olosuhteissa verrattuna ostajien vaikutusvallan lisääntymiseen. Toimittajien vaikutusvalta kasvaa, kun niiden ei tarvitse kilpailla korvaavien tuotteiden kanssa, toimittajien edustama tuote on tärkeä osa ostajan toimintaa tai toimittaja tuottaa erikoistunutta tuotetta ostajalle. Suuret puolustusteolliset yritykset voivat kaventaa kannattavuuttaan alalla, joka ei pysty kattamaan kustannusten nousua omilla hinnoillaan.³²² Huoltovarmuuskriittisillä aloilla toimittajien vaikutusvalta on suurta, koska ostajalla ei ole mahdollisuuksia kääntyä muiden toimittajien puoleen.

Sodankäynnin vallankumous on tarkoittanut modernin teknologian, kuten informaatio- ja tietoliikenneteknologian mukaan tuomista sotamateriaaliin. Yritykset voivat vahvistaa vaikutusvaltaansa, mikäli heidän korkean teknologian tuotteille ei löydy suoranaisia kilpailijoita tai tuote on tehty yhteistyössä muiden valmistajien kanssa. Puolustusteollisuuden rakenteellinen muutos on parantanut suurten toimittajien vaikutusvaltaa niiden käytettävissä olevien resurssien lisääntyessä.

KORVAAVIEN TUOTTEIDEN TAHOLTA TULEVA PAINE

Porterin mukaan korvaavat tuotteet ovat sitä houkuttelevampia, mitä parempi niiden hintasuhte alkuperäiseen tuotteeseen on³²³. Puolustusteollisuuden näkökulmasta korvaavina tuotteina voidaan nähdä käytetyn puolustusmateriaalin kauppa, monikäyttöisten tuotteiden lisääntyminen sekä korvaavan suorituskyvyn hankinta. Oleellinen käsite korvaaviin tuotteisiin liittyen onkin puolustusmateriaalin hinnan kallistuminen, joka ajaa valtioita etsimään vaihtoehtoisia ratkaisumalleja. Pienentyvien määrärahojen seurauksena vuonna 2013 useat eurooppalaiset valtiot päättivät hylätä suunnitellut puolustusmateriaalikauppansa ja sen sijaan hankkia halvempia käytettyjä sotatarvikkeita. Monessa tapauksessa³²⁴ käytetyt sotatarvikkeet tulivat toiselta eurooppalaiselta valtiolta, joka oli joutunut puolustusbudjetin leikka-

³²² Porter 1980, s. 27–29

³²³ Porter 1980, s. 23

³²⁴ Näihin tapauksiin kuuluvat Romanian Portugalista ostamat 9 ja Yhdysvalloista ostamat 3 F-16C hävittäjää, Kroatian Ukrainasta ostamat 5 MiG-21bis hävittäjää, Puolan Saksasta ostamat 119 Leopard-2 panssarivaunua ja Suomen Hollannista ostamat 100 Leopard-2 panssarivaunua. Wezeman & Wezeman 2013, s. 7

usten seurauksena karsimaan sotamateriaaliaan.³²⁵ Kustannustehokkuus puolustuspolitiikan saralla on selkeästi nostanut merkitystään valtioiden päätöksenteossa.

Perinteisesti kansantaloustieteessä markkinat käsitetään ostajien ja myyjien väliseksi kaupankäynniksi, jossa hyödykkeille ja tuotantotekijöille muodostuu tietyt hinnat. Markkinoiden tulisi myös perustua vapaaehtoiseen vaihtoon eli kukaan ei pakota toista myymään tai ostamaan mitään.³²⁶ Puolustusteolliset markkinat ovat analyysin ja määrittelyn kannalta haastavat, koska valtiot ovat ainoat ostajat, mutta samalla ne myös säätelevät markkinoita. Osa suurista eurooppalaisista puolustusteollisista yrityksistä on kaiken lisäksi joko osittain tai kokonaan valtio-omisteisia. Euroopan alueella Euroopan unioni on kuitenkin säätelijänä yksittäisten valtioiden yläpuolella. Puolustusteollisilla markkinoilla valtio on mahdollisesti samanaikaisesti ostaja, myyjä ja säätelijä.

Euroopan puolustusteollisia markkinoita voidaan kuvata kansantaloustieteellisestä näkökulmasta oligopolisiksi ja niillä vallitseekin silloin epätäydellinen kilpailu. Oligopolisilla markkinoilla on muutamia suuria yrityksiä, jotka kilpailevat keskenään. Näiden lisäksi markkinoilla toimii suuri määrä pienyrityksiä, mutta niiden rooli hinnan muodostumisessa on vähäisempi. Puolustusteollisilla markkinoilla tapahtunut rakenteellinen muutos kuvastaa oligopolista tilannetta, jossa tuotannon keskittyessä muutamille suuryritykselle markkinoiden keskittymisaste kasvaa.³²⁷

5.4.2 Tutkimuksen luotettavuus ja mahdolliset jatkotutkimuskysymykset

Tutkimusta voidaan pitää luotettavana. Sen toistaminen samoilla analyysiyksiköillä ja teorioilla tuskin tuottaisi eriäviä tutkimustuloksia. Sisältörikkaammalla ja laajemmalla teoreettisella pohdinnalla tutkimustuloksia olisi voitu selittää ja ymmärtää vielä yksityiskohtaisemalla tarkkuudella. Tutkimuksen aihealueessa esiintyvien kansainvälisen politiikan paradigmojen perusolettamukset ovat kuitenkin niin tunnettuja, että laajempi teoreettinen pohdinta olisi tuskin muuttanut tutkimuksessa esitettyjä tuloksia. Tarkastelun syventäminen yhteen yksittäiseen tapaukseen olisi mahdollisesti johtanut tarkempien tuloksien löytämiseen. Tutkimuksessa päädyttiin kuitenkin monitapauksisen tapaustutkimuksen piiriin, koska tällöin tarkastelu käsittää laajemman osan Suomen puolustuspoliittista kokonaisuutta. Monita-

³²⁵ Wezeman & Wezeman 2013, s. 7

³²⁶ Pekkarinen & Sutela 2002, s. 60–62

³²⁷ Pekkarinen & Sutela 2002, s. 88–90

pauksisen tapaustutkimuksen tulokset ovat luotettavampia kuin yksittäiseen tapaukseen keskittyvä tapaustutkimus. Teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä tehtäessä on muistettava, että tutkijan henkilökohtainen näkökanta vaikuttaa tutkittavaan aiheeseen. Tutkimustulokset voivatkin olla eriäviä, mikäli tutkija lukee aineistoa eri lähtökohdista tai käyttää eriävää tieteenfilosofista lähestymistapaa.

Jatkotutkimuksen kannalta mielenkiintoinen aihealue olisi puolustusteollisten markkinoiden määrittelyn pohtiminen. Oletusarvoisesti harvoilla markkinoilla valtioilla on niin keskeinen rooli ostajina, yritysten omistajina ja regulaattoreina kuin puolustusteollisilla markkinoilla. Tämän dynamiikan ymmärtäminen ja mahdollisten ongelmakohtien löytäminen olisi mielenkiintoista. Tässä tutkimuksessa Euroopan puolustusteolliset markkinat määriteltiin valtioiden turvallisuuspolitiikkansa toteuttamiseksi hankkimien tuotteiden ja palveluiden markkinoiksi. Tällöin esimerkiksi yksilö- ja yritysturvallisuus rajattiin tarkastelun ulkopuolelle. Määrittelemällä markkinat eri tavalla olisivat tutkimuksen tulokset mahdollisesti muuttuneet.

Toinen erittäin mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe on puolustuspoliittisen eliitin puheiden kansainvälisestä yhteistyöstä käyttämien perustelujen vertaaminen valtion virallisista asiakirjoista löytyviin perusteluihin. Näiden kahden lähteen tulisi olla linjassa toistensa kanssa, mutta onko näin todella? Puhuuko puolustuspoliittinen eliitti samaa kieltä valtion virallisten asiakirjojen kanssa?

LÄHTEET

Aalto, E. & Laaksonen, S. & Ruutu, O. (2009) ”Euroopan puolustusviraston tehtävät, rakenne ja toiminta”, Aalto, E. & Laaksonen, S. & Ojanen, H. & Ruutu, O. & Tiilikainen, T. (ed). *EU:n tiivistyvä puolustus – Euroopan puolustusvirasto*. Eurooppatietoa nro. 193/2009. Helsinki: Ulkoministeriön eurooppatiedoitus.fi.

Adler, E. (1997) ”Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics”. *European journal of international relations*, no. 3. Lontoo: SAGE Publications, s. 319–363.

AFDA (2014) ”AFDA Facts and Figures 2014”, *Suomen puolustus- ja ilmailuteollisuusyhdistyksen verkkosivut*. Saatavilla:

[http://www.afda.fi/sites/default/files/TT_AFDA_2014_web.pdf] Luettu 2.9.2014.

Ahonen, A. & Kallio, T. (2002) *Käsite- ja tekstitutkimuksen metodologia: perusteita, näkökulmia ja haasteita johtamis- ja organisaatiotutkimuksen kannalta*. Turku: Turun kauppakorkeakoulu.

Anteroine, J. & Lehtonen, J-M. & Mikkola, H. (2012) ”Euroopan puolustusmarkkinoiden muutosten vaikutukset suomalaiselle puolustusteollisuudelle”. *Tiede ja ase*. Suomen sotatieteellisen seuran vuosijulkaisu, no.70. Helsinki: Hakapaino Oy, s. 114–140.

Beach, D. (2005) *The dynamics of european integration – Why and when EU institutions matter*. Hampshire: Palgrave Macmillian.

Beck, U. (1992) *Risk society: towards a new modernity*. Kääntänyt Mark Ritter. London: Sage.

Buzan, B. & Wæver, O. & de Wilde, J. (1998) *Security: a new framework for analysis*. Boulder: Lynne Rienner.

Christiansen, T. & Jørgensen, K. & Wiener, A. (2001) ”Introduction”, Christiansen, T. & Jørgensen, K. & Wiener, A. (ed). *The Social Construction of Europe*. London: Sage publications, s. 1–19.

Collins, A. (2007) “Introduction: What is Security Studies?”, Collins, A. (ed) *Contemporary security studies*. Oxford: Oxford University Press, s. 1–14.

Eduskunnan kanslian julkaisu 3/2014. *Puolustuksen pitkän aikavälin haasteet*. Parlamentaarinen selvitysryhmä. Helsinki 2014.

Eilen verkkosivut. Suomen ulkopolitiikan asiakirja-arkisto ja kronologia. [www.eilen.fi] Aineisto kerätty 10.10.2014.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2009/81/EC [Saatavilla: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=celex:32009L0081>] Luettu 18.01.2015.

Euroopan puolustusvirasto (2012) *Defence Data 2012* [Saatavilla: <http://www.eda.europa.eu/docs/default-source/eda-publications/defence-data-booklet-2012-web>] Luettu 18.01.2015.

Euroopan puolustusviraston verkkosivut a [<http://eda.europa.eu/sosweb/>] Luettu 13.1.2015.

Euroopan puolustusviraston verkkosivut b
[<http://www.eda.europa.eu/Aboutus/Whatwedo/capability-development-plan>] Luettu 18.08.2014.

Euroopan puolustusviraston verkkosivut c [<http://www.eda.europa.eu/info-hub/news/article/2014/02/05/progress-for-european-satellite-communication-procurement-cell-%28escpc%29>] Luettu 18.08.2014.

Euroopan puolustusviraston verkkosivut d
[<http://www.eda.europa.eu/Aboutus/Whatwedo/pooling-and-sharing>] Luettu 18.01.2015.

Euroopan puolustusviraston verkkosivut e [<http://www.eda.europa.eu/Aboutus/who-we-are/Organisation/european-synergies-innovation>] Luettu 18.01.2015.

Euroopan puolustusviraston verkkosivut f [<http://www.eda.europa.eu/info-hub/publications/publication-details/pub/factsheet-eda%27s-pooling-sharing>] Luettu 22.01.2015.

Euroopan unionin neuvosto (2012) *Euroopan unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen konsolidoidut toisinnot 6655/7/08 REV 7* [Saatavilla: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=FI&f=ST%206655%202008%20REV%207>]

Euroopan Yhteisöjen neuvoston päätös 255/1958. [Saatavilla: http://aei.pitt.edu/935/1/Article_223_decision.pdf] Luettu 18.01.2015.

Focit oy:n verkkosivut [<http://www.focit.fi>] Luettu 18.01.2015

Gergen, K. (1999) *An invitation to social construction*. Lontoo: Sage publications.

Glaser, C. (2007) "Realism", Collins, A. (ed). *Contemporary security studies*. Oxford: Oxford University Press, s. 15–33.

Guzzini, S. (2011) "Securitization as a causal mechanism", *Security Dialogue*, Vol. 42 (4-5), s. 329–341.

Guzzini, S. & Jung, D. (2004) "Copenhagen peace research", Guzzini, S. & Jung, D. (ed). *Contemporary security analysis and Copenhagen peace research*. New York: Routledge, s. 1–12.

Haltiner, K. & Klein, P. (2005) "The European Post–Cold War Military Reforms and Their Impact On Civil–Military Relations", Kernic, F. & Klein, P. & Haltiner, K. (ed). *The European Armed Forces in Transition*. Peter Lang: Frankfurt am Mein, s. 9–31.

Hermann, M. (2008) "Content Analysis", Prakash, D. & Klotz, A. (ed). *Qualitative methods in international relations: a pluralist guide*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 151–167.

Häkämies, J. (2009) "Lukijalle"(esipuhe), Aalto, E. & Laaksonen, S. & Ojanen, H. & Ruutu, O. & Tiilikainen, T. (ed). *EU:n tiivistävä puolustus – Euroopan puolustusvirasto*. Eurooppatietoa nro. 193/2009. Helsinki: Ulkoministeriön eurooppatiedoitutus.fi.

Ilmavoimien esikunta (2012) *Puolustusvoimien lentokaluston ja sen laitteiden huoltopalvelut ja huoltojärjestelmän ylläpito Patria Aviation Oy:ltä, Insta Defsec Oy:ltä ja Finnair Oyj:ltä vuonna 2013*. Hankintapäätös. Ilmavoimien Esikunta huolto-osasto. CI14813.

Ilmavoimien materiaalilaitos (2012a) *Puolustusvoimien lentokaluston huolto- ja kunnossapitopalvelut Patria Aviation Oy:ltä vuodelle 2013*. Muistio. Ilmavoimien materiaalilaitos lentokoneosasto. Materiaali tutkijan hallussa.

Ilmavoimien materiaalilaitos (2012b) *Puolustusvoimien lentokaluston huolto- ja kunnossapitopalvelut Insta Defsec Oy:ltä vuodelle 2013*. Muistio. Ilmavoimien materiaalilaitos lentokoneosasto. Materiaali tutkijan hallussa.

Ilmavoimien materiaalilaitos (2012c) *Puolustusvoimien lentokaluston huolto- ja kunnossapitopalvelut Finnair Oyj:ltä vuodelle 2013*. Muistio. Ilmavoimien materiaalilaitos lentokoneosasto. Materiaali tutkijan hallussa.

Ilmavoimien materiaalilaitoksen vuosiraportti 2011. TLL IV. Materiaali tutkijan hallussa.

Jeppenson, R. & Wendt, A. & Katzenstein, P. (1996) "Norms, Identity, and Culture in National Security", Katzenstein, P. (ed). *The Culture on National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbian University Press.

Kalevan verkkosivut [<http://www.kaleva.fi/uutiset/talous/ruudinvalmistaja-nexplo-osakierskanskalaisyhtiota/523474/>] Luettu 22.11.2014.

Kauppalehden verkkosivut a

[<http://www.kauppalehti.fi/5/i/talous/uutiset/avoinarkisto/?xid=695253&date=2003/07/11>] Luettu 22.12.2014.

Kauppalehden verkkosivut b

[<http://www.kauppalehti.fi/etusivu/yle+patria+kauppasi+ruutivalmistuksen+ranskalaisille/20100810025>] Luettu 19.01.2015.

Kauppalehden verkkosivut c

[<http://www.kauppalehti.fi/omayritys/riihimakelainen+kivaaritehdas+rikkoo+ennatyksia/201412713855>] Luettu 19.01.2015.

Keskisuomalaisen verkkosivut [<http://www.ksml.fi/uutiset/kotimaa/eurenco-vihtavuori-yt-neuvottelut-alkavat-tehtaan-toiminta-loppumassa/1306439>] Luettu 18.01.2015.

Kiss, Y. (2014) *Arms Industry Transformation and Integration – The Choices of East Central Europe*. SIPRI. Oxford: Oxford university press.

KK 647/2010 vp. *Puolustustarviketuotannon omavaraisuuden turvaaminen*. [Saatavilla: [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?\\${APPL}=utpkk&\\${BASE}=faktautpkk&\\${THWIDS}=0.30/1427823870_404407&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?${APPL}=utpkk&${BASE}=faktautpkk&${THWIDS}=0.30/1427823870_404407&${TRIPPIFE}=PDF.pdf)] Luettu 18.01.2015.

Komulainen, T. (2007) *Puolustusteollinen yhteistyö Euroopan unionin alueella*. Pro gradu -tutkielma. SM314. Maanpuolustuskorkeakoulu.

Laitinen, K. (1999) *Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka: tulkintoja uusista turvallisuuksista kylmän sodan jälkeen*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Laki julkisista puolustus- ja turvallisuushankinnoista 1531/2011. [Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20111531>] Luettu 18.01.2015.

Lehtonen, J-M. (2012) *Sotamateriaalin hinnan kallistuminen*. Esitys sotatieteiden päivillä 24.5.2012. [Saatavilla: http://www.puolustusvoimat.fi/wcm/3669c8804bf02fe69c929cb38cb068d4/Lehtonen_Juha-Matti.pdf?MOD=AJPERES]

Lehtonen, J-M. & Anteroine, J. (2013) ”Puolustusmateriaalin hintakehitys – tehokkuutta rahalla”. *Tiede ja ase*. Suomen sotatieteellisen seuran vuosijulkaisu, no.71. Helsinki: Haka-paino Oy, s. 152–172.

Limnell, J. (2009) *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa*. Helsinki: Maanpuolustus-korkeakoulu.

Lintonen, R. (1996) Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

MBDA:n verkkosivut [<http://www.mbda-systems.com/about-mbda/mbda-at-a-glance/ownership-structure/>] Luettu 7.11.2014.

Meijer, Hugo. (2010) “Post-Cold War Trends in the European Defence Industry: Implications for Transatlantic Industrial Relations”, *Journal of Contemporary European Studies*, vol. 18, Lontoo: Routledge, s. 63–77.

Mikkola, H. & Anteroinen, J. & Lauttamäki, V. (2012) *Uhka vai mahdollisuus? Suomi ja Euroopan puolustus- ja turvallisuusmarkkinoiden muutos*. Ulkopoliittinen instituutti. Raportteja no 33. Tampere: Juvenes print.

Molle, W. (2001) *The Economics of european integration – Theory, Practice, Policy*. Hampshire: Ashgate. 4. painos.

Moravcsik, A. (2001) “Constructivism and European Integration: A Critique”, Christiansen, T. & Jørgensen, K. & Wiener, A. (ed). *The Social Construction of Europe*. London: Sage publications, s. 176–188.

Nammon verkkosivut [<http://www.nammo.com/who-we-are/about-us/>] Luettu 18.01.2015.

Nato (2010) *Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization – Active Engagement, Modern Defence*. [Saatavilla: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf] Luettu 12.08.2014.

Nato (2011) *Political Guidance on ways to improve NATO's involvement in Stabilisation and Reconstruction*. [Saatavilla: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_09/20111004_110922-political-guidance.pdf] Luettu 11.08.2014.

Nato (2013) *The Secretary General's Annual Report 2013*. [Saatavilla: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/stock_publications/20140123_SG_AnnualReport_2013_en.pdf] Luettu 14.08.2014.

Naton verkkosivut a [http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49137.htm] Luettu 12.08.2014.

Niiniluoto, I. (1980) *Johdatus tieteenfilosofiaan: käsitteen- ja teorianmuodostus*. Helsinki: Otava.

Näsi, J. (1980) *Ajatuksia käsiteanalyysistä ja sen käytöstä yrityksen*. Tampere: Tampereen yliopisto.

OCCAR:in verkkosivut [<http://www.occar.int/>] Luettu 11.11.2014.

Paavola, S. (2009) *Abduktiivinen argumentaatio - hypoteesien hakemisen ja keksimisen välittyneet strategiat*, Teksti Suomalainen argumentaation tutkimus – konferenssissa, 26–27.11.2009. [Saatavilla: <http://www.helsinki.fi/science/networkedlearning/texts/paavola-2009-abduktiivinen-argumentaatio.pdf>]

Patrian vuosikatsaus 2013. *Patrian verkkosivut* [www.patria.fi] Luettu 18.01.2015.

Pekkarinen, J. & Sutela, P. (2002) *Kansantaloustiede*. Helsinki: Wsoy. 9. Painos.

Porter, M. (1980) *Competitive strategy*. New York: The Free Press.

Puolustusministeriö (2007) *Puolustusministeriön materiaali- ja poliittinen strategia*. Helsinki: Kirjapaino keili.

Puolustusministeriö (2011a) *Puolustuspolitiikka – osastrategia*. [Saatavilla: <http://www.defmin.fi/files/1829/puolustuspolitiikka.pdf>]

Puolustusministeriö (2011b) *Puolustushallinnon materiaali- ja poliittinen strategia*. [Saatavilla: <http://www.defmin.fi/files/1831/materiaali- ja poliittinen strategia.pdf>]

Puolustusministeriö (2012) *Huoltovarmuuskriittinen teknologia, tuotanto ja osaaminen (HTTO)*. [Saatavilla:

http://www.defmin.fi/julkaisut_ja_asiakirjat/julkaisuhaku/huoltovarmuuskriittinen_teknologia_tuotanto_ja_osaaminen.5136.xhtml]

Puolustusministeriö (2014) *Suomen puolustus 2020-luvulla – puolustusministeriön hallinnonalan tulevaisuuskatsaus 2014*. Helsinki: Erweko oy. [Saatavilla:

http://www.defmin.fi/files/2927/PLM_Tulevaisuuskatsaus_2014_netti.pdf]

Puolustusministeriö (2015) *Final reports on deepened defence cooperation between Finland and Sweden*. [Saatavilla:

http://www.defmin.fi/files/3074/Final_reports_on_deepened_defence_cooperation_between_Finland_and_Sweden.pdf]

Puolustusministeriön verkkosivut a [<http://defmin.fi/ajankohtaista/puheet>] Aineisto kerätty 10.10.2014.

Puolustusministeriön verkkosivut b

[http://www.defmin.fi/ajankohtaista/tiedotteet/2013/valtio_turvaa_ruudintuotannon_toiminta_edellytykset_suomessa.5588.news] Luettu 18.01.2015.

Puolustusministeriön verkkosivut c [<http://www.defmin.fi/index.phtml?s=60>] Luettu 18.5.2014.

Puolustusministeriön verkkosivut d. Puolustustarvikkeiden maastavienti maittain ja tuoteluokittain 2013.

[http://www.defmin.fi/tehtavat_ja_toiminta/puolustushallinnon_voimavarat/puolustustarvikkeiden_vienti_siirto_kauttakuljetus_ja_valitys/tilastot] Luettu 18.01.2015.

Puolustusvoimain komentaja (2012) *Puolustusvoimauudistuksen ratkaisumalli*. Tiedotustilaisuus Valtioneuvoston linnassa 8.2.2012 [Saatavilla:

http://www.puolustusvoimat.fi/staattinen/pvuudistus/Puolustusvoimien_ratkaisumalli_8212.pdf] Luettu 12.1.2015.

PuVL 9/2005 vp - E 92/2005 vp. *Valtioneuvoston selvitys Euroopan puolustusviraston aloitteesta jäsenmaiden puolustusvälinehankintojen käytännestä*. [Saatavilla:

[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?\\${APPL}=utpvm&\\${BASE}=faktautpvm&\\${THWIDS}=0.12/1421828232_434612&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?${APPL}=utpvm&${BASE}=faktautpvm&${THWIDS}=0.12/1421828232_434612&${TRIPPIFE}=PDF.pdf)] Luettu 18.03.2015.

PuVL 7/2009 vp - HE 138/2009 vp. *Puolustusvaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä valtion talousarvioiksi vuodelle 2010*. [Saatavilla:

http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/puVL_7_2009_p.shtml] Luettu 18.03.2015.

Raikka oy:n verkkosivut [<http://www.raikka.fi>] Luettu 18.01.2015.

Rainio, P. (2011) *Puolustusmateriaalin elinkaarihinta*. Diplomityö. Lappeenrannan tekninen yliopisto.

Raitasalo, J. (2008a) *Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 23. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Raitasalo, J. (2008b) ”Sodankäynnin vallankumous – realistinen visio vai virhearvio?”, Raitasalo, J.- & Sipilä, J. (ed.) *Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 24. Helsinki: Edita Prima Oy.

Raitasalo, J. & Sipilä, J. (2008) ”Näkökulmia sotaan”, Raitasalo, J. & Sipilä, J. (ed). *Sota – teoria ja todellisuus. Näkökulmia sodan muutokseen*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 24. Helsinki: Edita Prima Oy.

Raitio, J. (2011) *Euroopan integraatio ja Euroopan unionin rakenteet*. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Raunio, K. (1999) *Positivismi ja ihmistiede: sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt*. Helsinki: Gaudeamus.

Risse, T. (2000) ”’Let’s Argue!’: Communicative Action in World Politics”. *International Organization*, vol. 54, no. 1, s. 1–19.

Sakon verkkosivut [<http://www.sako.fi>] Luettu 18.01.2015.

Schmitt, B. (2000) *From cooperation to integration: Defence and aerospace industries in Europe*. Institute for Security Studies Western European Union. Chailliot paper 40. Alencon: Imprimerie Alenconnaise. [Saatavilla: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp040e.pdf>]

Schmitt, B. (2005) *Armaments cooperation in Europe*. European Institute for Strategic Studies. [Saatavilla: <http://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/07-bsarms.pdf>]

Sipilä, J. & Koivula, T. (2013) *Kuinka strategiaa tutkitaan?* Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

SIPRI (2006) *SIPRI year book 2006 – Armaments, disarmament and international security*. Stockholm International Peace Research Institute. [Saatavilla: <http://www.sipri.org/yearbook/2006>]

SIPRI (2009) *SIPRI year book 2009 – Armaments, disarmament and international security*. Stockholm International Peace Research Institute. [Saatavilla: <http://www.sipri.org/yearbook/2009>]

SIPRI (2014a) *SIPRI Military Expenditure Database*. [Saatavilla: <http://milexdata.sipri.org>]

SIPRI (2014b) *The SIPRI Top 100 arms-producing and military services companies in the world (excluding China)*. [Saatavilla: <http://www.sipri.org/research/armaments/production/Top100>]

Sirén, T. (2009) *State agent, identity and the “new world order” – reconstructing Polish Defence Identity after the Cold War Era*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia no 26. Helsinki: Edita prima oy.

Spear, J. & Cooper, N. (2007) “The Defence Trade”, Collins, A. (ed). *Contemporary security studies*. Oxford: Oxford University Press, s. 311–330.

Sperling, J. (2012) "Security governance in a Westphalian world", Wagnsson, C & Sperling, J. & Hallenberg, J. (ed). *European Security Governance: The European Union in a Westphalian world*". Oxon: Routledge.

Suomen sotilas -aikakausilehden verkkosivut

[<http://www.suomensotilas.fi/fi/artikkelit/tulivoima-kasvaa>] Luettu 13.1.2015.

Suomen virallinen tilasto (2014) *Suomen virallinen tilasto (SVT): Kaupan liikevaihtokuvaaja*. Helsinki: Tilastokeskus. [Saatavilla: http://www.stat.fi/til/klv/klv_2014-08-15_luo_001.html]

Surry, E. (2006) *Transparency in the Arms Industry*. SIPRI Policy Paper No. 12. Bromma: Ingeniörskopia. [Saatavilla: <http://books.sipri.org/files/PP/SIPRIPP12.pdf>]

Taloussanomien verkkosivut a

[<http://www.taloussanommat.fi/arkisto/1998/09/09/amputarvike-ja-rajahdealan-yhteisyrityksista-allekirjoitettiin-sopimus/19982723/12?n=1>] Luettu 18.01.2015.

Taloussanomien verkkosivut b

[<http://www.taloussanommat.fi/teollisuustuotteet/2014/11/17/patria-myy-ammustehtaan-kraanaattien-tuotanto-jatkuu-suomessa/201415962/12>] Luettu 18.01.2015.

Tiilikainen, T. (2009) "EDA osana kehittyvää turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa", Aalto, E. & Laaksonen, S. & Ojanen, H. & Ruutu, O. & Tiilikainen, T. (ed). *EU:n tiivistyvä puolustus – Euroopan puolustusvirasto*. Eurooppatietoa nro. 193/2009. Helsinki: Ulkoministeriön eurooppatiedoitus.fi.

Teollisuusalojen ammattiliiton verkkosivut [<http://www.teamliitto.fi/?x32730=2157626>] Luettu 18.01.2015.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki : Tammi. 6. Painos.

Valtion tilinpäätöskertomus 2010 Osat I ja II, *Valtioministeriön julkaisuja 19a/2011*. Tampere: Juvenes print / Tampereen yliopistopaino oy. [Saatavilla:

http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/10_ohjaus_ja_tilivelvollisuus/20110512Valtio/name.jsp] Luettu 12.1.2015

Valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden tavoitteista 539/2008. [Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080539>] Luettu 20.2.2015

VNS 1/1995, *Turvallisuus muuttuvassa maailmassa Suomen turvallisuuspolitiikan suuntalinjat*. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 6.6.1995.

VNS 1/1997, *Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus*. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 17.3.1997.

VNS 2/2001, *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka*. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 13.6.2001

VNS 6/2004, *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004*, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 16/2004

VNS 1/2009, *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 11/2009.

VNS 5/2012, *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012.

Wæver, O. (2004) ”Peace and security: two concepts and their relationship”, Guzzini, S. & Jung, D. (ed). *Contemporary security analysis and Copenhagen peace research*. New York: Routledge, s. 53–65.

Wendt, A. (1999) *Social theory of international politics*. Cambridge: Cambridge University Press. Kymmenes painos 2007.

Wezeman, S. & Wezeman, P. (2013) *Trends in international arms transfer, 2013*. SIPRI Fact Sheet. [Saatavilla: <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1403.pdf>]

Wolfers, A. (1962) *Discord and collaboration: essays on international politics*. Baltimore: John Hopkins Press.

Yin, R. (2009) *Case study research: design and methods*. Thousand Oaks (Calif.): Sage Publications. 4. Painos.

Yleisradion verkkosivut a

[http://yle.fi/uutiset/vihtavuoren_valtiontakuulle_kiitosta_eduskunnassa/6918504] Luettu 18.01.2015.

Yleisradion verkkosivut b

[http://yle.fi/uutiset/valtio_haluaa_turvata_vihtavuoren_ruutituotannon/6814255] Luettu 18.01.2015.

LIITTEET

LIITELUETTELO

- Liite 1: Euroopan puolustusviraston suorituskykyjen kehittämisen painopisteet.
- Liite 2: Naton *Smart Defence* -projektit.
- Liite 3: Naton suorituskykyjen kehittämisen painopisteet.
- Liite 4: Puolustusministerin puheet kronologisessa järjestyksessä.
- Liite 5: Tasavallan presidentin puheet kronologisessa järjestyksessä.
- Liite 6: Puolustusvoimain komentajan puheet kronologisessa järjestyksessä.
- Liite 7: Analyysiin valittujen puheiden sisällönanalyysin abstrahointi.
- Liite 8: Kansainvälisen yhteistyön perustelut analysoiduissa puheissa.
- Liite 9: Pohjoismaisen yhteistyön perustelut analysoiduissa puheissa.
- Liite 10: Kotimainen ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotantokyky osana Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisia selontekoja.
- Liite 11: F-18 -torjuntahävittäjän varaosin hankintahintojen kehitys vuosina 1995-2011.
- Liite 12: F-18 -torjuntahävittäjän kunnossapidon palveluhankintojen keskimääräinen tun-
tihinta.
- Liite 13: EDA:n jäsenvaltioiden puolustusmäärärahojen koostumuksen muutos.

Euroopan puolustusviraston suorituskykyjen kehittämisen painopisteet.

Kymmenen tärkeintä kehittämis- aluetta	Kehitetyt ja kehittyvät kyvyt	Ydinkyvyt ja -ympäristöt
Tilapäisjärjelyjen vastatoimikyky / ja torjunta	Merimiinojen torjuntakyky	Kokonaisvaltainen lähestymistapa
Lääkintähuolto	CBRN -puolustus	Verkottuneet suorituskyvyt
Tiedustelu, valvonta ja taktinen tiedustelu	Olalta laukaistavien maasta-ilmaan ohjusten havainnointikyky	Radiospektrin hallinta EU:n suoritus- kykyjen tukemiseksi
Helikopterien saatavuuden paranta- minen	Kriisinhallintaan liittyvien toimijoiden kulttuurisen ymmärtämisen paran- taminen	Avaruus
Kyberpuolustus		
Monikansallinen huoltotoiminta		
YTPP:aan liittyvä tiedonvaihto		
Strategisen ja taktisen ilmakuljetus- kyvyn hallinta		
Polttoaineet ja energia		
Liikkuvuuden parantaminen		

Taulukko 6. Euroopan puolustusviraston suorituskykyjen kehittämisen painopisteet.³²⁸

³²⁸ Euroopan puolustusviraston verkkosivut b ja ja Anteroinen & Lehtonen & Mikkola 2012, s. 121 ja Euroopan puolustusviraston verkkosivut e

Naton *Smart Defence* -projektit.

Nato Smart Defence projektit			
Multinational Cyber Defence Capability Development.	Pooling CBRN Capabilities.	Multinational Aviation Training Center: monikansallinen helikopterilentokoulutuskeskus sekä lentäjille että maahenkilöstölle.	Multinational Military Flight Crew Training: tavoitteena on saavuttaa rahallisia säästöjä ja lisätä yhteensopivuutta.
Multinational Joint Headquarters Ulm: tarkoituksena on muuttaa nykyinen Saksan Joint esikunta liikkuvaksi monikansalliseksi esikunnaksi.		Pooling Maritime Patrol Aircraft	NATO Universal Armaments Interface: tarkoituksena on standardisoida hävittäjälentokoneisiin integroitavat asejärjestelmät säästöjä varten.

Taulukko 7. Naton *Smart Defence* -projektit³²⁹.³²⁹Nato 2013, s. 14–15

Naton suorituskykyjen kehittämisen painopisteet.

Nykyisiin operaatioihin liittyvät suorituskykyva- jeet	Tulevaisuuden uhkien torjunta	Pitkän tähtäimen suori- tuskyvyt	Muut kehittämiskohteet
Afganistanin operaation viestiverkko	Ohjuspuolustus	Ilmatilanhallinta	Naton valmiusjoukot
Tilapäisjärjäteiden (IED) torjuntakyky	Kyberpuolustus	Yhteisoperaatioita tukeva tiedustelu, valvonta ja taktinen tiedustelu	Joukkojen käytettävyys kriisinhallintaoperaatioihin
Ilma- ja merikuljetuskyvyn parantaminen	Vakauttamis- ja jälleenra- kennuskyky	Maastovalvonta	Siviili- sotilasilmatilanhallinnan modernisointi
Yhteiset logistiikkasopimuk- set			Tietoylivoiman parantaminen
			Siviili- sotilasvalmiussuunnittelu
			Energiaturvallisuus

Taulukko 8. Naton suorituskykyjen kehittämisen painopisteet.³³⁰³³⁰ Naton verkkosivut a ja Anteroinen & Lehtonen & Mikkola 2012, s. 120

Puolustusministerin puheet kronologisessa järjestyksessä.

Nro.	Aika	Tilaisuus	Analyysiarvo
1	19.01.2009	188. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
2	09.03.2009	189. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
3	27.04.2009	Kansallisen veteraanipäivän puhe	0
4	21.09.2009	190. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
5	09.11.2009	191. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
6	08.03.2010	193. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
7	22.04.2010	Maanpuolustuskurssiyhdistyksen vuosijuhla	1
8	16.05.2010	Suomalaisen sankarivainajan siunaustilaisuus	0
9	19.05.2010	MTS seminaari	0
10	20.09.2010	194. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
11	08.11.2010	195. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
12	24.01.2011	196. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
13	19.09.2011	198. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
14	27.10.2011	Varsinais-Suomen Maanpuolustusyhdistyksen syyskokous	1
15	09.11.2011	Maanpuolustuksen tuki ry.	1
16	14.11.2011	Turun Eurooppalaisten nuorten seminaari	1
17	08.12.2011	Suomeen akkreditoidut suurlähettiläät	1
18	21.12.2011	Joulutervehdys rauhanturvaajille	0
19	15.01.2012	Folk och Försvar -seminaari	1
20	14.02.2012	Venäjän yleisesikunta-akatemia	1
21	12.04.2012	Salon seudun reservinupseerien esitelmätilaisuus	0
22	05.03.2012	201. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
23	08.05.2012	IPI:n puhetilaisuus	0
24	10.05.2012	CSIS:n puhetilaisuus	1
25	10.09.2012	202. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
26	28.09.2012	Turvallisuus ja puolustus 2012 messut	1
27	14.01.2013	Puhe paasikiviseurassa	
28	21.01.2013	204. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
29	26.02.2013	Jääkärien kotiinpaluu 95-v	0
30	04.03.2013	205. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
31	12.03.2013	Helsingin suomalainen klubi	1
32	10.4.2013	Maanpuolustuksen tuki ry.	1
33	11.04.2013	Pohjoismaiden neuvoston teemaistunto	1
34	27.04.2013	Kansallinen veteraanipäivä	0
35	03.06.2013	MTS:n seminaarin yleisötilaisuus	1
36	05.06.2013	Sotainvalidien veljesliiton vuosijuhla	0
37	08.08.2013	EU-selonteon keskustelutilaisuus	1

38	13.09.2013	Turvallisuuspoliittinen seminaari	0
39	23.09.2013	206. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
40	11.10.2013	MTS-nuorisofoorumi	0
41	30.10.2013	Puhe Pohjoismaiden neuvostossa	1
42	11.11.2013	207. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
43	24.11.2013	Valtakunnallinen maanpuolustusjuhla	1
44	12.12.2013	MTS:n journalistiseminaari	0
45	16.01.2014	Maanpuolustuskurssiyhdistyksen turvallisuuspoliittinen ilta	1
46	20.01.2014	208. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
47	24.01.2014	ACUS-tilaisuus	1
48	10.02.2014	209. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
49	25.08.2014	Suurlähettiläspäivät	1
50	15.09.2014	210. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
51	29.09.2014	Turvallisuus maailmassa ja arjessa	1
52	08.10.2014	Kiitos veteraanit	0

Taulukko 9. Puolustusministerin analysoidut puheet.³³¹

Yliluutnantti Henry Isojärven pro gradu -tutkimus

Liite 5

Tasavallan presidentin puheet kronologisessa järjestyksessä.

Nro.	Aika	Tilaisuus	Analyysiarvo
1	25.01.2010	192. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
2	07.03.2011	197. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
3	19.05.2011	Maanpuolustuskurssiyhdistyksen 50-vuotisjuhla	0
4	23.01.2012	200. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
5	5.11.2012	203. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
6	17.01.2013	Maanpuolustuskurssiyhdistyksen turvallisuuspoliittinen ilta	1

Taulukko 10. Tasavallan presidentin analysoidut puheet.³³²³³¹ Aineisto kerätty puolustusministeriön verkkosivuilta. Puolustusministeriön verkkosivut a³³² Aineisto kerätty www.eilen.fi verkkosivustolta. Eilen verkkosivut.

Puolustusvoimain komentajan puheet kronologisessa järjestyksessä

Nro.	Aika	Tilaisuus	Analyysiarvo
1	09.03.2009	189. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
2	21.09.2009	190. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
3	09.11.2009	191. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
4	25.01.2010	192. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
5	08.02.2010	193. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
6	20.09.2010	194. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
7	08.11.2010	195. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
8	24.01.2011	196. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
9	07.03.2011	197. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
10	19.09.2011	198. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
11	07.11.2011	199. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
12	23.01.2012	200. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
13	05.03.2012	201. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
14	10.09.2012	202. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
15	5.11.2012	203. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
16	21.1.2013	204. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
17	04.03.2013	205. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
18	23.09.2013	206. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
19	11.11.2013	207. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0
20	20.01.2014	208. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	1
21	10.03.2014	209. Maanpuolustuskurssin avajaistilaisuus	0

Taulukko 11. Puolustusvoimain komentajan analysoidut puheet.³³³³³³ Aineisto kerätty www.eilen.fi verkkosivustolta. Eilen verkkosivut.

Analyysiin valittujen puheiden sisällönanalyysin abstrahointi

KIRJAIN	MERKITYS
A	Huoltovarmuus
B	Materiaalipolitiikka
C	Puolustusmäärärahojen pieneneminen
D	Suorituskykyjen kehittäminen
E	Kuuluu osaksi puolustuspolitiikkaa
F	Kustannustehokkuus
G	Puolustusteollisuuden rakenteellinen muutos
H	Muuttuneet uhkakuvat
I	Toiminnalliset syyt

Taulukko 12. Sisällönanalyysin analyysiyksiköt

Puheen nro.	Pohjoismainen yhteistyö	Kansainvälinen yhteistyö
1	A	A
2	F	
5		C
6	F	F
7		AF
10	CDF	
12		E
13		AE
14		E
15		AEF
16		DF
17		CDI
19		F
20		CF
22		EF
24	CFI	CDFI
25		ABCD
26	DF	
27	D	AEF
28		C
30		E

31	E	E
32		E
33	BF	
35	E	AF
37	D	D
39	E	
41	BEF	
42		E
43		CE
44	BD	
45		
46	ACF	ACF
47	DE	
49	BCE	C
50	DE	DE
51	BC	

Taulukko 13. Puolustusministerin puheiden sisällönanalyysi

Puheen nro.	Pohjoismainen yhteistyö	Kansainvälinen yhteistyö
3	F	ABDF
6		F
9		F
17	DEFIG	DEFIG
20	BEF	

Taulukko 14. Puolustusvoimain komentajan puheiden sisällönanalyysi

Puheen nro.	Pohjoismainen yhteistyö	Kansainvälinen yhteistyö
1		H
4		H
5	I	
6	DH	DH

Taulukko 15. Tasavallan presidentin puheiden sisällönanalyysi.

Kansainvälisen yhteistyön perustelut analysoiduissa puheissa

	Puolustus- ministeri	Tasavallan presidentti	Puolustusvoimain komentaja	Yhteensä
Huoltovarmuus	8	0	1	9
Materiaalipolitiikka	1	0	1	2
Puolustusmäärärahojen pienentyminen	9	0	0	9
Suorituskykyjen kehittäminen	6	1	2	9
Kustannustehokkuus	11	0	4	15
Osa puolustuspolitiikkaa	12	0	1	13
Puolustusteollisten markkinoiden muutos	0	0	0	0
Toiminnalliset syyt	2	0	1	3
Muuttuneet uhkakuvat	0	3	0	3
Kansainvälinen sotilaallinen yhteensopivuus	0	0	1	1
Puolustusteollisuuden rakenteellinen muutos	0	0	1	1

Taulukko 16. Kansainvälisen yhteistyön perustetut analysoiduissa puheissa.

Pohjoismaisen yhteistyön perustelut analysoiduissa puheissa

	Puolustus- ministeri	Tasavallan presidentti	Puolustusvoimain komentaja	Yhteensä
Huoltovarmuus	2	0	0	2
Materiaalipolitiikka	5	0	1	6
Puolustusmäärärahojen pienentyminen	5	0	0	5
Suorituskykyjen kehittäminen	7	1	1	8
Kustannustehokkuus	8	0	3	11
Osa puolustuspolitiikkaa	7	0	2	9
Puolustusteollisten markkinoiden muutos	0	0	0	0
Toiminnalliset syyt	1	1	1	3
Muuttuneet uhkakuvat	0	1	0	1
Puolustusteollisuuden rakenteellinen muutos	0	0	1	1

Taulukko 17. Pohjoismaisen yhteistyön perustelut tarkastelluissa puheissa.

Kotimainen ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotantokyky osana Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisia selontekoja

	Kotimaisen ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotantokyvyn säilyttäminen Suomessa
VNS 95	Ei käsitellä.
VNS 97	Kotimaisen puolustustarviketeollisuuden toimintaedellytykset pyritään turvaamaan sekä riittävällä kotimaisella tilauskannalla että edistämällä alan kansainvälistä työnjakoa. Kotimaahan pyritään tukeutumaan maavoimien raskaiden aseiden ja ampumatarvikkeiden valmistuksessa.
VNS 2001	Sodan ajan edellyttämää ruuti- ja ammustuotantoa ei kyetä enää ylläpitämään käytettävissä olevalla puolustushallinnon rahoituksella. Ruuti- ja ammustuotannon kokonaisuutta ja tietotaidon sekä tuotannon ylläpitoa tulee tarkastella osana kotimaista teollisuusstrategiaa ja huoltovarmuutta. Kaikissa tapauksissa tulevaisuudessa tarvitaan ruuti- ja ammustuotannon sekä eri tuotantomenetelmien osaamista kotimaassa. Tätä voidaan ylläpitää esimerkiksi teollisuuden, tutkimuslaitosten ja puolustushallinnon yhteisesti ylläpitämissä osaamiskeskuksissa. Järjestääkseen tuotantoaan ja kasvattaakseen kannattavuuttaan mitatakaavaedun avulla pohjoismainen puolustusmateriaaliteollisuus on myös liittoutunut keskenään. Suomen, Ruotsin ja Norjan kesken on perustettu ampumatarvikekonserni NAMMO ja räjähdysainekonserni NEXPLO.
VNS 2004	Kotimainen ruuti- ja raskas ampumatarviketuotanto ja -osaaminen säilytetään tuotantokykyisinä. Kapasiteetin säilymisen edellyttämä tuotanto pyritään turvaamaan puolustusvoimien omilla ostoilla, minkä lisäksi teollisuuden vientiedellytyksiä pyritään aktiivisesti tukemaan.
VNS 2009	Ruuti- ja ampumatarviketuotantokykyä ja niihin liittyvää osaamista ylläpidetään toistaiseksi. Puolustusvoimien käyttöön pitkällä aikavälillä hankittavien raskaiden ampumatarvikkeiden ja ruudin kotimaisesta

	tuotantotarpeesta laaditaan kokonaisvaltainen selvitys vuoteen 2010 mennessä.
VNS 2012	Raskaan ruuti- ja ampumatarviketuotannon ylläpidon tarkoituksenmukaisuutta kotimaassa arvioidaan jatkuvasti. Toistaiseksi on ollut perusteltua säilyttää tuotantokykyä kotimaassa huoltovarmuusnäkökohtien vuoksi.

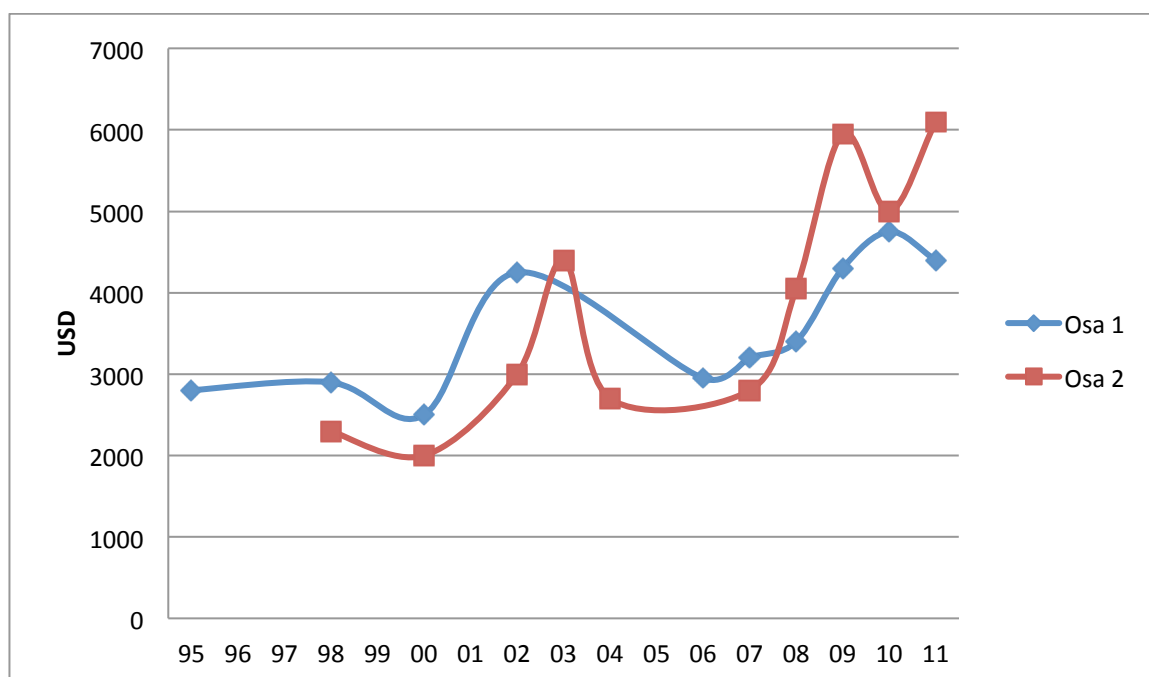
Taulukko 18. Kotimaisen ruudin ja ampumatarvikkeiden tuotantokyvyn säilyttäminen Suomessa.³³⁴

Yliluutnantti Henry Isojärven pro gradu -tutkimus

Liite 11

F-18 -torjuntahävittäjän varaosin hankintahintojen kehitys vuosina 1995-2011

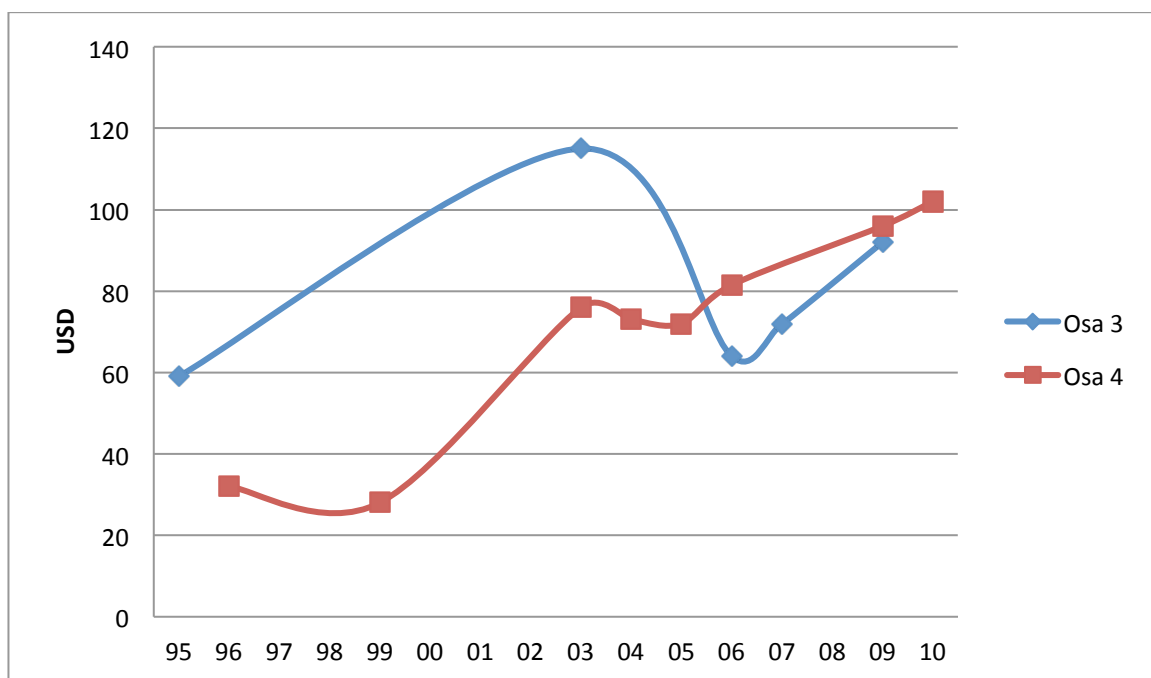
Tässä liitteessä esitetään eräiden F-18 -torjuntahävittäjän varaosien hinnankehitys vuosien 1995-2011 välillä. Varaosien tunnistetiedot on poistettu salassapitomääräykset huomioiden. Tarkat tiedot, jotka sisältävät varaosien tyyppitunnistetiedot ovat tutkijan hallussa.

Kaavio 2. Tiettyjen varaosien hankintahintojen kehitys.³³⁵

³³⁴ VNS 1/1995; VNS 1/1997, s. 90, VNS 2/2001, s. 51 ja 79; VNS 6/2004, s. 117; VNS 1/2009, s. 104 ja VNS 5/2012, s. 109

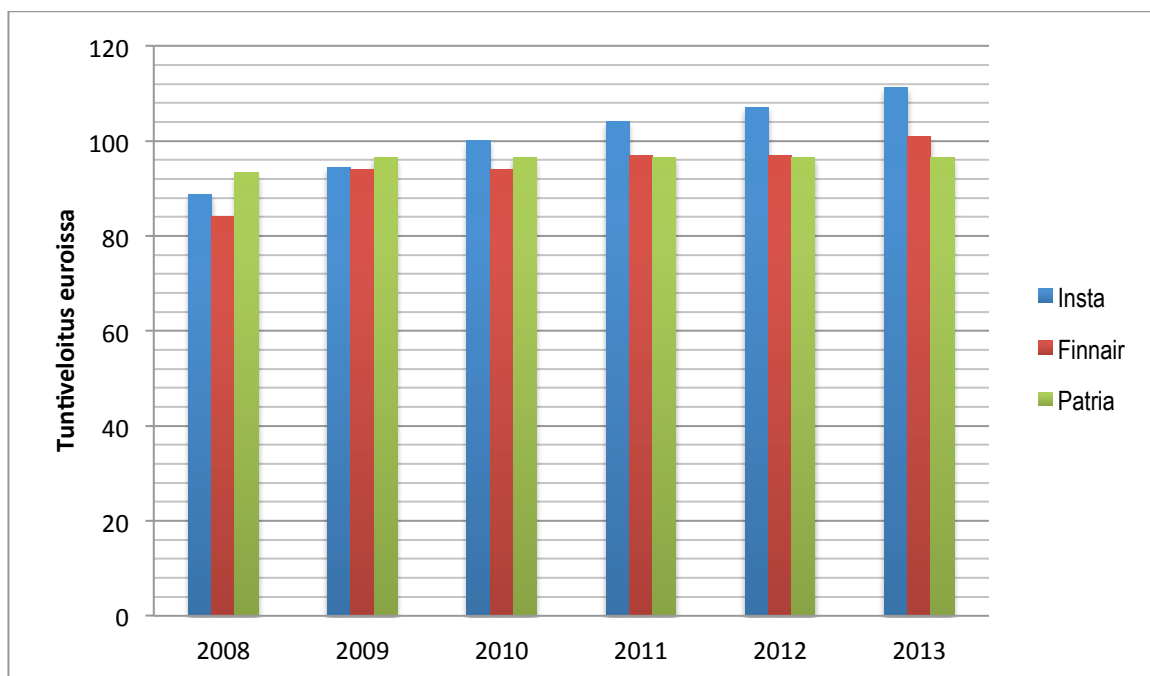
³³⁵ Ilmavoimien materiaalilaitoksen vuosiraportti 2011. Liite 15. Kaavio on ainoastaan havainnollistava.

Kaavio 3. Tiettyjen varaosien hankintahintojen kehitys.³³⁶

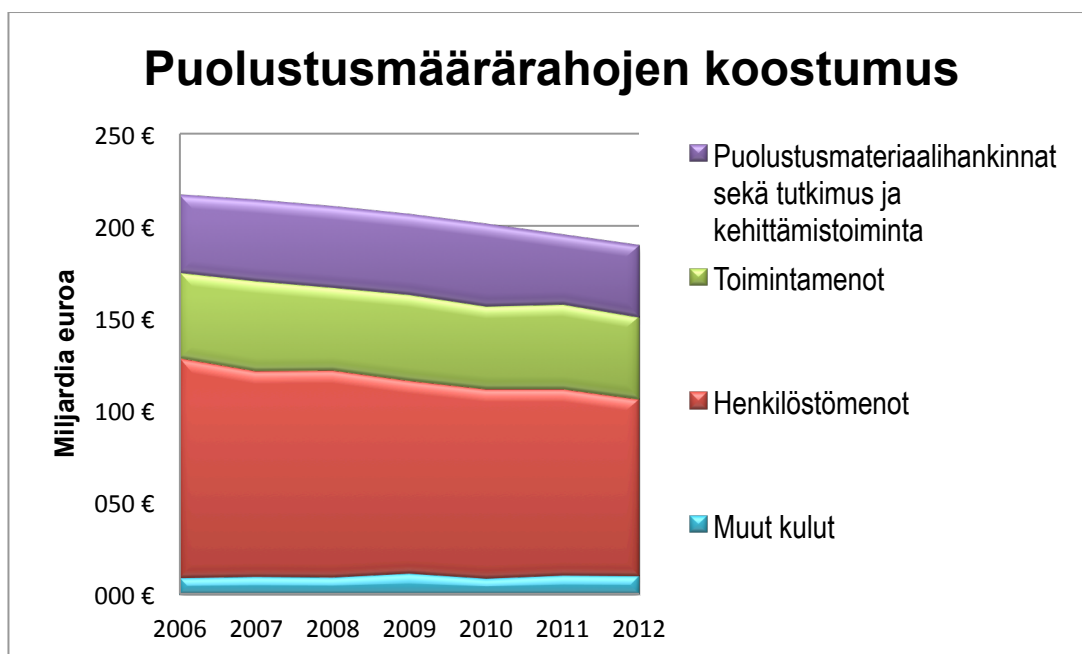
³³⁶ Ilmavoimien materiaalilaitoksen vuosiraportti 2011. Liite 15. Kaavio on ainoastaan havainnollistava.

F-18 -torjuntahävittäjän kunnossapidon palveluhankintojen keskimääräinen tuntihinta

Kaavio 4. Kunnossapidon palveluhankintojen keskimääräinen tuntihinta. Vuoden 2013 arvot perustuvat arvioon.³³⁷

³³⁷ Ilmavoimien materiaalilaitos 2012a & Ilmavoimien materiaalilaitos 2012b & Ilmavoimien materiaalilaitos 2012c

EDA:n jäsenvaltioiden puolustusmäärärahojen koostumuksen muutos

Kaavio 5. EDA:n jäsenvaltioiden puolustusmäärärahojen koostumuksen muutos.³³⁸

³³⁸ Euroopan puolustusvirasto 2012, s. 12